

Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen osayleiskaavan kulttuuriympäristöselvitys

Kilpilahden, Kullon ja Mickelsbölen osayleiskaavan
kulttuuriympäristöselvitys 2020-2021

Tilaaaja

Porvoon kaupungin kaupunkisuunnittelu

Tekijät

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy

Arkkitehtitoimisto Kristina Karlsson

Asiantuntija

Suomen Paikkatietokonsultit Oy

Työryhmä

Mona Schalin, arkkitehti SAFA, projektipäällikkö

Kristina Karlsson, arkkitehti SAFA

Avustaja

Marica Schalin, arkkitehti SAFA

Pohjakartat ja viistokuvat ©Porvoon kaupunki

Vanhat ortokuvat © Maanmittauslaitos

Arkistokuvat: ks. kuvatekstit

Uudet valokuvat: Tekijät

JOHDANTO

Porvoon kaupunki on käynnistänyt Kilpilahden osayleiskaavan uusimistyön (Y2) sekä Kulloon ja Mickelsbölen kyläasutusta ohjaavan osayleiskaavan (Y6) laatimisen. Osayleiskaavatöitä viedään aluksi eteenpäin yhtenä kokonaisuutena. Suunnittelualue muodostuu Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen kylistä, siihen kuuluu lisäksi osia Svartbäckin, Åminsbyn, Mustijoen, Karlebyn ja Ali-Vekkosken kylistä.

Tässä raportissa esiteltävä kulttuuriympäristöselvitys on laadittu osayleiskaavatyötä varten. Selvityksen on tilannut Porvoon kaupungin kaupunkisuunnittelu ja tilaajan edustajana on toiminut yleiskaavapäällikkö Maija-Riitta Kontio.

Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen kulttuuriympäristöselvityksen tarkoitus on muodostaa osayleiskaavatyölle riittävä selvitys alueen kulttuuriympäristön arvoista. Tehdävänä on ollut tunnistaa kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt ja kohteet sekä selvittää, onko rakentamistavassa, rakennusten ryhmittelyssä ja sijoittelussa tunnistettavissa sellaisia alueellisia ja paikallisia piirteitä, joita voitaisiin ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa ja uudisrakentamisen ohjauksessa niin, että maankäyttöratkaisut ja uudisrakentaminen pohjautuisivat alueen omaan perinteeseen. Selvityksen pohjalta tulee voida arvioida uuden rakentamisen ja osayleiskaavaratkaisujen vaikutuksia olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maiseman historiallisiin piirteisiin.

Kulttuuriympäristöselvityksen raportissa tarkastellaan alueen rakennetun kulttuuriympäristön historiaa, nykytilaa ja keskeisiä ominaispiirteitä sekä osoitetaan alueen

rakennushistorialliset, historialliset ja kulttuurimaisemalliset arvot. Raportin 7. osassa käsitellään selvitysalueen historiaa ja ominaispiirteitä kylittäin, johtuen siitä, että suunnittelualueen kylät ovat osoittautuneet maankäytön ja rakentamisen historian kannalta erilaisiksi. Erilaisista lähtökohdista johtuvat ominaispiirteet ovat edelleen havaittavissa ja ne lisäävät rakennetun kulttuuriympäristön kiinnostavuutta ja kerronnallisuutta.

Inventointi on rajattu koskemaan kulttuurihistoriallisesti merkittäviä tai huomionarvoisia ympäristöjä, rakennuksia ja rakennelmia sekä niiden suojelutavoitteita.

Raportissa kuvailaan alueen ja rakennusten inventoinnissa käytettyjä menetelmiä ja kohteiden valinnan ja arvon perusteita. Kohteiden arvotusperiaatteita on käsitelty ohjausryhmän kokouksissa. Kohteiden tunnistamisen lähtötietoja on koottu aiemmista inventoinneista, lähdekirjallisuudesta ja historiallisten karttojen kokoelmista. Lukuisilla maastokäynneillä on tarkasteltu alueen rakennuskantaa ja löydetty monia aiemmin tunnistamattomia kohteita, joita on pidettävä kulttuurihistoriallisesti merkittävänä tai huomionarvoisina. Inventoinnin perusteella esitetään arvokkaiksi luokiteltuja kohteita koskevia suojelusuosituksia. Selvitys ei ole suojeluluettelo, vaan yleiskaavassa ratkaistaan, miten selvityksessä esiin tuodut kulttuuriympäristön arvot otetaan huomioon.

Yleiskaavassa suojeltavista tai muuten huomioon otettavista kulttuuriympäristön kohteista on laadittu inventointikortit. Muistakin huomionarvoisista kohteista, joita ei kuitenkaan tässä esitetä suojeltavaksi, on laadittu inventointikortit. Inventointitiedot on kirjattu paikkatietomuotoon.

Selvityksessä on osoitettu kaksitoista arvokasta maisemakokonaisuutta, joiden keskeisiä vaalittavia ominaispiirteitä on esitetty aluekohtaisissa korteissa. Lisäksi selvityksessä on aluerajauksin osoitettu maisemakokonaisuuksia rajatumpia, maisemallisesti tai kyläkuvallisesti erityisen arvokkaita aluekokonaisuuksia, jotka yleensä koostuvat rakennusryhmistä pihapiireineen ja lähiympäristöineen.

Selvitystyön ohjausryhmään ovat kuuluneet Maija-Riitta Kontio ja Hilikka Jokela Porvoon kaupunkisuunnittelun edustajina sekä Kirsi Toivonen Porvoon museon edustajana. Ohjausryhmä on kokoontunut selvitystyön aikana neljä kertaa.

Selvityksen laatimisesta on vastannut Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy (pääkonsultti) yhteistyössä Arkkitehtitoimisto Kristina Karlssonin kanssa (alikon-sultti). Selvityksen ovat laatineet arkkitehdit Mona Schalin ja Kristina Karlsson Marica Schalinin avustuksella. Paikkatietoasiantuntijana on toiminut Suomen Paikkatietokonsultit Oy.

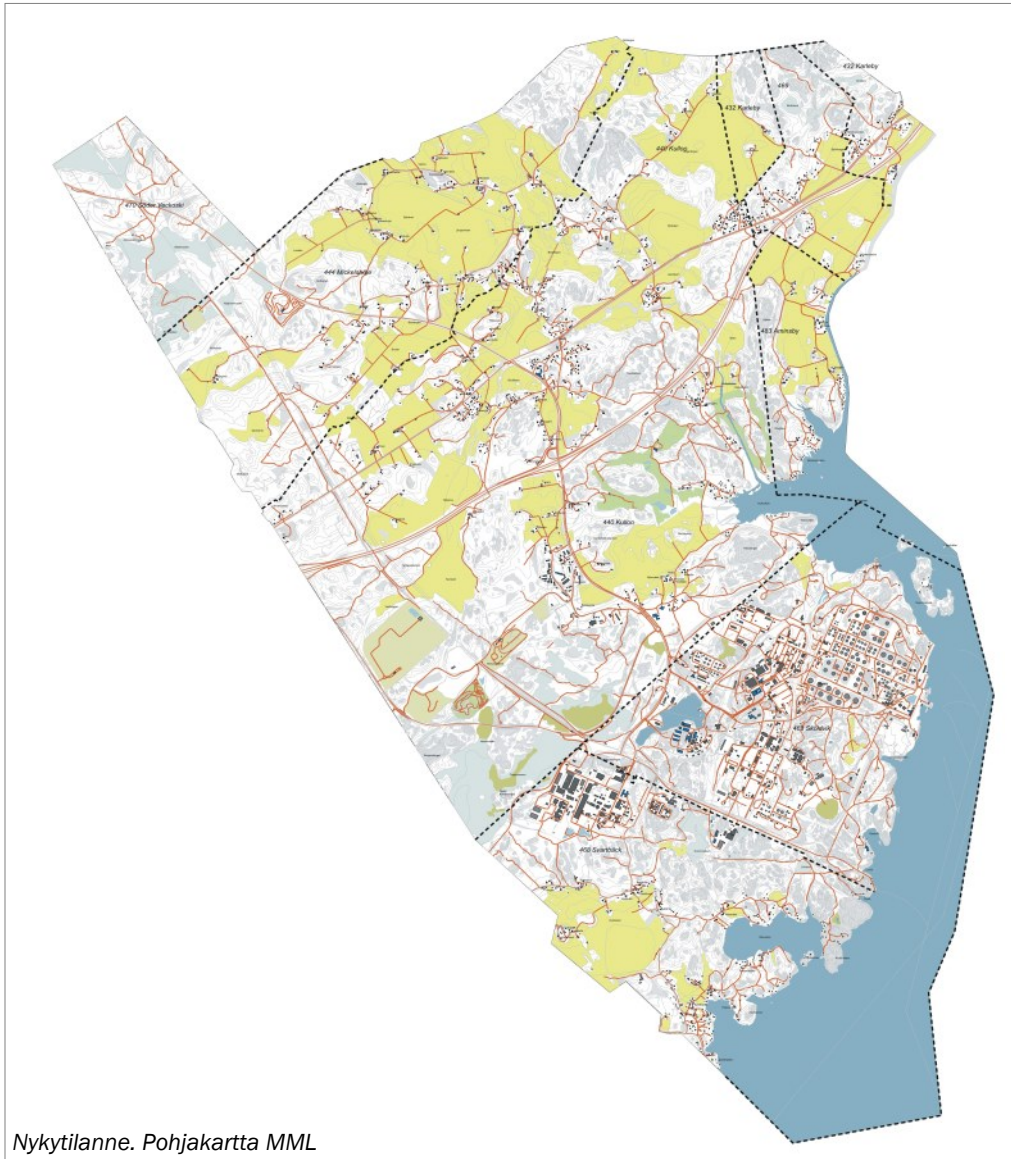
Aineisto on luovutettu tilaajalle word-, pdf-, excel- ja mapinfo-muodossa. Inventoitujen kohteiden jpg-muotoinen valokuva-aineisto on koottu inventointikortin yhteyteen pdf-muotoon. Jpg-muotoiset valokuvat on lisäksi ryhmitelty kohdenumeroitain kansioihin.

Mona Schalin ja Kristina Karlsson

SISÄLTÖ

Johdanto	3
Selvityskohde, kartta	5
1. SELVITYSTYÖN MENETELMÄT JA VAIHEET	7
Selvityksen tarkoitus	
Selvitysalueen raja	
Inventointityö, raja	
Lähdeaineisto	
2. AIKAISEMMAT INVENTOINNIT, SELVITYKSET JA SUOJELUKOHOETEET	12
3. SELVITYSALUEEN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ	15
4. ARVOT JA SUOJELUSUOSITUKSET	19
5. KULTTUURIYMPÄRISTÖN ARVOKKAAT MAISEMA- JA ALUEKOKONAISUUDET	26
6. YHTEENVETO JA SUOSITUKSET	42
KÄSITTEITÄ	48
LÄHTEET	51
7. KYLÄKOHTAISET SELVITYKSET; OSA-ALUEET JA RAKENNUKSET	53
7.1 Mickelsböle	55
7.2 Kulloo	83
7.3 Karleby, Åminsby, Mustijoki	115
7.4 Svartbäck	137
7.5 Kilpilahti	165
Liitteet	
Kartat	
Kohdeluettelot	
Kohdekortit	

SELVITYSALUE

Selvitysalue muodostuu pääosin Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen kylistä. Suunnitelualueeseen kuuluu myös osia Svartbäckin, Åminsbyn, Mustijoen, Karlebyn ja Ali-Vekkosken kylistä. Alue sijaitsee Porvoon moottoritien, valtatie 7:n molemmin puolin ja rajoittuu Sipoon rajaan. Maapinta-ala on 57 km².

Kulloon, Mickelsbölen, Kilpilahden ja Svartbäckin kylillä on pitkä historia, josta on mm. maarekisteritietoja 1500-luvulta alkaen. Ennen 1800-lukua asutus oli keskittynyt kylätonteille ja aivan niiden liepeille. Vasta 1800-luvun alkupuolella asutusta oli vähäisessä määrin muuallakin kuin kylätonteilla. 1800-luvun loppupuolella kaikissa kylissä taloja rakennettiin lisää ja enenevässä määrin 1900-luvulle tultaessa ja sen alkuvuosikymmeninä.

Nykyään alueella asuu noin 1200 asukasta ja alueella on noin 500 ympärivuotiseen asumiseen käytettyä rakennuspaikkaa. Alueella sijaitsee lisäksi noin 100 lomarakentamisen rakennuspaikkaa.

Alueella on muutama koulurakennus, kaksi kyläkirkkoa, kotiseutuyhdistyksen talo, golfkerho, tuotantorakennuksia ja Kilpilahden teollisuusalue sekä teollisuutta Svartbäckin pohjoisosassa.

Selvitysalueen rajaus. Ortokuva Maanmittauslaitos avoimet aineistot

1. SELVITYSTYÖN MENETELMÄT JA VAIHEET

SELVITYKSEN TARKOITUS

Kulttuuriympäristöselvityksen tarkoitus on muodostaa osayleiskaavatyölle riittävä selvitys alueen kulttuuriympäristön arvoista. Tehtävänä on ollut tunnistaa kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt ja kohteet sekä selvittää, onko rakentamistavassa, rakennusten ryhmittelyssä ja sijoittelussa tunnistettavissa sellaisia alueellisia ja paikallisia piirteitä, joita voitaisiin ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa ja uudisrakentamisen ohjauksessa niin, että maankäyttöratkaisut ja uudisrakentaminen pohjautuisivat alueen omaan perinteeseen. Selvityksen pohjalta tulee voida arvioida uuden rakentamisen ja osayleiskaavaratkaisujen vaikutuksia olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maiseman historiallisiin piirteisiin.

Kulttuuriympäristöselvityksen raportissa osoitetaan alueen rakennushistorialliset, historialliset ja kulttuurimaisemalliset arvot sekä esitetään arvokkaiksi luokiteltuja alueita ja kohteita koskevia suosituksia.

Tehtävään on sisällynyt mahdollisimman kattavan inventoinnin ja luettelon laatiminen selvitysalueen kulttuuriympäristön arvokkaista ja huomioon otettavista kohteista. Lähtötietoa alueen rakennusperinteestä, kulttuuriympäristön kehityksestä ja siihen vaikuttaneista muutoksista on koottu lähdekirjallisuudesta, arkistolähteistä ja aiemmista selvityksistä. Arkisto- ja kartta-aineiston avulla on pyritty paikantamaan myös uusia, aiempien inventointien ulkopuolelle jääneitä rakennetun kulttuuriympäristön kohteita.

Inventoinnin perusteella esitetään osayleiskaavaa varten arvokkaiksi luokiteltuja kohteita koskevia suojelusuosituksia. Inventointitiedot on kirjattu paikkatietomuotoon. Selvitys ei ole suojeluluettelo, vaan yleiskaavassa ratkaistaan, miten selvityksessä esiin tuodut kulttuuriympäristön arvot otetaan huomioon. Kohteiden arvotusperiaatteita on käsitelty ohjausryhmän kokouksissa.

SELVITYSALUEEN RAJAUS

Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen osayleiskaavan suunnittelualueen maapinta-ala on 57 km². Alueen raja-
aus on esitetty viereisen sivun ortokuvassa.

LÄHDEAINEISTO

Selvityksen lähdeaineistona on käytetty aiemmin tehtyjä inventointeja ja selvityksiä, Porvoon maalaiskuntaa koskevia historiateoksia, kartanoiden ja maatalouden historiaa käsittelevää kirjallisuutta, maanmittareiden mittaus-
toimitusten, isojako- ja uusjakotoimitusten selostuksia ja kartoja 1700-luvun alusta 1950-luvulle, julkisia ja yksityisiä valokuva-arkistoja, haastatteluja ja rakennuslupahakemuksia. Tietoa alueen vanhoista maatiloista on kerätty mm. Suomen maatilat-kirjasta (1932) ja Suuresta maatilakirjasta (1967).

Inventointikohteiden paikantamiseksi ja muutosten arvioimiseksi on pääosin hyödynnetty eri-ikäistä kartta-
aineistoa, kuten 1800-luvun pitäjänkartta-aineistoa, maanmittaushallituksen laatimaa 1930-luvun pitäjänkartta-
aineistoa sekä 1950–2000-luvun peruskartta-
aineistoa. Nykytilanteen kartoittamiseksi ja kohteiden

paikantamiseksi on käytetty digitaalista kartta-aineistoa, kiinteistörekisterin aineistoa sekä viistoilmakuvia.

Maastossa tehdyt havainnot ja analyysit sekä haastattelut muodostavat arkistoseelvitysten ja kartta-analyysien lisäksi selvityksen keskeisen aineiston. Selvitysalueen eri kylille ominaiset elinkeino- ja kulttuurihistorian erityispiirteet ja niihin liittyvät rakennushistorialliset piirteet ovat tarkentuneet nimenomaan maastokäyntien yhteydessä.

Alueella tehdyt aiemmat inventoinnit ja aluetta koskevat suojelupäätökset on erikseen kuvailtu luvussa 2. Raportin lopussa on luettelo selvitystyössä käytetystä lähdeaineistosta.

INVENTOINTITYÖ, RAJAUS JA METODIT

Inventointityön tavoitteena on ollut kartoittaa kaikki kulttuuriympäristön arvojen vaalimisen kannalta merkittävät kohteet ja alueet. Aiempiin inventointeihin sisältyneiden kohteiden tietoja on täydennetty lähdeaineiston ja maastokäyntien perusteella. Samoin on hankittu uusien, lähdeaineiston ja maastokäyntien perusteella paikannettujen kohteiden tietoja.

Inventointityö tehtiin kesän ja syksyn 2020 aikana. Maastokäynteihin käytettiin yhteensä kaksitoista päivää. Maastotyössä kohteet dokumentoitiin valokuvaamalla ja kirjamalla inventointitiedot. Haastatteluja tehtiin satunnaisesti. Koronaepidemiatilanteen takia asukastapahtumia ei ollut mahdollista järjestää samalla tavalla kuin aiempien selvitysten yhteydessä.

TIEDOTUS

Inventointityöstä tiedotettiin Porvoon kaupungin kaavoituksen verkkosivuilla. Inventoitavien kohteiden suuresta lukumäärästä johtuen ei inventointiajankohdista ollut mahdollista sopia etukäteen jokaisen maanomistajan kanssa. Inventointien yhteydessä tavoitetuille maanomistajille jaettiin inventointia koskeva tiedote. Tiedotteen teksti on selvityksen liitteenä.

ALUEEN ASUKKAILTA KERÄTTY TIETO

Maastoinventointien yhteydessä tehdyt asukashaastattelut ovat tuoneet selvitykseen arvokasta tietoa rakennuksista ja alueen historiasta.

INVENTOITAVIEN KOHTEIDEN VALINTA

Jo ennestään tunnettujen kohteiden lisäksi on uusien inventoitavien kohteiden tunnistamiseksi tarkasteltu alueen kiinteistönmuodostusta ja rakentumista eri-ikäisten karttojen, Maanmittauslaitoksen kiinteistötietokannan sekä kiinteistörekisterin antamien rakennusvuositietojen avulla. Suurin osa tarkastelualueen rakennuksista on paikannettu ja tarkistettu maastoinventointien yhteydessä, lukuun ottamatta varsinaisia teollisuusalueita.

Maastoinventointien perusteella on osayleiskaavassa huomioon otettavista tai suojeltavista kulttuuriympäristön kohteista laadittu inventointikortit. Myös huomionarvoisista kohteista, joita ei kuitenkaan ole lopullisessa inventoinnissa esitetty suojeltavaksi, on laadittu inventointikortit. Maatilojen talousrakennukset sekä muiden pihapiirien sivu- ja talousrakennukset on inventoitu asuinrakennus-

ten yhteydessä osana näiden muodostamaa kokonaisuutta. Arvokkaiksi arvetetuista ja suojeltavaksi esitettävistä talous- ja sivurakennuksista on laadittu omat inventointikortit.

Inventointityö ei ole ainoastaan arvokkaiden ja suojeltavien kohteiden kartoittamista, vaan työn yhteydessä on myös pyritty paikantamaan ja dokumentoimaan silmämääräisesti huonokuntoisia, häviämässä olevia rakennuksia ja sitä kautta keräämään mahdollisimman kattavaa tietoa alueen vanhasta rakennuskannasta. Rakennusten teknistä kuntoa ei ole arvioitu tämän inventoinnin yhteydessä, vaan sitä arvioidaan tarvittaessa kiinteistönomistajien myöhemmin teettämässä kuntotutkimuksissa.

INVENTOINNIN ULKOPUOLELLE JÄTETYT KOHTEET

Vuoden 1980 jälkeen toteutetut kohteet on käytännössä rajattu inventoinnin ulkopuolelle, samoin säilyneet vanhemmat kohteet, joiden suojeluarvo on muutosten myötä merkittävästi heikentynyt tai kokonaan hävinnyt. Rakennushistoriallisesti arvokkaat muutetut kohteet, joiden arvion palauttaminen on nähty mahdolliseksi myöhemmissä korjauksissa, on kuitenkin sisällytetty inventointiin.

INVENTOINNIN RAPORTOINTI JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Maastoinventointien yhteydessä kulttuurihistoriallisesti, rakennushistoriallisesti tai maisemallisesti ja kyläkuvallisesti arvokkaiksi luokiteltujen kohteiden inventointitiedot on koottu excel- taulukkoon. Kohteisiin on liitetty koordi-

naattitiedot, joiden avulla inventointitieto viedään paikkatietomuotoon. Kohteet on lisäksi merkitty numeroin erilliselle dwg-muotoiselle inventointikartalle. Kohteista on tulostettu pdf-muotoiset inventointikortit.

Kohteiden osalta on kirjattu perustietojen (kylä, kiinteistö, nimi) ja inventointitietojen, kuten inventointiajankohta ja aiemmat inventoinnit, lisäksi lyhyt kohdekuvaus. Historiakuvaukset on jouduttu rajaamaan haastatteluissa saatuihin sekä alueen aiemmista inventoinneista ja historiikeista löytyviin tietoihin. Arkistotutkimusta ei tältä osin ole sisällytetty työhön kovinkaan paljon. Rakennusvuodet ja merkittävät muutosvuodet on kirjattu silloin, kun ne ovat olleet tiedossa. Karttavertailun ja rakennushistoriallisen asiantuntemuksen avulla on useimmat 1900-luvun asuinrakennukset pystytty ajoittamaan vähintäänkin vuosikymmenen tarkkuudella. Vanhempia 1800-luvun rakennuksia ei ole kattavasti pystytty ajoittamaan. Rakennuksen käyttötarkoituksella on pyritty kuvaamaan rakennuksen arvioitua alkuperäistä käyttötarkoitusta.

Tutkimalla rakennusten rakennusosia ja eri aikakausille ominaisia julkisivuaiheita, vuoraustyyppejä, perustamista-paa ja yksityiskohtia, on yleisellä tasolla arvioitu alkuperäisen tai myöhemmän korjausajankohdan ilmeen säilymistä. Tarkempaa rakennusosakohtaista säilyneisyysarviota tai sisätilojen selvitystä ei ole yleensä sisällytetty työhön.

Jokaiseen kohteeseen on liitetty vähintään 2-4 maastoinventoinnin yhteydessä otettua valokuvaa sekä käytettävissä olleita mahdollisia vanhempia valokuvia.

Kohteiden suojeluperusteet on kuvattu erikseen lyhyesti

1. Selvitystyön menetelmät ja vaiheet

ja kohteet on arvotettu kolmeen pääluokkaan. Arvotusta on tarkemmin kuvailtu kohdassa arvotus ja suojeluperusteet.

SELVITYSRAPORTTI

Raportissa tarkastellaan alueen rakennetun kulttuuriympäristön historiaa, nykytilaa ja keskeisiä ominaispiirteitä sekä osoitetaan alueen rakennushistorialliset, historialliset ja kulttuurimaisemalliset arvot. Selvityksen alkuosaan on koottu tietoa aluetta koskevista aiemmista suojelupäätöksistä, selvityksistä ja inventoinneista.

Raportin 7. osassa käsitellään selvitysalueen historiaa ja ominaispiirteitä, rakentamistapaa ja rakennustypologian esimerkkejä kylittäin. Kyläkohtainen aluekuvaus sisältää tiivistelmän alueen maanomistuksen ja asutuksen historiasta sekä kylärakenteen muutoksen vaiheista. Karttasarjojen avulla tarkastellaan rakennetun ympäristön vaiheita ja muutoksia 1700-luvulta 2000-luvulle. Suunnittelualueen kylät ovat osoittautuneet maankäytön ja rakentamisen historian kannalta erilaisiksi, erilaisista lähtökohdista johtuvat ominaispiirteet ovat edelleen havaittavissa ja ne lisäävät rakennetun kulttuuriympäristön kiinnostavuutta ja kerronnallisuutta

Inventointityön pohjalta on laadittu nykytilan ominaispiirteiden kuvaus ja analyysikartta. Vaalittavat ominaispiirteet esitetään karttakaavioiden avulla. Raportin liiteaineistona esitetään kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet numeroituina indeksikartoilla sekä kohdeluettelo. Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat maisemakokonaisuudet esitetään kartoissa numeroituina.

AINEISTON TALLENNUS JA LUOVUTUS

Aineisto on luovutettu tilaajalle pdf-, excel- ja mapinfo-muodossa. Inventoitujen kohteiden jpg-muotoinen valokuva-aineisto on koottu inventointikortin yhteyteen pdf-muotoon. Jpg-muotoiset valokuvat on lisäksi ryhmitelty kohdenumeroittain kansioihin.

AINEISTON KÄYTTÖ

Raportti julkaistaan osayleiskaavan valmisteluun liittyvänä dokumenttina. Inventointikortteja ei julkaista Porvoon kaupungin verkkosivuilla, koska ne sisältävät yksityiskohdaisia kohdetietoja. Tilaajalla on oikeus käyttää tekijöiden luovuttamia valokuvia kaupungin julkaisuissa.

SELVITYKSEN TULOKSIA

Selvityksen yhteydessä havaittiin, että vuonna 1980 laaditun kulttuuriympäristöinventoinnin jälkeen varsinkaan aluetta halkaisevien liikenneväylien pohjoispuolella ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka olisivat sanottavasti heikentäneet rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. Alueen eteläosassa kulttuuriympäristö on muuttunut ja osittain pirstaloitunut suurten teollisuusyritysten ja niiden vaatimien liikenneväylien takia. Siitä huolimatta selvitysalueella on säilynyt runsaasti perinteistä kulttuurimaisemaa ja rakennuskantaa. Maastotyöskentelyn perusteella todettiin, että lähes kaikki 1980 inventoidut rakennukset ovat säilyneet ja ne ovat käytössä.

Huolellisen valmistelutyön takia inventoinnista muodostui varsin kattava ja löytyi lisää arvokkaita kohteita, jotka

olivat jääneet aiempien inventointien ulkopuolelle. Edelliseen inventointiin verrattuna nykyisen selvityksen yhteydessä syntynyt teksti ja valokuva-aineisto on moninkertainen ja aineiston tallentaminen paikkatietona tekee sen helposti saavutettavaksi ja säilytettäväksi. Rakennuskohdeiden lisäksi kulttuuriympäristöselvityksessä on erityisesti kiinnitetty huomiota arvokkaisiin maisemakokonaisuuksiin ja niiden tarkasteluun, jossa historiallisen kartta- ja dokumenttiaineiston analyysi yhdistetään maastohavaintoihin.

Historialliset kartat selvityksen lähdeaineistona

Kohteiden paikantamiseksi ja maankäytön muutosten arvioimiseksi on pääosin hyödynnetty mm. Kuninkaan kartastoa (1776-1805), 1800-luvun pitäjänkartta-aineistoa ja senaatin kartastoa (1870-1919), maanmittauslaitoksen laatimaa 1930-luvun pitäjänkartta-aineistoa sekä 1950–1980-luvun peruskartta-aineistoa.

Maanmittareiden eri toimitusten yhteydessä laatimat kylä- tai tilakohtaiset kartat sekä isojakotoimitusten kartat ja selostukset sisältävät arvokasta tietoa esimerkiksi kylärakenteen muutosten osalta. Senaatin kartastoa täydentäviä tietoja asutuksesta ja rakennuksista löytyy mm. 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun vaihteessa laadituista uudistuskartoista.

Karttojen lisäksi on selvityksessä käytetty Maanmittauslaitoksen paikkatietokannan historiallisia ilmakuvia. Nykytilanteen kartoittamiseksi ja kohteiden paikantamiseksi on käytetty digitaalista kartta-aineistoa, rakennus- ja kiinteistörekisterin aineistoa sekä viistoilmakuvia.

Kuninkaan kartasto (1776-1805), on tärkeä lähde asutuksen ja maankäytön, tieyhteyksien, kylien, kartanoiden ja krouvien paikantamiseksi. Tarkempia kyläkohtaisia karttoja laativat maanmittarit esimerkiksi isojaon yhteydessä.

Senaatin kartasto 1873, KA. Kartan perusteella voidaan havaita esimerkiksi isojaon aiheuttamia asutuksen muutoksia, vanhoja ja uusia torppia (T) sekä tieverkoston kehitystä. Kartanoiden puutarhat on yleensä merkitty karttaan, kuten Kulloon ja Mickelsbölen kohdalla.

1. Selvitystyön menetelmät ja vaiheet

Pitäjänkartta 1936, Kansalliskirjasto. Kartassa näkyy 1930-luvulla valmistunut uusi Porvoontie. Siihen asti itä-länsi-suuntaisen liikenteen pääväylä oli ollut keskiajalta periytyvä Suuri rantatie. Viljely-
alan kasvua alueella rajoittaa kumpareinen maasto.

2. AIKAISEMMAT INVENTOINNIT, SELVITYKSET JA SUOJELUKOHTEET

2.1 VALTAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT (RKY 2009)

Alueella on yksi valtakunnallisesti merkittävä kohde, Kulloon kartano (RKY-kohde 4932).

2.2 VALTAKUNNALLISESTI ARVOKKAAT MAISEMA-ALUEET

Maisema-aluetyöryhmän mietinnön perusteella (1992) selvitysalueella ei ole valtakunnallisesti merkittäviä maisema-aluekohteita.

2.3 MAAKUNNALLISESTI MERKITTÄVÄT KULTTUURI-MAISEMAT JA RAKENNETUN YMPÄRISTÖN KOHTEET

Vuonna 2012 valmistunut Uudenmaan kulttuuriympäristöselvitys on tehty osana Uudenmaan 2. vaihemaakunta-kaavan laadintaa. Selvitys on julkaistu nimellä *"Missä maat on mainiommat - Uudenmaan kulttuuriympäristöt"*. Kohteet selvitysalueella:

208 Kulloon kartano
1600-luvulla perustettu kartano, jossa rakennuskantaa 1700-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. RKY-kohde

201 Mustijokilaakson kulttuurimaisema
Mustijokilaakson kulttuurimaisema alkaa Mäntsälän Nummisten kylästä, jatkuen Pornaisten puolella ja jatkuu Porvoossa joen yläjuoksua pienipiirteisempänä ja hajanaisempana kulttuurimaisemana. Jokilaakso on Porvoon ensimmäisiä ruotsalaisten uudisasukkaiden asuttamia alueita.

212 Mustijokilaakson kulttuurimaisema
Alueeseen sisältyy mm. Tysterin, Treksilän, Karlebyn ja Åminsbyn kylien muodostama suurmaisema. Jokilaakson rakennuskanta on pääosin 1800- ja 1900-luvuilta. Karlebyn kartano kuuluu jokilaakson merkittävimpiin rakennuskantaan.

229 Svartbäckin kivilouhos, Pedarsändan kalmisto

Tie 170, Helsingintie (selvitysalueella)

Uudenmaan liiton julkaisussa E 132 - 2014, *Tien päällä, Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit*, on valtatie 7 osuudella Helsinki-Sipoo-Porvoo, 1930-luvulla valmistunut reitti joka nykyään kulkee 170-tienä uudemman moottoritien rinnalla, arvoitettu seuraavasti:

"Alueellisesti merkittävä, yksi ensimmäisistä pääkaupunkiseudun valtateistä. Reitti tarjoaa miellyttävän, viljelymaisemassa kulkevan vaihtoehdon Helsingin ja Porvoon välille. Vanha tie on linjattu seurailemaan asutusta ja peltoaukeita, jotka rytmittävät kulkua".

2.4 UUDENMAAN LIITON JA SEUTUKAAVALIITON AIEMMAT INVENTOINNIT

Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvitys (2007) - julkaisun luetteloon sisältyvät Kulloon kartano ja Mustijokilaakson kulttuurimaisema, mm. Karlebyn ja Brasaksen kartanot.

Seuraavat maisemakohteet on arvoitettu julkaisussa *Itä-Uudenmaan maisematyypit* (Itä-Uudenmaan liitto 2007) : L2-alue Mustijokilaakso JA S3-alue Sisäsaaristo ja man-
nerrannikko.

2.5 YLEISKAAVOISSA SUOJELLUT KOHTEET

Kilpilahden osayleiskaavassa, joka on laadittu osille Kulloon, Mustijoen ja Kilpilahden kyliä 1982, on SR-merkinnällä suojeltu Kulloon kartanon aluetta, joka ulottuu Kulloonlahden rannalta moottoritiehen ja sen varrella koilliseen. Toinen SR-merkinnällä suojeltu alue on Mustijoen länsiranta aina Karlebyn kartanosta merenrantaan saakka.

Lisäksi Snickarsin tilakeskuksen alue ja lähiympäristö on osoitettu Kylien ja haja-asutusalueiden osayleiskaavassa merkinnällä AT/s Kyläkeskuksen alue, jolla omaleimaisuus säilytetään. Ali-Vekkosken tie on osoitettu historiallisena tai maiseman kokonaiskuvan kannalta tärkeänä tienä.

2.6 ASEMAKAAVOISSA SUOJELLUT KOHTEET

Alueella ei ole asemakaavoissa suojeltuja kohteita.

2.7 RAKENNUSSUOJELULAILLA TAI LAILLA RAKENNUSPERINNÖN SUOJELEMISESTA SUOJELLUT KOHTEET

Alueelle ei ole lailla suojeltuja kohteita.

2.8 PAIKALLISET INVENTOINNIT

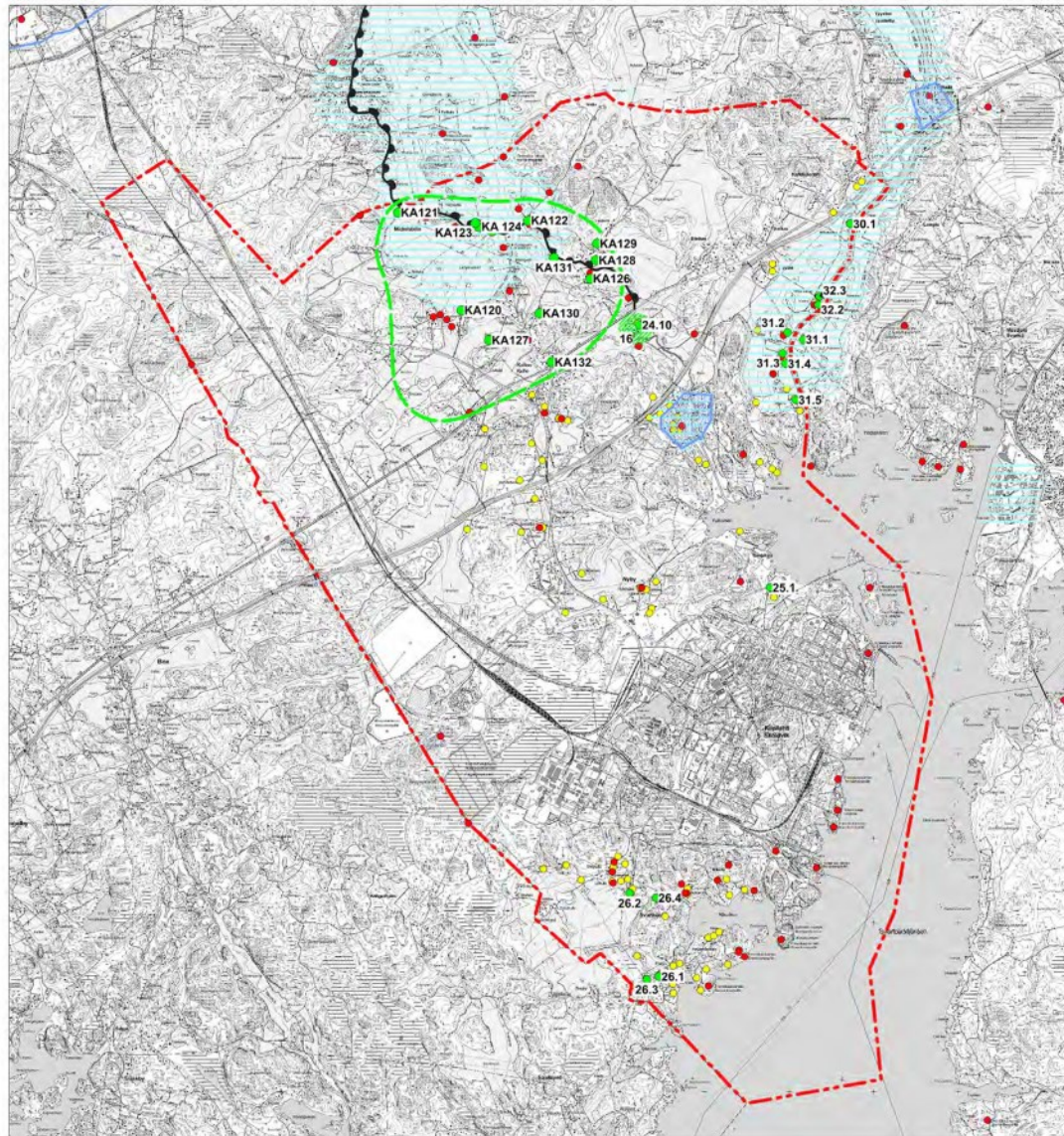
Kulttuurihistoriallisesti arvokkaat kohteet on inventoitu ja luetteloitu julkaisussa *Porvoon maalaiskunnan kulttuurihistoriallinen ympäristö, Porvoon maalaiskunta, 1980* sekä painamattomassa julkaisussa *Kylien ja haja-asutusalueiden osayleiskaava, 1996, Kaavaselostuksen liite 1.*

2.9 ARKEOLOGISET SELVITYKSET ALUEELLA

Ks. erilliset muinaisjäännösinventoinnit: *Kulloo, Sköldvik ja Mickelsböle. Osayleiskaava-alueen arkeologinen inventointi*, Vesa Laulumaa. Museovirasto 2015.

Porvoo Estlink 2—sähkönsiirtoyhteyden maaosuus historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten inventointi 21.-24.9. ja 20.10.2009. Wesa Pertola, Museovirasto.

2. Aikaisemmat inventoinnit, selvitykset ja suojelukohteet

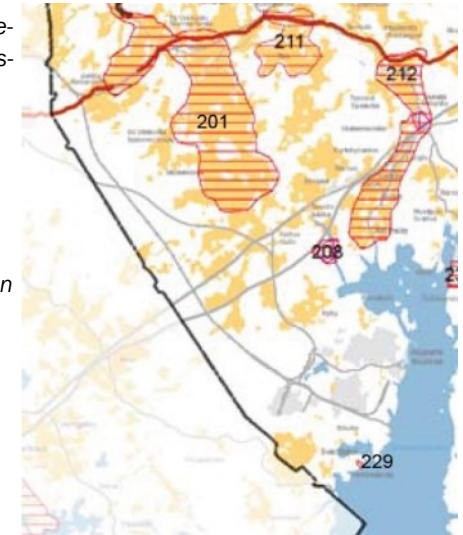
Maakunnallisesti merkittävät kulttuurimaisemat, rakennetun ympäristön kohteet ja esihistorialliset kohteet

208 Kullon kartano (myös RKY-kohde)

201 Mustijokilaakson kulttuurimaisema

212 Mustijokilaakson kulttuurimaisema

229 Svartbäckin kivilouhos ja Pedarsändan kalmisto

Vasemmalla: aikaisempien selvitysten osoittamat arvokkaat kulttuuriympäristöt, suojelukohteet ja mahdolliset kulttuuriympäristökohteet. Selvityksen lähtötietoja, kartta Porvoon kaupunkisuunnittelu

Kulloo-Mickelsböle-Kilpilähti osayleiskaava-alue
Lähtötietoja kulttuuriympäristöselvitystä varten

- RKY 2009, valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Paikallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- Vanha kylätie
- Kulttuurihistoriallisesti ja/tai kaupunki/kyläkuvan kannalta arvokas kohde
- Mahdollinen kulttuuriympäristökohte, inventointi keskeneräinen
- Muinaismuisto

3 . SELVITYSALUEEN RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ

Maiseman ominaispiirteet

Kilpilahden, Kullon ja Mickelsbölen osayleiskaavan alueen luonnonmaisemalle on ominaista vaihtelevuus. Sen päätyyppinä on kankaremaasto, jossa korkeuserot harvoin ovat suuria. Alueen itäisenä rajana on merenlahti ja siihen laskeva Mustijoki.

Itä-Uudenmaan liiton julkaiseman suurmaisematyyppitelyn mukaan tarkastelualueella esiintyy kaksi maisematyyppiä, jotka edustavat toisaalta sisäsaaristo- ja mannerrannikkoalueelle tunnusomaista maisemakuvaa, toisaalta Mustijoen laaksolle ominaista maisemaa. Maisematyyppien raja myötäilee suurin piirtein Helsingin ja Porvoon välisten pääväylien linjaa.

Itä-Uudenmaan mannerrannikon vyöhyke on pienipiirteistä ja vaihtelevaa, rantaviiva on tyypillisesti rikkonainen ja poimuileva. Alue on muutamia korkeimpia harjanteita lukuun ottamatta ollut Litorinamerivaiheessa veden alla. Maisema koostuu laakeista, metsäisistä kallio- ja moreenivyöhykkeistä, joiden välisiin painanteisiin sijoittuvat savikot. Alueella on säilynyt pienipiirteisiä kyliä, jotka periytyvät keskiajalta. Ne sijaitsevat kapeiden viljelykseen otettujen savimaiden reunamilla.

Viljelysten reunustama Mustijokilaakso mutkittelee moreeni- ja kallioselänteiden välissä. Alueen eteläisimmät osat ovat suurelta osin muinaisen Litorinameren pohjaa.

Pohjoisemmat alueet ovat kuuluneet Litorinameren rannikkovyöhykkeeseen, johon nykyinen jokilaakso on työntynyt kapeana merenlahtena. Alueen eteläosissa avautuu laajoja viljelyaukeita, jotka sijaitsevat Litorinameren pohjaan kerrostuneilla savikoilla. Asutus seurailee jokea ja viimeistään 1700-luvulla rakentunutta tiestöä. Tarkastelualueen keskiajalta periytyvät kylätontit ovat sijoittuneet joen varsille ja vanhimman tiestön varteen. Useiden kylien nykyinen rakenne on peräisin iso- ja uusjaon ajalta. Mustijokilaaksoa reunustavat maaperältään karummat, metsäiset kallio-, moreeni- ja turvemaat.

(Itä-Uudenmaan maisematyyppit, Itä-Uudenmaan liitto 2007)

Kulttuurimaiseman ajallinen syvyys

Porvoon ympäristössä ihmisen muokkaamalla kulttuurimaisemalla on pitkä historia. Jälkiä asutuksesta on aina kivikaudelta lähtien. Pääasiallisen väestönsä seutu sai 1200-luvun lopulla, kun alue asutettiin Ruotsista käsin pyrkimyksenä sitoa valtakunnan uusi osa kiinteämmin emämaahan.

Alueen kulttuurimaiseman piirteet ovat muovautuneet täällä harjoitettujen elinkeinojen, maanviljelyn, karjanhoidon ja kalastuksen tuloksena. Jokilaaksot ja maaston alavat paikat on vähitellen avattu peltoviljelylle. Kunnan hallinnollisena, kaupallisena ja kirkollisena pääpaikkana on aina keskiajalta lähtien ollut Porvoon kaupunki.

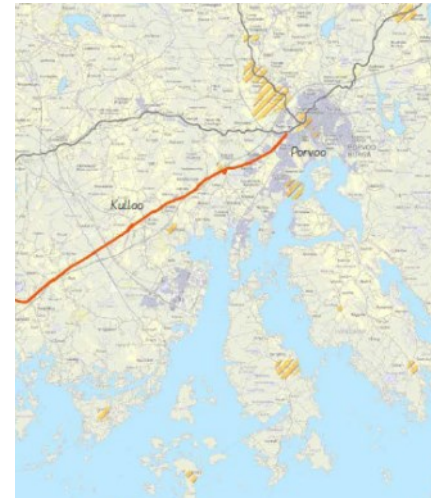
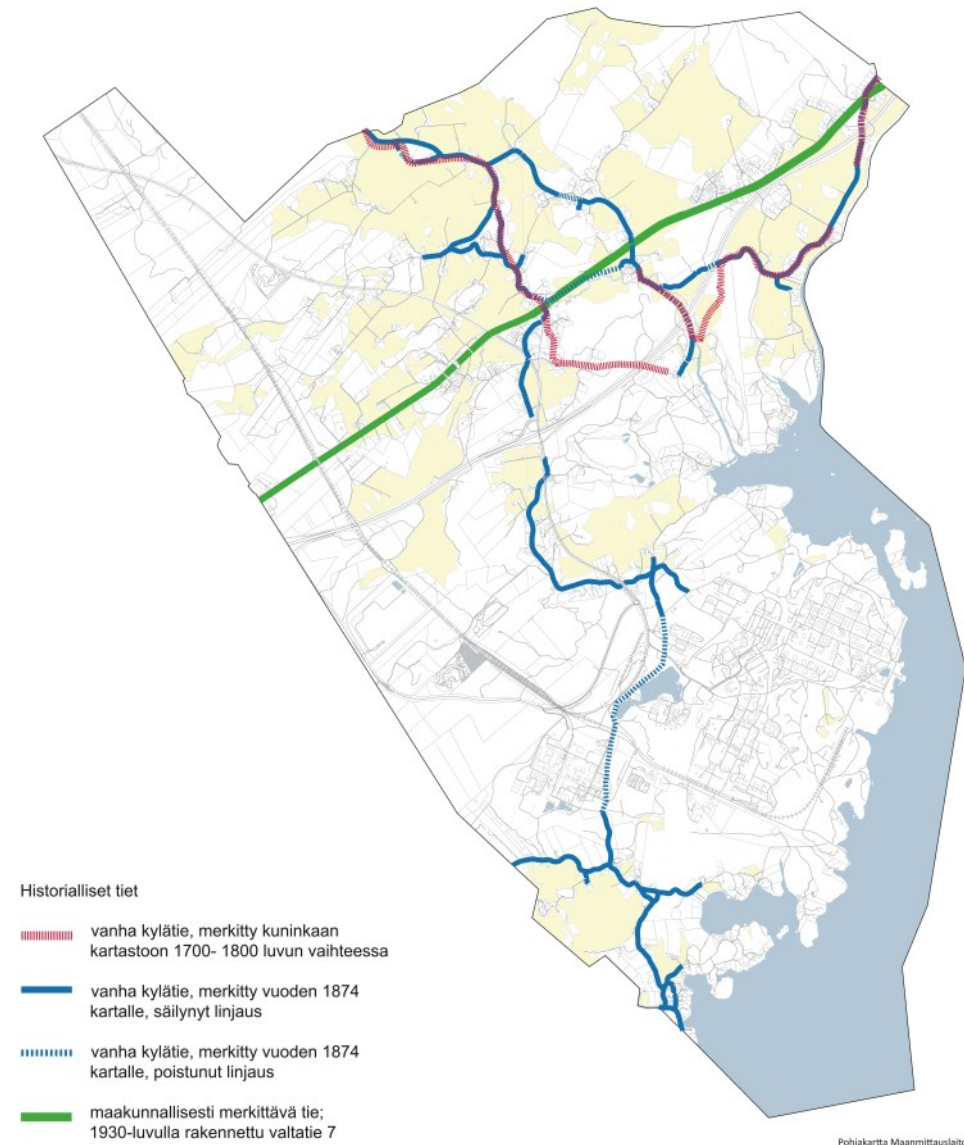
Rakennettu kulttuuriympäristö

Kylät ovat aiemmin sijainneet tiiviisti rakennettuina ryhmäkylinä viljelysten ympäröiminä. Suurin osa ryhmäkylistä on hajonnut jo vuosisatojen kuluessa toimeenpannuissa maanjaoissa, joista 1700-luvun lopulla aloitettu isojako oli merkittävin. Jaoissa pyrittiin kullekin talolle entisten sarkojen sijaan suomaan yhtenäisen viljelysaukea. Tämä johti siihen, että ainakin osa tiloista siirtyivät omien viljelystensä ääreen, usein etäälle vanhasta kyläkeskustasta. Pääasiassa talonpoikaisten kylien lisäksi on kartanoiden hallitsemia kyliä. Siellä, missä viljely on perustunut kartanotalouteen, asutus on keskittynyt itse kartanolle ja sen hajallaan sijaitseville alustalaitiloille. Torppien ja mäkitupien 1900-luvun alussa tapahtunut itsenäistyminen ei oleellisesti muuttanut tätä rakennetta.

Rannikolla ovat kalastus ja merenkulku olleet tärkeällä sijalla. Rannikolle ja saaristolle ovat olleet ominaisia taajamista erillään sijaitsevat, yksittäiset kalastajanasumukset.

Eräs merkittävä osa kulttuurimaisemaa ovat kartanoiden ympärillä säilyneet puutarhat ja puistot, taloihin johtavat puukujat ja pihapuutarhoja suojaavat pensasaidat. Tarkastelualueen merkittävimpiä puuistutuksia edustavat Snickarsin, Kullon, Löfstan ja Karlebyn tilojen yhteydessä oleva jalopuu. Kulttuurimaisemalle ominainen piirre ovat peltoja, niittyjä ja laitumia rajaavat ehjät metsänreunat.

3. Selvitysalueen rakennettu kulttuuriympäristö

Tie 170 (Valtatie 7) Helsinki – Sipoo – Porvoo

Tie on alueellisesti merkittävä, yksi ensimmäisistä pääkaupunkiseudun valtateistä. Tie on säilynyt hyvin linjauksensa ja ympäristön kannalta Kehä III:lta miltei Porvoon keskustaan asti. Reitti tarjoaa miellyttävän viljelymaisemassa kulkevan vaihtoehdon Helsingin ja Porvoon välille. Vanha tie on linjattu seurailemaan asutusta ja peltoaukeita, jotka rytmittävät kulkua.

Helsingistä itään Porvooseen vievä maantie, nykyään 170-tie, on arvonnettu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi. 1930-luvulle asti Porvooseen kuljettiin Helsingistä Malmin, Sipoon ja Hinthaaran kautta, kunnes 1933–1935 saatiin valmiiksi Helsingin Vanhankaupunginlahden, Viikin ja Roihupellon kautta kulkeva Porvoontie. Tältä liikenne siirtyi vähitellen rakentuville moottoritieosuuksille 1960- ja 1970-lukujen aikana. Moottoritie Porvooseen valmistui vuonna 1981. 1930-luvulla valmistunut maantiereitti, Porvoossa Helsingintie, kulkee tämän uudemman moottoritien rinnalla.

Uudenmaan liiton julkaisussa E 132 - 2014, *Tien päällä, Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit*, on arvokkaaksi osioksi nostettu nykyisen 170-tien 1930-luvulla rakennettu linja: ”Alueellisesti merkittävä, yksi ensimmäisistä pääkaupunkiseudun valtateistä. Reitti tarjoaa miellyttävän, viljelymaisemassa kulkevan vaihtoehdon Helsingin ja Porvoon välille. Vanha tie on linjattu seurailemaan asutusta ja peltoaukeita, jotka rytmittävät kulkua”.

Lähde: Valtatie 7. Uudenmaan Liitto: Uudenmaan kulttuurihistoriallisesti arvokkaat tiet ja reitit. Uudenmaan liitto 2014.

3. Selvitysalueen rakennettu kulttuuriympäristö

Kulkureitit ovat merkittävästi vaikuttaneet kulttuurimaisen muotoutumiseen. Vanhimpia reittejä ovat joet, joiden varsille on vanhastaan keskittynyt runsaasti asutusta. Samalla ne ovat välittäneet liikennettä rannikon ja sisämaan välillä. Lisäksi ne ovat olleet käyttövoimana niille lukuisille myllyille, joita ovat sijoittuneet jokien virtapaikkoihin keskiajalta lähtien. Saaristossa asutus on usein keskittynyt edullisten vesireittien ja suojaisten satamapaikkojen yhteyteen.

Jo 1300-luvulla asiakirjoissa mainittu Suuri rantatie, joka kulkee Turusta Porvoon kautta Viipuriin, sijoittuu tarkastelualueen pohjoispuolelle. Kullon, Mickelsbölen, Kilpilahden ja Svartbäckin sekä Mustijoen länsirannan asutuksen, Karlebyn, Åminsbyn ja Mustijoen kylien yhteys Suurelle rantatielle on kulkenut Mickelsbölen läpi Ali-Vekkosken suuntaan.

Tilanne muuttui vasta uuden Porvoontien valmistuttua 1930-luvulla. Kulkureittien uusinta kerrostumaa ovat 1970-luvulla alkunsa saanut moottoritie ja Kilpilahden tarpeisiin rakennettu öljytie ja junarata.

Piirteitä alueen rakennuskulttuurista

Tutkija Pekka Korvenmaa on Porvoon maalaiskunnan kulttuurihistoriallista ympäristöä käsittelevässä inventointiraportissaan (1980) kuvaillut alueen perinteisen rakennuskulttuurin piirteitä. Vanhin, vielä 1800-luvulla esiintynyt asuinrakennustyyppi on Porvoon maalaiskunnassa ollut yksihuoneinen savutupa. Niitä ei ole säilynyt näihin päiviin.

Ullakolla ja savupiipulla varustettu paritupa alkoi yleistyä 1500-luvulta lähtien ja on ollut käytössä vielä 1900-luvun alussa. Parituvassa huoneet sijaitsivat kahden puolen eteistä, usein on myös eteisen perällä kamari. Paritupa on ollut pääasiassa itsellisten talonpoikien suosima rakennustyyppi.

Porstuallinen, yksihuoneinen tupa on ollut maaseudun vähävaraisen väestön, kuten mäkitupalaisien ja käsityöläisten asuntotyyppi. Yksihuonetuvat saattoivat sijaita kylässä omana, tiiviinä rakennusryhmänä. Inventoinnin perusteella niitä ei ole säilynyt tarkastelualueella.

Eräät piharakennukset, kuten lamasalvotut, vuoliaiskattoiset aitat, ovat säilyttäneet perinteisen muotonsa kautta vuosisatojen. Komeita 1700-luvulta periytyviä luhtiaittoja, jotka ovat alkuaan usein sijainneet umpihipassa ja joiden keskellä on ollut portti, on alueella säilynyt useita.

Alueen kartanorakennuksista Karlebyn päärakennus on mahdollisesti alkuaan 1700-luvulta. Kullon kartanon päärakennus vuodelta 1914 on arkkitehti Carl Frankenhauserin suunnittelema. 1700-luvun kartanoille ja virkataloille ominainen pohjaratkaisu keskeissaleineen on ollut käytössä myös vauriissa talonpoikaistaloissa. Säätyläisten rakennukset ovat yleensä toimineet rakentamiseen liittyvien uutuuksien välittäjinä.

Maaseudun rakentaminen on aina 1900-luvun alkuun asti perustunut puun käyttöön. Hirrestä on salvottu niin asuin- kuin talousrakennuksetkin. Ulkoseiniä ei yleensä vuorattu eikä maalattu. 1700-luvun lopulta lähtien yleistyi ns. pystyrimavuoraus ja punamultaus. Tuolloin olivat ra-

kennuksille tyypillisiä myös taitekatto sekä neli- tai kuusi-toistaruutuiset ikkunat.

1800-luvun alkupuolella yleistyivät ulkoseinissä ponttilautainen vaakavuoraus sekä vaaleat värit, joissa näkyy empirietyylin vaikutus. Samalla tulivat suosioon laakea aumakatto tai satulakatto sekä kuusiruutuiset ikkunat. Rikasmuotoiset sahauskoristelut ja puuleikkaukset ovat 1800-luvun lopun puurakennusten julkisivujäsentelylle tunnusomaisia. T-malliset ikkunat yleistyivät 1800-luvun loppupuolella. 1900-luvun alussa yleistyivät pieniin ruutuihin jaetut ikkunat ja korkeat taitekatot, kunnes 1920-luvulla symmetria ja klassiset, usein 1800-luvun alkupuolella käytössä olleet muodot voittivat uudelleen alaa.

Tiili rakennusaineena tuli käyttöön puun rinnalle 1900-luvun alusta lähtien. Maaseudulla tiiltä suosittiin lähinnä talousrakennuksissa ja varsinkin navetoissa, joissa yleistyi tiilipilareihin ja hirsisiin välisiin perustuva rakenne, joka lähes syrjäytti aikaisemmat, kiviset tai hirsiset rakenteet. 1900-luvun alkupuolen navettarakennuksissa on käytetty mm. kalkkiahiekkatiiltä.

Rakennusten kattoaineuksista vanhimpia on malka- ja tuohikatto. Varakkaammissa piireissä oli 1700-luvulla tapana käyttää lautaa kateaineena. Tervattu pahvi yleistyi 1800-luvun alkupuolella. Samalla vuosisadalla yleistyi pärekatto. Peltikattoja alkoi esiintyä 1800-luvun lopulla ja tiili puolestaan on ollut käytössä 1900-luvun alusta lähtien.

Asumiseen ja maatalouteen liittyvien rakennusten rinnalla alkoi 1800-luvun lopulta lähtien esiintyä muitakin raken-

3. Selvitysalueen rakennettu kulttuuriympäristö

nustyyppejä. Kohonnut elintaso, kulttuuriset esikuvat, höyrylaivaliikenne ja puuteollisuuden kehitys loivat edellytykset kesähuvilakulttuurille. Koululaitoksen kehitys toi kylien keskustoihin kansakoulut, 1900-luvun alkupuolella voimakkaasti laajentuneet kansanliikkeet puolestaan nuorisoseurantalot ja rukoushuoneet.

Porvoon maalaiskunnan kulttuurihistoriallinen ympäristö, Porvoon maalaiskunta, 1980.

Selvitystyön havaintoja

Tarkastelualueella on säilynyt runsaasti perinteistä kulttuurimaisemaa sekä kyläkuvallisesti, kulttuurihistoriallisesti ja rakennushistoriallisesti arvokkaita rakennuksia. Rakennuksista vanhimmat ovat 1700-luvulta. Säilyneen rakennuskannan pohjalta voi yhä hyvin muodostaa kuvan eri sosiaaliryhmien ja elinkeinojen edustajien asumusoloista ja työympäristöstä eri aikoina.

Kulttuurimaisemassa on kerrostumia keskiajalta lähtien ja vuosisatojen kuluessa syntynyt viljelysmaisema on vielä valtaosin koettavissa avoimena maisematilana. Samoin on perinteisten kulkureittien verkosto nykyäänkin hahmotettavissa. 1960-luvulta lähtien ovat kulttuurimaisemaa voimaperäisesti muuttaneet lähinnä alueen eteläosan suuret teollisuusyritykset ja yli neljäkymmentä vuotta sitten rakennettu moottoritie maiseman ja kulttuuriympäristön ominaispiirteistä piittaamattomine linjauksineen.

4. ARVOT JA SUOJELUSUOSITUKSET

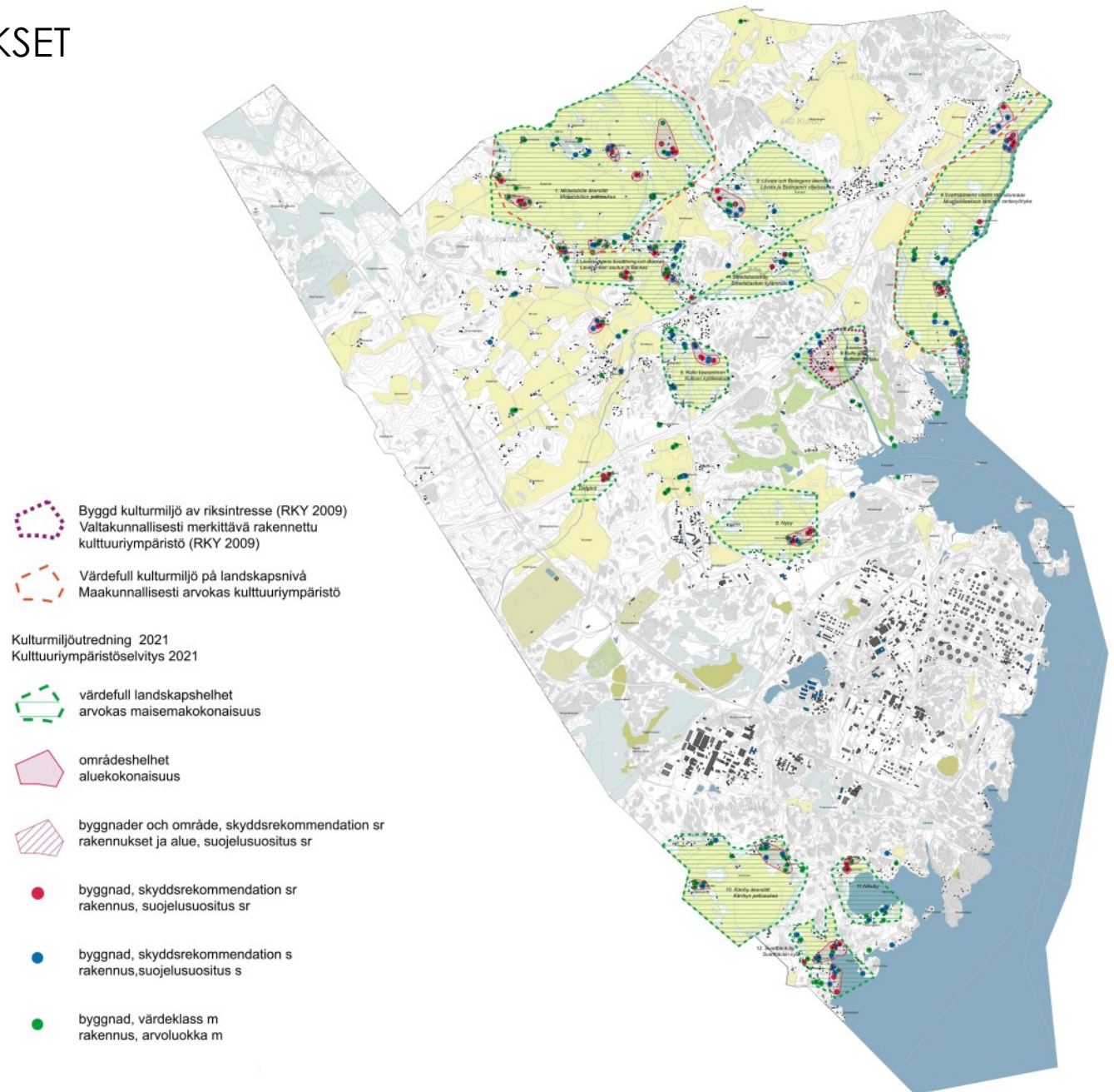
Selvityksen yhteydessä on arvoitettu alueita ja kohteita, ottaen huomioon niiden kyläkuvalliset ja maisemalliset, kulttuurihistorialliset ja rakennushistorialliset arvot. Arvotuksen perusteella esitetään kohdekohtaiset suojelusuositukset. Arvotuseriaatteita on käsitelty ohjausryhmän kokouksissa.

Osassa 2 on käsitelty aikaisemmissa inventoinneissa ja selvityksissä huomioituja alueita ja kohteita. Valtakunnallisesti ja/tai maakunnallisesti arvokkaiden alueiden rajaukset on osoitettu kartoissa. Niiden lisäksi tie 170 on Uudenmaan liiton selvityksessä todettu kulttuurihistoriallisesti arvokkaaksi.

Tässä selvityksessä tunnistettuja arvokkaita maisemakokonaisuuksia on kaikkiaan kaksitoista. Ne on osoitettu kartoissa rajauksin.

Kulttuuriympäristön arvokkaat aluekokonaisuudet on osoitettu kartoissa rajauksin. Aluekokonaisuuksia on kaikkiaan kaksikymmentäneljä, mukaan lukien valtakunnallisesti merkittävä Kulloon kartano.

Selvityksessä arvoitettujen ja luokiteltujen kohteiden määrä on kaikkiaan 140, joista sr-luokiteltuja kohteita on 33 ja s-luokiteltuja 61.

Kulttuuriympäristön alueet ja kohteet 2021. Selvityksessä todettuja arvoja.

4. Arvot ja suojelusuositukset

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009)¹

Kulloon kartano (RKY 4932)

Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

208 Kulloon kartano

201 Mustijokilaakson kulttuurimaisema

212 Mustijokilaakson kulttuurimaisema

229 Svartbäckin kivilouhos, Pedarsändan kalmisto

Rakennukset ja alue, suojelusuositus sr

Aluekokonaisuus

Rakennusryhmät pihapiireineen ja lähiympäristöineen, erityinen maisemallinen tai kyläkuvallinen arvo, kuten:

- alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja maatilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa
- avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, kylämäistä kokonaisuutta muodostavat rakennusryhmät, maisemapuut, kiviaidat ja muut kulttuuriympäristön rakenteet. Näkymät kyläteiltä.
- rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennusryhmät lähiympäristöineen, höyrylaivareittien huvila-asutuksen edustavat esimerkit, ranta- ja laituirakenteet, maisemallisesti merkittävä puusto

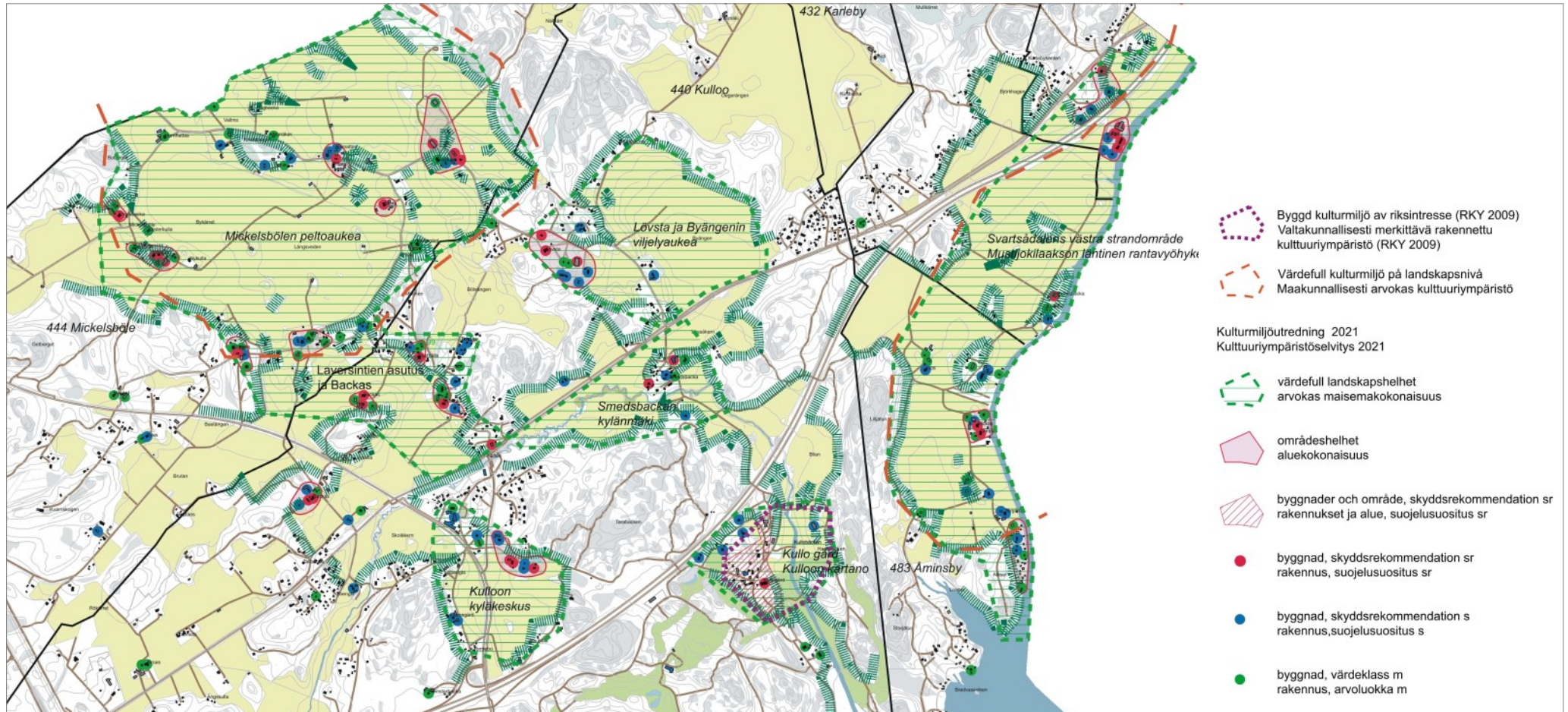
Maisemakokonaisuus

Kulttuuriympäristön merkittävä, laaja maisemallinen kokonaisuus, kuten:

- laaja viljelyaukea, jonka varressa metsän reunalla ja metsäsaarekkeissa on kylätien varteen sijoittuvaa kylämäisen tiivistä vanhempaa asutusta ja maatiloja sekä muuta maaseudun rakennuskantaa, kuten koulu- ja yhdistysrakennuksia, kyläkauppoja jne.
- kartanoympäristö rakennuksineen, puutarhoineen ja pihapiireineen sekä maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö
- kylämäisen tiiviisti rakennettu vanha kylämäki, maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö
- merenlahti tai muu ranta-alue, johon liittyy rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavia rakennusryhmiä, höyrylaivareittien huvila-asutusta, ranta- ja laituirakenteita, rantakallioita, niitty- ja peltoaukeita sekä maisemallisesti merkittävää puustoa.

¹ Valtakunnallisesti merkittävät kohteet otetaan huomioon alueiden käytön suunnittelun lähtökohtina ja sovitetaan yhteen muiden valtakunnallisten tavoitteiden sekä maakunnallisten ja paikallisten tavoitteiden kanssa. www.museovirasto.fi

4. Arvot ja suojelusuositukset

Selvityksessä tunnistettuja alue- ja maisemakokonaisuuksia alueen pohjoisosassa. Kartassa esitetään Kulloon kartanon RKY-alueen rajaus (tummanvioletti katkoviiva) sekä Kulloon kartanon ja Mustijokilaakson maakunnallisesti arvokkaiden kulttuuriympäristöjen rajaus (punaisella katkoviivalla). Kulttuuriympäristöselvityksen yhteydessä tehdyn inventoinnin perusteella esitetään Mickelsbölen peltoaukean ja Mustijokilaakson läntisen rantavyöhykkeen maisemakokonaisuuksien aluerajaus (vihreä katkoviiva), joka perustuu ehjien metsänreunojen rajaamien maisematilojen sekä Karlebyn kartanon entisten työväenasuntojen ja Mustijokilaakson eteläosan arvojen tunnistamiseen. Kulloon kartanokeskuksen sr-suositusalueen rajaus käsittää RKY-alueen länsiosan rakennuksineen ja puutarhoineen, laajempi alue on merkitty arvokkaaksi maisemalliseksi kokonaisuudeksi.

4. Arvot ja suojelusuositukset

ARVOTETUT KOHTEET

Selvityksen yhteydessä inventoidut ja arvotetut kohteet on luetteloitu ja merkitty kartalle ja niistä on laadittu kohdekortit. Inventoinnissa tunnistetut kohteet edustavat sellaisia kulttuuriympäristön arvoja, joiden säilyminen olisi turvattava kohteiden arvon ja ominaislaadun vaatimalla tavalla. Kohdekortin arvotuslauseotsikon alla on esitetty kohteen lyhyt luonnehdinta ja arvojen perustelu.

SUOJELUPERUSTEET

Kohteiden yhteyteen on kirjattu lyhyenä yhteenvetona niiden erityiset suojelu- ja luettelointiperusteet. Tässä kohdassa on pyritty kuvaamaan niitä ominaispiirteitä, kuten harvinaisuutta, tyypillisyyttä, rakennusteknisiä erityispiirteitä, arkkitehtuurin korkeaa laatua, erityistä kulttuurihistoriallista arvoa, asemaa maisemassa tms. johon suojelusuositus perustuu. Suojeluperusteita tukee kolmijakoinen arvotus. Kohteen arvo ei määrydy yksin arvokriteerien lukumäärän mukaan, koska yksikin kriteeri voi olla hyvin vahva suojelusuosituksen peruste.

ARVOTUS

Kohteiden arvotuksessa on käytetty seuraavia arvoperusteita:

Kulttuurihistoriallinen arvo

Kulttuurihistoriallinen arvo on laaja käsite, jolla halutaan ilmaista että kohteen säilyttäminen aineellisen ja henkisen kulttuuriperinnön ilmentymänä on yhteisön kannalta toivottavaa. Kilpilahden, Kullon ja Mickelsbölen osayleis-

kaava-alueen tapauksessa on syytä kiinnittää huomiota erityisesti vanhemman säilyneen kyläasutuksen, maatilojen, suurtilojen ja kartanoiden, 1900-luvulla perustettujen uusien maatilojen ja huviloiden, rannikkoasutuksen sekä kyläkirkkojen ja koulujen kulttuurihistorialliseen merkitykseen.

Rakennushistoriallinen arvo

Rakennushistoriallinen arvo voi liittyä rakennuksen arkkitehtoniseen eheyteen tai ominaislaatuun, tunnetun arkkitehdin elämäntyöhön, erityiseen rakennustekniseen ratkaisuun tai tiettyä, esimerkiksi paikallista rakennusperinnettä ilmentävään toteutukseen, rakennuksen tyypillisyyteen tai harvinaislaatuun. Rakennuksen erityinen käyttötarkoitus voi myös olla rakennushistoriallisen arvon peruste.

Maisemallinen (kyläkuvallinen) arvo

Rakennetussa ympäristössä merkittävä ja kulttuurimaisemaan vaikuttava tai ympäristökuvaa rikastuttava rakennus/rakennusryhmä jonka säilyttäminen on maisemanäkymien tai kyläkuvan kannalta toivottavaa.

SUOJELUSUOSITUKSET

Kohteet on arvojen mukaan luokiteltu kolmeen kategoriaan, joiden perusteella esitetään suojelusuositukset osayleiskaavaa varten - sr, s, tai m. Arvotettuihin kohteisiin sisältyy sekä aikaisemmissa inventoinnissa tarkasteltuja kohteita että uusia kohteita, joiden arvot ovat nousseet esiin ajankohtaisen inventoinnin yhteydessä.

4. Arvot ja suojelusuositukset

Suojelusuositus sr

Arvoluokkaan sr on sisällytetty sellaiset rakennus- ja aluekohteet, jotka on perusteltua säilyttää koska niillä on erityiset tunnistettavat arvot

Erityinen maisemallinen tai kyläkuvallinen arvo, kuten

- Alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja mautilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa
- Avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennukset ja rakennusryhmät
- Rantamaisemaan näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennukset ja rakennusryhmät, kuten rannikkoelinkeinoihin liittyvät rakennukset sekä höyrylavareittien huvila-asutuksen edustavat esimerkit

Erityinen kulttuurihistoriallinen arvo ja todistusvoima, kuten

- Kartanokulttuuria edustavat asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen
- Kylien kantatilojen asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen, jotka ilmentävät vuosisatoja jatkunutta maanviljelykulttuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet
- Maatalouteen liittyvät muut asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen, jotka ilmentävät pitkään jatkunutta viljelykulttuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet
- Alueelle tunnusomaiset, ilmeeltään hyvin säilyneet vanhemmat yhteisöjen rakennukset, koulut, sukoushuoneet ja seurantalot

Erityinen rakennushistoriallinen arvo ja merkittävyys, kuten

- Kartanoiden ja mautilojen 1700-1800-luvuilla ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut, alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet päärakennukset ja talousrakennukset
- Alueelle tunnusomaiset 1700-1800-lukujen kaksikerroksiset luhtiaitat
- Maatalouteen liittyvät hyvin säilyneet asuinrakennukset talousrakennuksineen jotka edustavat maaseudun tyypillistä rakennusperinnettä kuten torpat, mäkituvat yms.
- Toista maailmansotaa edeltävältä ajalta säilyneet rakennukset, jotka ilmentävät rakennusajalleen ominaista huvila- ja loma-asunto- tai omakotiarkkitehtuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet laajennuksista ja muutoksista huolimatta
- Kohteet, jotka arkkitehtuurinsa puolesta ovat erityisen huomionarvoisia, esimerkiksi tunnetun arkkitehdin tuotantoa hyvin edustavat rakennukset

4. Arvot ja suojelusuositukset

Suojelusuositus s

Arvoluokkaan s on inventoinnin perusteella luokiteltu sellaiset rakennus- ja aluekohteet, joiden säilyttäminen on toivottavaa koska kohteilla on tunnistettavat arvot, esimerkiksi

Maisemallinen tai kyläkuvallinen arvo, kuten

- Melko hyvin säilyneet maatilojen asuin- ja talousrakennusryhmät, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa
- Kylätien maisemaan näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, melko hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät
- Rantamaisemaan näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, melko hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät

Kulttuurihistoriallinen arvo, kuten

- Alueen asutuksen tai loma-asutuksen historiaa ilmentävät kohteet, joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat edelleen tunnistettavissa
- Maatalouden elinkeinoiniin ja kyläkulttuuriin liittyvät kohteet, joiden säilyttäminen aluekokonaisuuden kannalta on toivottavaa

Rakennushistoriallinen arvo, kuten

- Maatilojen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut päärakennukset ja talousrakennukset, joiden ominaispiirteet ovat korjausten ja laajennusten jälkeen edelleen tunnistettavissa
- Muut kohteet, jotka ovat rakennusajalleen tunnusomaisia tai arkkitehtuuriltaan huomion arvoisia ja joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat hyvin tunnistettavissa myöhemmistä muutoksista huolimatta

4. Arvot ja suojelusuositukset

Arvoluokka m

Arvoluokkaan m on luokiteltu sellaiset kulttuuriympäristön kohteet, jotka inventoinnin perusteella ovat huomionarvoisia tarkastelualueen kulttuurihistorian, rakennushistorian tai maisemakuvan kannalta, mutta joiden kaavalliselle suojelulle ei ole erityisiä perusteita. Korjaus- ja muutostyömenpiteet tulee kuitenkin aina suorittaa kulttuuriympäristöön sopeuttavalla tavalla ja ottaen huomioon rakennuksen alkuperäiset ominaispiirteet.

Tähän ryhmään kuuluvat myöhempien korjausten ja muutosten myötä ilmeeltään selvästi muuttuneet kulttuuriympäristöön liittyvät rakennukset ja talousrakennukset, joiden säilymiselle ei näytä olevan edellytyksiä, esimerkiksi niiden huonon kunnon takia.

Muut kohteet

Inventoinnin yhteydessä on arvioitu, että alueen muut rakennukset ja rakennusryhmät eivät nykyisellään edusta sellaisia kulttuurihistoriallisia, rakennushistoriallisia tai maisemakuvallisia arvoja, että niiden säilyttäminen olisi tarpeen turvata esimerkiksi kaavallisin keinoin.

5. KULTTUURIYMPÄRISTÖN ARVOKKAAT MAISEMA- JA ALUEKOKONAISUUDET

Arvokkaat maisemakokonaisuudet

Selvitysalueella on vahvasti koettavissa kulttuuriympäristön ja kulttuurimaiseman ajallinen syvyys. Kulttuuriympäristöselvityksessä osoitettu merkittävä, laaja maisemakokonaisuus voi esimerkiksi olla laaja viljelyaukea, jonka varressa metsän reunalla ja metsäsaarekkeissa on kylätien varteen sijoittuvaa, kylämäisen tiivistä vanhempaa asutusta ja maatiloja sekä muuta maaseudun rakennuskantaa, kuten koulu- ja yhdistysrakennuksia, kyläkauppoja jne.; kartanoympäristö rakennuksineen, puutarhoineen ja pihapiireineen sekä maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö; kylämäisen tiiviisti rakennettu vanha kylämäki ja maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö; merenlahti tai muu ranta-alue, johon liittyy rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavia rakennusryhmiä, höyrylaivareittien huvila-asutusta, ranta- ja laiturirakenteita, rantakallioita, niitty- ja peltoaukeita sekä maisemallisesti merkittävää puustoa.

Selvityksessä on tunnistettu kaikkiaan kaksitoista arvokasta maisemakokonaisuutta, jotka on osoitettu kartoissa rajauksin. Kartoissa on lisäksi esitetty maisemakokonaisuuksien hahmottamisen kannalta avoimessa viljelymaisemassa olennaisia, rajaavia metsänreunoja tai puustoisia vyöhykkeitä. Maisemakokonaisuuksista Kulloon kartano (M6), Mickelsbölen peltoaukea (M1) ja Mustijokilaakson läntinen rantavyöhyke (M9) sisältyvät jo hieman poikkeavin aluerajauksin maakunnallisesti merkittävien kulttuurimaisemien ja rakennetun ympäristön kohteiden luetteloon.

Mickelsbölen peltoaukeaan liittyy välittömästi Kulloon kylän puolella Laversintien asutus ja Backas (M2). Kulloon kylän pohjoisosassa on Lövstan kartanon ja Byängenin viljelyaukea (M3), Helsingintien ja E18-moottoritien rajaamalla alueella on Kulloon kyläkeskus (M5) ja Smedsbackan kylänmäki (M4), moottoritien kaakkoispuolella on Kulloon kartanon lisäksi Dalgård (M7) ja Nyby (M8). Svartbäckin kylässä on kolme maisemakokonaisuutta, joista merelliset puitteet leimaavat Svartbäckin kylän (M12) ja Nikubyn (M11) maisemakokonaisuuksia, kun taas Kärrbyn peltoaukea (M10) edustaa perinteistä viljelymaisemaa.

Maisemakokonaisuuksien kuvaus ja erityisesti vaalittavia ominaispiirteitä on esitetty tiivistetysti maisema-aluekohtaisissa korteissa.

Aluekokonaisuudet

Kulttuuriympäristöselvityksessä osoitettuja aluekokonaisuuksia muodostavat rakennusryhmät pihapiireineen ja lähiympäristöineen, joilla on erityinen maisemallinen tai kyläkuullinen arvo. Tähän kuuluvat alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja mautilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa; avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, kylämäistä kokonaisuutta muodostavat rakennusryhmät, maisemapuut, kiviaidat ja muut kulttuuriympäristön rakenteet; rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennusryhmät lähiympäristöineen, mukaan lukien höyrylaivareittien huvi-

la-asutuksen edustavat esimerkit, ranta- ja laiturirakenteet ja maisemallisesti merkittävä puusto.

Kulttuuriympäristön merkittävät aluekokonaisuudet on osoitettu kartoissa rajauksin. Aluekokonaisuuksia on kaikkiaan (23+1), joista Mickelsbölen kylässä seitsemän, Kulloon kylässä kahdeksan, mukaan lukien valtakunnallisesti merkittävää Kulloon kartano, Mustijoen läntisellä rantavyöhykkeellä Åminsbyn kylässä kaksi ja Karlebyn kylässä kaksi, Svartbäckin kylässä viisi.

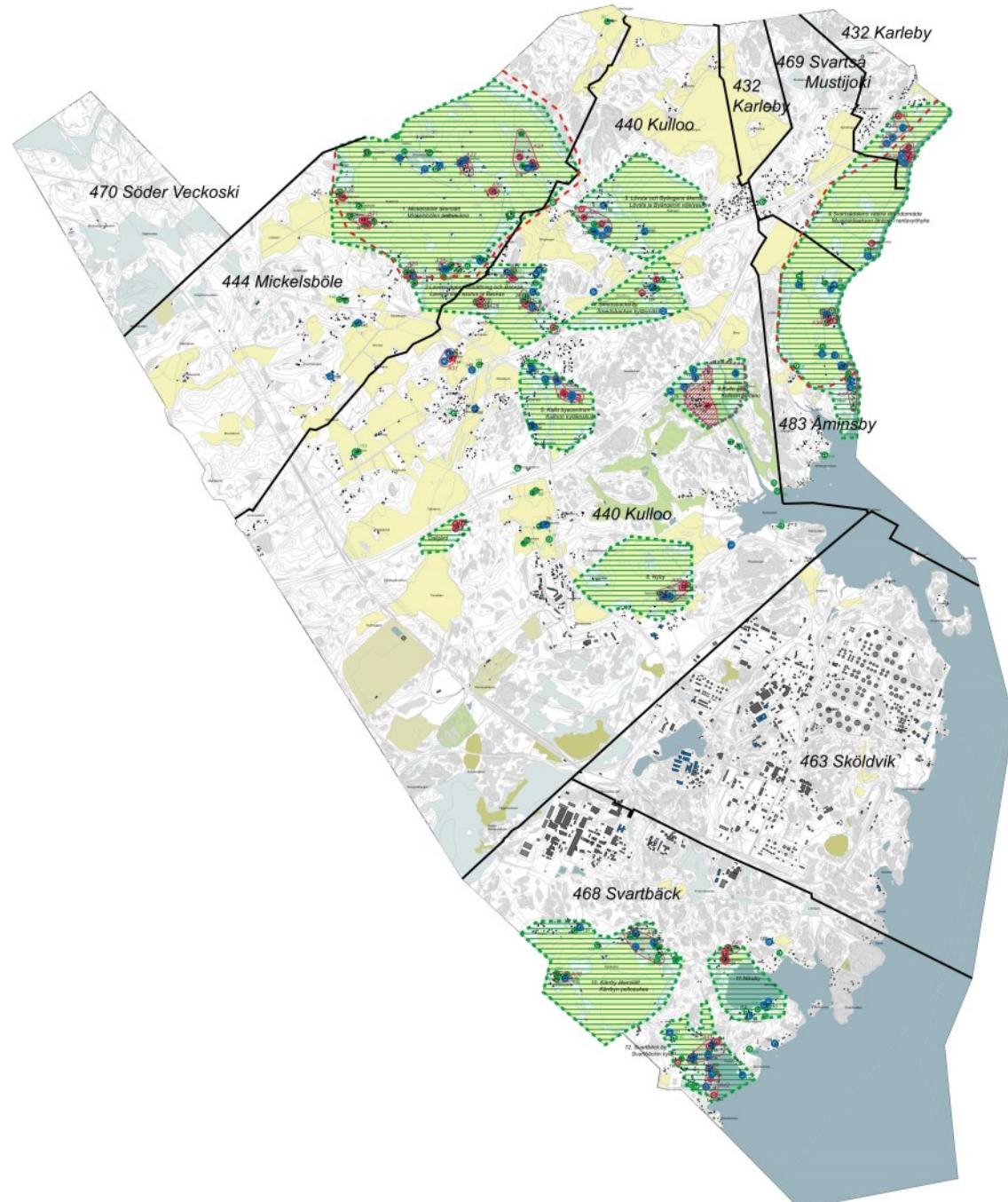
Arvokkaat maisemakokonaisuudet

M1	Mickelsbölen peltoaukea	444 Mickelsböle
M2	Laversintien asutus ja Backas	444 Mickelsböle 440 Kulloo
M3	Lövsta ja Byängenin viljelyaukea	440 Kulloo
M4	Smedsbackan kylänmäki	440 Kulloo
M5	Kulloon kyläkeskus	440 Kulloo
M6	Kulloon kartano	440 Kulloo
M7	Dalgård	440 Kulloo
M8	Nyby	440 Kulloo
M9	Mustijokilaakson läntinen ranta- vyöhyke	432 Karleby, 469 Mustijoki 483 Åminsby
M10	Kärrbyn peltoaukea	468 Svartbäck
M11	Nikuby	468 Svartbäck
M12	Svartbäckin kylä	468 Svartbäck

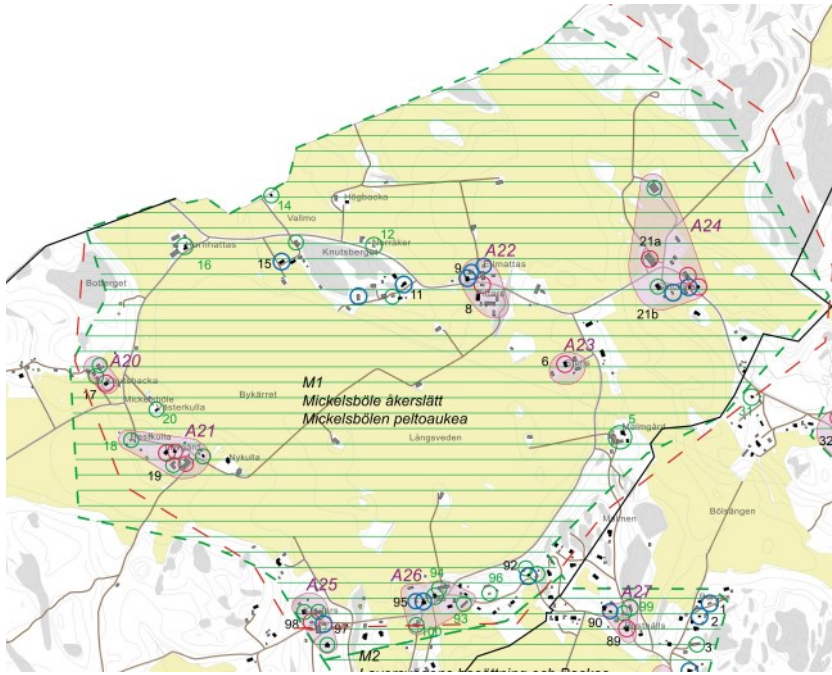
5. Kulttuuriympäristön arvokkaat maisema- ja aluekokonaisuudet

Kulttuuriympäristön aluekokonaisuudet

- A20 Knutsbackan rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A21 Lövgårdin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A22 Ellmattasin ja Piltarsin aluekokonaisuus
- A23 Stensin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A24 Snickarsin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A25 Knutarsin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A26 Yrjäksen rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A27 Rusthållsin rakennukset ja kylätie
- A28 Backaksen rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A29 Laversin ja Nybackan rakennusryhmä ja kylätie
- A30 Lövstan kartanoalue
- A31 Vanhan Backaksen rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A32 Storbengtsintien aluekokonaisuus
- A33 Nybyn kylänmäki
- A34 Karlebyn työväenasuntojen aluekokonaisuus
- A35 Karlebyn kartanomäki
- A36 Mickoksen ja Grindaksen aluekokonaisuus
- A37 Åminsbyn Näsetin loma-asuntoalue
- A38 Kälidasin ja Sandkullan pihämäki
- A39 Kärrbyn kyläkokonaisuus
- A40 Nikubyn ja Nybondaksen tilakeskukset
- A41 Pedarsin ja Sandbackan kyläasutus
- A42 Svartbäckin ranta-asutus

M1 Mickelsbölen peltoaukea

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A20 Knutsbackan rakennusryhmä ja pihaympäristö

A21 Lövgårdin rakennusryhmä ja pihaympäristö

A22 Ellmattasin ja Piltarsin aluekokonaisuus

A23 Stensin rakennusryhmä ja pihaympäristö

A24 Snickarsin rakennusryhmä ja pihaympäristö

A25 Knutarsin rakennusryhmä ja pihaympäristö

A26 Yrjäksen rakennusryhmä ja pihaympäristö

KUVAUS

Laajan viljelysaukean reunaa rengasmaisesti kiertävien vanhojen kyläteiden varressa, metsäsaarekkeiden reunoilla, on erilleen sijoittuvia ja kylämäisiä ryhmiä muodostavia vanhoja maatiloja.

VAALITAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät ja maiseman siluetti

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

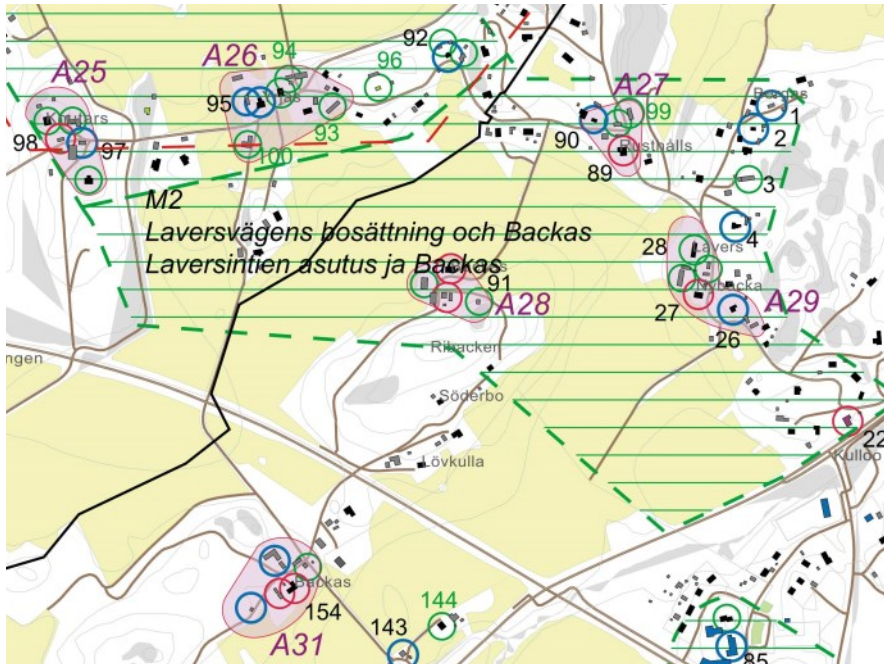
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Maakunnallisesti ja paikallisesti arvokas maisemakokonaisuus, johon sisältyy paikallisesti arvokkaita aluekokonaisuuksia ja kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

Alue sisältyy kokonaisuudessaan maakunnallisesti merkittävään Mustijokilaaksen kulttuurimaisemaan. Snickars tilakeskuksen alue ja lähiympäristö on osoitettu Kylien ja haja-asutusalueiden osayleiskaavassa merkinnällä AT/s Kyläkeskuksen alue, jolla omaleimaisuus säilytetään. Lisäksi Ali-Vekkosken tie on osoitettu historiallisena tai maiseman kokonaiskuvan kannalta tärkeänä tienä.

M2 Laversintien asutus ja Backas

Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

Kulturmiljöutredning 2021
Kulttuuriympäristöselvitys 2021

- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusuoitus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusuoitus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusuoitus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A28 Backaksen rakennusryhmä ja pihaympäristö

A29 Laversin ja Nybackan rakennusryhmä ja kylätie

KUVAUS

Laajan viljelyaukean reunaan rengasmaisesti kiertävä vanha kylätie, jonka varressa metsän reunalla ja metsäsaarekkeissa, on kylämäisen tiivistä vanhempaa asutusta ja maatiloja, sekä mm kyläkirkko ja entinen kyläkaupan rakennus.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talusrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

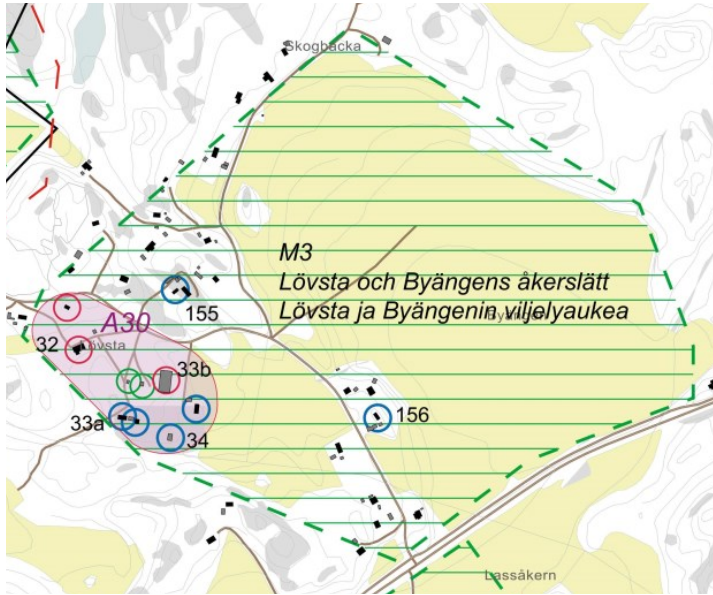
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Paikallisesti arvokas, maakunnallisesti arvokkaaseen kulttuuriympäristöön rajautuva maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuuksia ja paikallisesti arvokkaita kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

-

M3 Lövsta ja Byängenin viljelyaukea

- Kulturmiljöutredning 2021
Kulttuuriympäristöselvitys 2021
- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuitus sr
 - 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuitus s
 - 135 arvoluokka m
värdeklass m
 - skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuitus sr-alue
 - områdeshelhet
aluekokonaisuus
 - landskapshelhet
maisemakokonaisuus

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:
Aluekokonaisuudet
A30 Lövstan kartanoalue

KUVAUS

Vanhan kylätien varteen ja viljelyaukean äärelle sijoittuva ja 1900-luvun alussa mallitilaksi rakennettu kartanomaisen kokonaisuus sekä tien varren vanha asutus.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

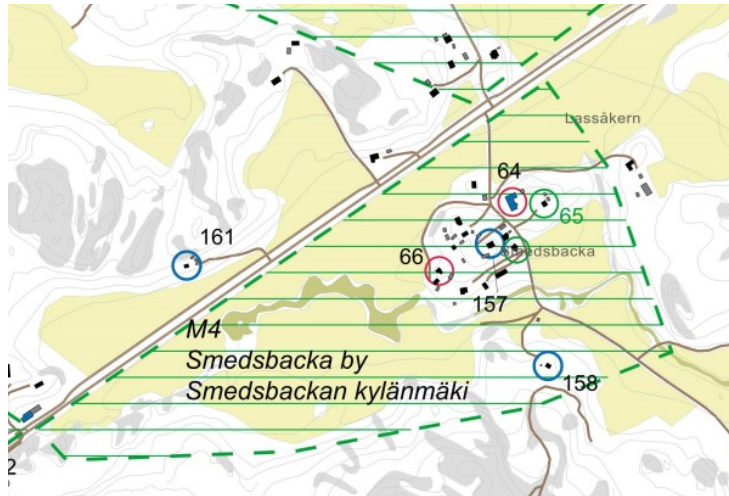
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Paikallisesti arvokas maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuus ja paikallisesti arvokkaita kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

-

M4 Smedsbackan kylänmäki

- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus

KUVAUS

Avoimien viljelyalueiden ympäröimä kylänmäki, jonka vieressä kiemurtelee joki. Mäen yli kulkee vanha kylätie. Kokonaisuuteen kuuluu mäelle sijoittuva vanhaa ja uudempaa asutusta, kylätaloksi muutettu ja laajennettu vanha maatalon päärakennus, 1900-luvun alussa rakennettu myöhemmin asuinkäyttöön muutettu metodistikappeli sekä joen eteläpuolisella mäellä säilynyt vanha torppamainen asuinrakennus.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- Kylämäen vanha maisemallisesti merkittävä puusto
- rakennusten sijoittumisen periaatteet ja mittakaava
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- avoimet näkymät kylämäen ja joen suuntaan

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

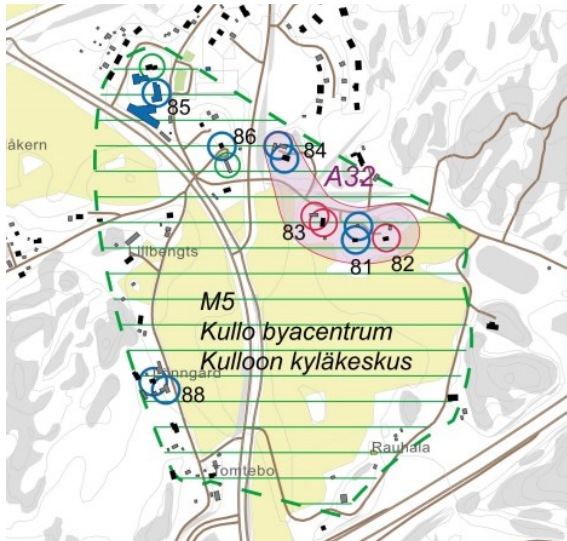
Paikallisesti arvokas maisemakokonaisuus, johon sisältyy paikallisesti arvokkaita kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

-

M5 Kulloon kyläkeskus

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A32 Storbengtsintien aluekokonaisuus

KUVAUS

Kulloon nykyisen kyläkeskuksen ympäristö, jossa on säilynyt peltoaukean reunoille sijoittuvia Storbengtsin ratsutilaan ja Kulloon kartanoon 1800-luvun asuin- ja talousrakennuksia, 1890-luvulla rakennettu ja myöhemmin laajennettu kansakoulu, sekä 1900-luvun alun asutusta. Viljelyaukean läpi kulkeva Öljytie on jossain määrin muuttanut maisemaa.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- aukeaa kiertävät vanhat kylätiet
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

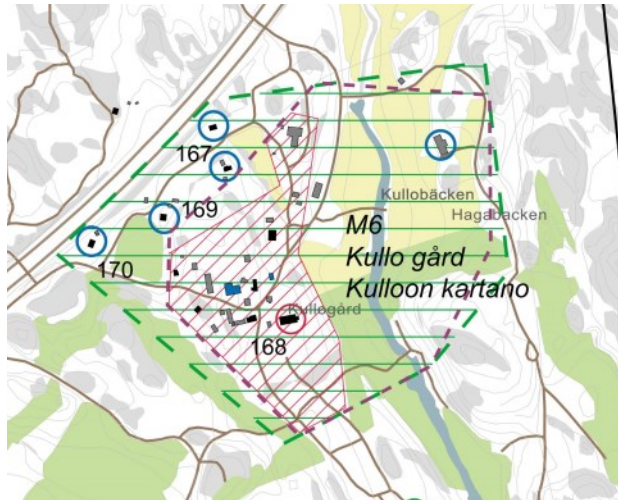
Paikallisesti arvokas maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuus ja paikallisesti arvokkaita kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

-

M6 Kulloon kartano

- Byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009)
Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö (RKY 2009)
- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusuostitus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusuostitus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusuostitus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskaphelhet
maisemakokonaisuus

KUVAUS

Jokilaakson reunaan harjanteelle sijoittuva eheän ja omaperäisen kokonaisuuden muodostava kartanon rakennusryhmä, johon sisältyy 1910-luvun päärakennus, suuri määrä talous- ja piharakennuksia, työväenasuntoja sekä puistomainen laaja pihapiiri. Ympäristöä on jonkin verran muuttanut kartanon pelloille rakennettu golfkenttä sekä kartanon piha-alueen viereen rakennettu moottoritie.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- eheän kokonaisuuden muodostava kartanoympäristön rakennuskanta
- kartanon päärakennuksen hallitseva asema maisemassa
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- puistomainen pihapiiri vanhoine puineen ja istutuksineen
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät jokilaakson yli

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

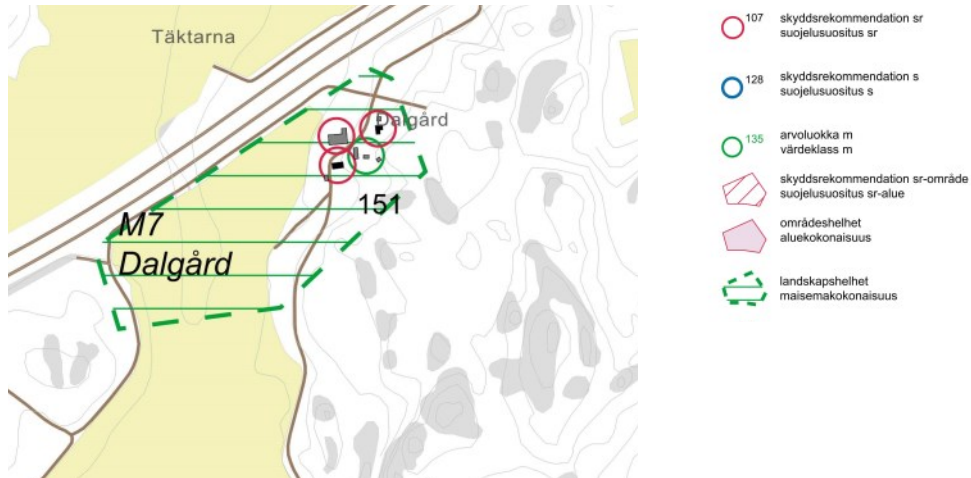
Valtakunnallisesti merkittävä; lisäksi maisemakokonaisuus, jossa myös paikallisesti arvokkaita kohteita

Aiemmat suojelupäätökset

Valtakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö, RKY kohde 4932
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö, 208 Kulloon kartano

Kilpilahden osayleiskaavassa 1982 SR-merkintä: Kulloon kartanon alue, joka ulottuu Kulloonlahden rannalta moottoritiehen ja sen varrella koilliseen.

M7 Dalgård

KUVAUS

Maisemassa näkyvästi sijoittuva, eheän ja arkkitehtuuriltaan korkeatasoisen kokonaisuuden muodostava 1900-luvun alun mallimaatila. Kokonaisuuteen liittyy päärakennus, suurikokoinen hirsinavetta, pienempi asuinrakennus ja luhtiaitta pihapiireineen. Aivan tilakeskuksen viereen rakennettu moottoritie on muuttanut maisemaa ja tuonut häiriötä ympäristöön.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- eheän kokonaisuuden muodostava rakennuskanta
- navetan hallitseva asema maisemassa
- puustomainen pihapiiri vanhoine puineen ja istutuksineen
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät tilakeskuksen suuntaan

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

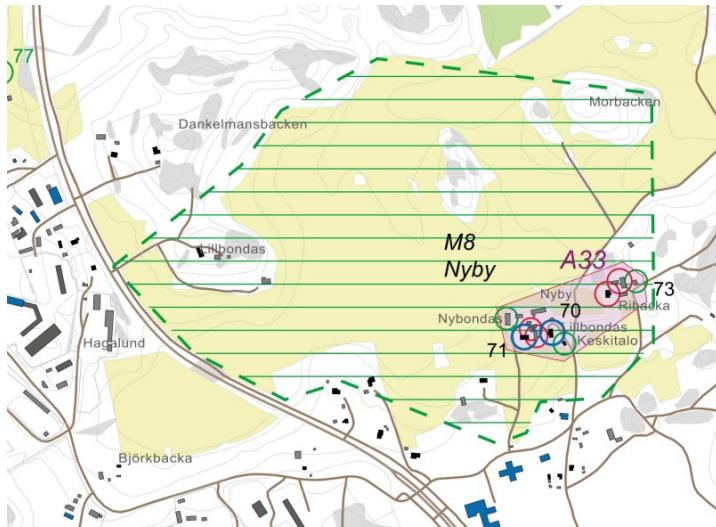
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Paikallisesti arvokkaita rakennuksia

Aiemmat suojelupäätökset

-

M8 Nyby

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A33 Nybyn kylänmäki

KUVAUS

Viljelyaukean reunaan sijoittuvan kahden maatilan rakennusten muodostama tiivis kokonaisuus, johon liittyy 1700-1900-luvun alun rakennuksia ja poikkeuksellisen komea talousrakennusten ryhmä sekä vanhaa puustoa. Kokonaisuuteen liittyy poikkeuksellisen hyvin säilyneen kokonaisuuden muodostava maatilan pihapiiri vanhoine 1700- ja 1800-luvun rakennuksineen ja istutuksineen.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

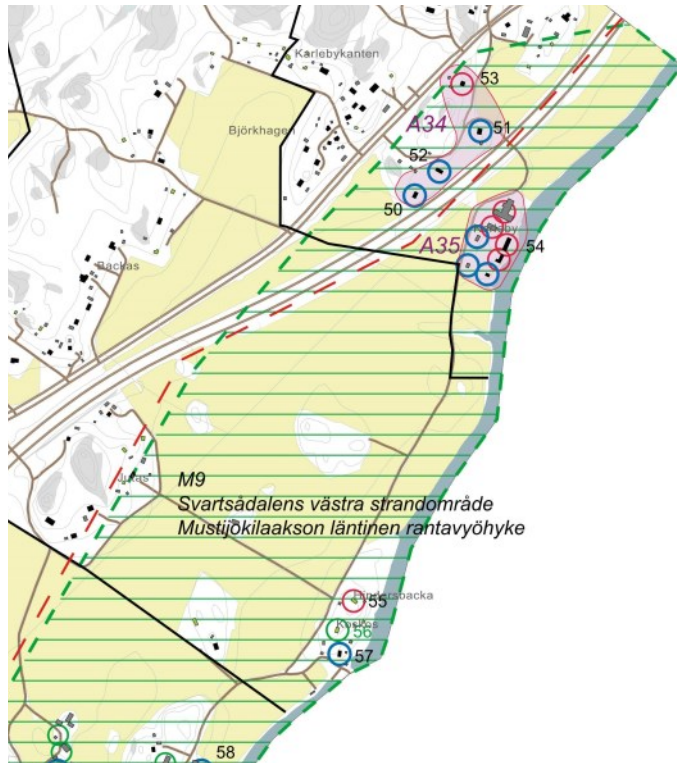
Maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuus ja paikallisesti arvokkaita kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

-

M9 Mustijokilaakson läntinen rantavyöhyke

Karlebyn kartano, Mustijoen ja Karlebyn peltoaukea

KUVAUS

Mustijoen varteen sijoittuva laaja viljelylaakso, jossa joen rannalla sijaitsee yhtenäisen kokonaisuuden muodostava Karlebyn kartanon tilakeskus. Pellon reunoilla metsäsaarekkeissa on tilaan kuulunut torppa ja 1900-luvun alun työväenasuntoja.

VAALITTAVAT OMAISPIIRTEET

- Kartanoympäristö rakennuksineen ja puutarhoineen
- työväenasunnot ja torpat
- Näkymät viljelyalueen halki kartanon ja joen suuntaan
- Joen hallitseva asema maisemassa, avoin jokimaisema

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Maakunnallisesti arvokas

Aiemmat suojelupäätökset

Osa maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä 212 Mustijokilaakson kulttuuriympäristö - Tjusterby, Treksilä, Brasas ja Åminsby

Kilpilahden osayleiskaavassa 1982 on SR-merkinnällä suojeltu Mustijoen länsiranta aina Karlebyn kartanosta merenrantaan saakka.

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

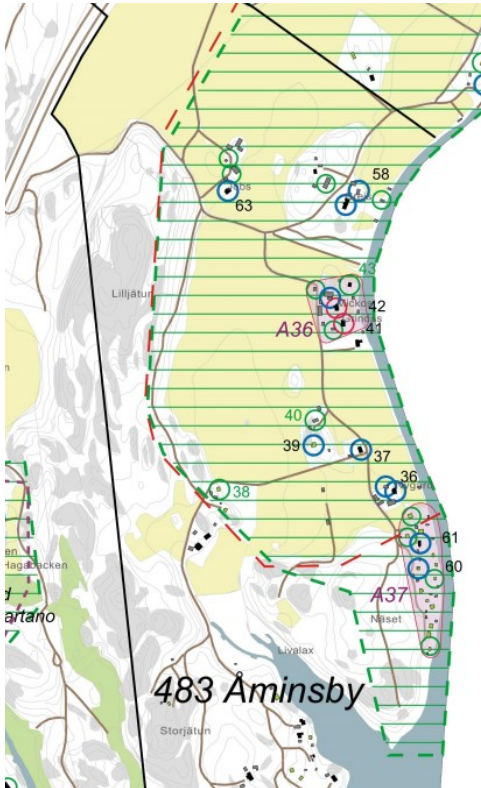
Aluekokonaisuudet

A34 Karlebyn työväenasuntojen aluekokonaisuus

A35 Karlebyn kartanomäki

M9 Mustijokilaakson läntinen rantavyöhyke

Åminsby

- Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö
- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusosuus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusosuus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusosuus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A36 Mickoksen ja Grindaksen aluekokonaisuus

A37 Åminsbyn Näsetin loma-asuntoalue

KUVAUS

Mustijoen varteen sijoittuva laaja viljelylaakso, jossa on joen rannoille ja peltoalueen keskelle metsäsaarekkeisiin sijoittuvia perinteisen ilmeensä säilyttäneitä vanhoja maatiloja. Näistä kylätontille vierekkäin sijoittuvat Mickos ja Grindas muodostavat tiiviin kylämäisen kokonaisuuden. Jokiuoman eteläpähän, vanhemman torppamaisen asutuksen yhteyteen on muodostunut poikkeuksellinen tiivis pienten 1930-50 luvun loma-asuntojen alue.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- joen hallitseva asema maisemassa ja joen varren vanha puusto
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

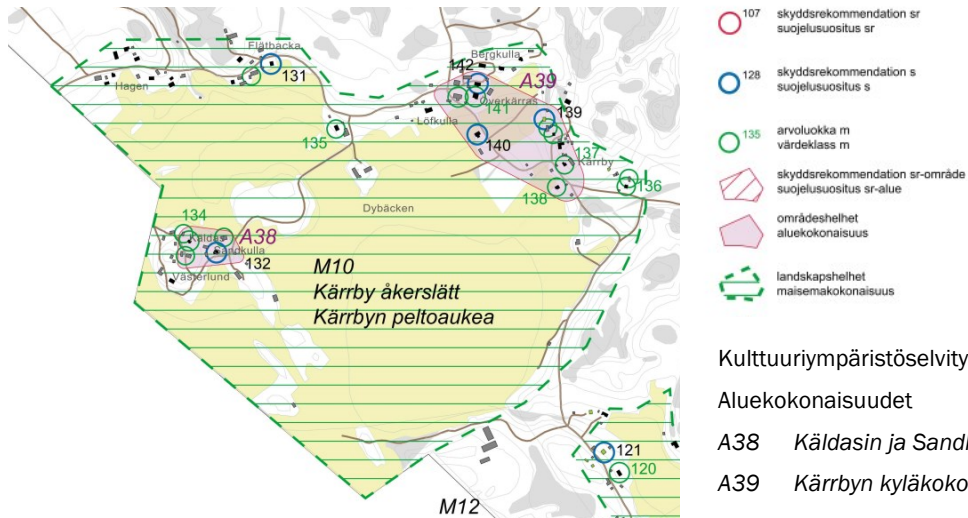
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Osa kuuluu maakunnallisesti merkittävään kulttuuriympäristöön; maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuuksia ja paikallisesti arvokkaita kohteita

Aiemmat suojelupäätökset

Osa maakunnallisesti arvokasta kulttuuriympäristöä 212 Mustijokilaakson kulttuurimaisema - Tjusterby, Treksilä, Brasas ja Åminsby. Sköldvikin osayleiskaava 1982, SR Rakennuslain-säädännön nojalla suojeltava alue.

M10 Kärbyn peltoaukea

KUVAUS

Laajan viljelyaukean reunaa rengasmaisesti kiertävän vanhan kylätien varteen erikseen sijoittuvia, tai kylämäisiä rakennusryhmiä muodostavia, vanhoja maatiloja ja asuintiloja. Kokonaisuuteen liittyy kansakouluna 1900-luvun alkupuolella toiminut vanhempi asuinrakennus.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät ja maiseman siluetti

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

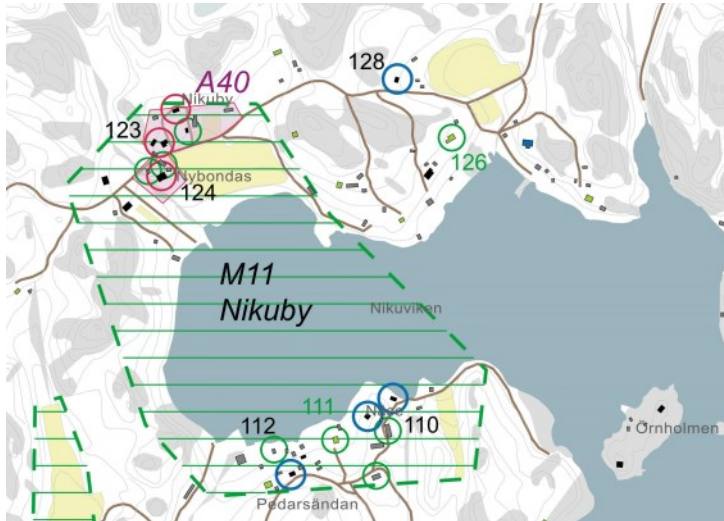
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuuksia ja paikallisesti arvokkaita kohteita

Aiemmat suojelupäätökset

-

M11 Nikuby

- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusuositus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusuositus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusuositus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskapshelhet
maisemakokonaisuus

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A40 Nikubyn ja Nybondaksen tilakeskukset

KUVAUS

Kapeahko merenlahti, jonka rannoilla on säilynyt kahden vanhan maatilan muodostama tiivis rakennusryhmä, pieni peltoaukea sekä rannikkoelinkeinoihin liittyvien pientilojen ryhmä.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- rantamaisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

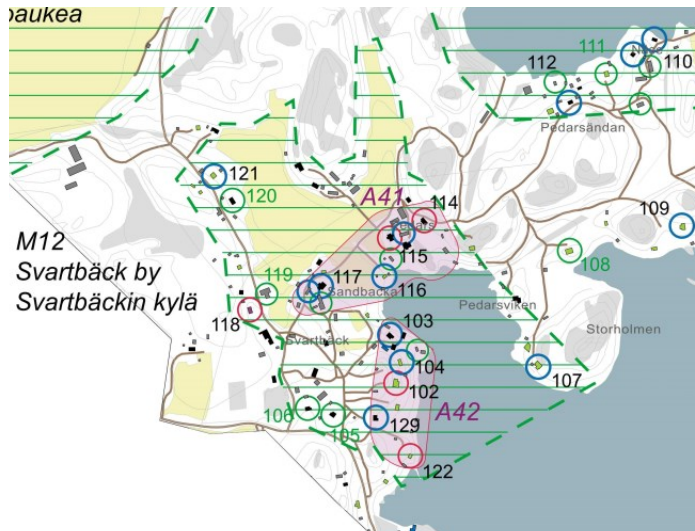
Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuuksia ja paikallisesti arvokkaita kohteita

Aiemmat suojelupäätökset

-

M12 Svartbäckin kylä

Kulttuuriympäristöselvitys 2020-21:

Aluekokonaisuudet

A41 Pedarsin ja Sandbackan kyläasutus

A42 Svartbäckin ranta-asutus

KUVAUS

Merenlahden ja siihen liittyvän peltolaakson ääreen sijoittuvien vanhojen mautilojen, kalastajatilojen sekä höyrylaivareitin huvila- ja loma-asutuksen muodostama tiivis kylämäinen kokonaisuus. Kokonaisuuteen liittyy kylätien varteen 1900-luvun alussa rakennettu hirsirakenteinen kyläkappeli.

VAALITTAVAT OMINAISPIIRTEET

- kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talusrakennuksineen ja pihapiireineen
- rakennusten sijoittumisen periaatteet
- vanha tielinjaus ja tien luonne
- rantamaisemaa rajaavat ehjät metsänreunat
- avoimet näkymät

ARVOT JA SUOJELUPÄÄTÖKSET

Kulttuurihistoriallisten arvojen luokitus

Maakunnallisesti arvokkaana pidettävä kulttuuriympäristö- ja maisemakokonaisuus, johon sisältyy aluekokonaisuuksia sekä mahdollisesti maakunnallisesti arvokkaiksi katsottavia kohteita ja paikallisesti arvokkaita kohteita.

Aiemmat suojelupäätökset

-

6. YHTEENVETO JA SUOSITUKSET

Kilpilahden osayleiskaavan uusimistyön (Y2) ja Kulloon ja Mickelsbölen kyläasutusta ohjaavan osayleiskaavan (Y6) laatimisen suunnittelualue muodostuu Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen kylistä, lisäksi siihen kuuluu osia Svartbäckin, Åminsbyn, Mustijoen, Karlebyn ja Ali-Vekkosken kylistä. Kulttuuriympäristöselvityksen tarkoitus on muodostaa osayleiskaavatyölle riittävä selvitys alueen kulttuuriympäristön arvoista. Selvityksen pohjalta tulee voida arvioida uuden rakentamisen ja osayleiskaavaratkaisujen vaikutuksia olemassa olevaan rakennettuun ympäristöön ja maiseman historiallisiin piirteisiin.

Tehtävänä on ollut tunnistaa kulttuurihistoriallisesti merkittävät ympäristöt ja kohteet. Selvityksessä on lisäksi haettu vastauksia siihen kysymykseen, onko rakentamistavassa, rakennusten ryhmittelyssä ja sijoittelussa tunnistettavissa sellaisia alueellisia ja paikallisia piirteitä, joita voitaisiin ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa ja uudisrakentamisen ohjauksessa niin, että maankäyttöratkaisut ja uudisrakentaminen pohjautuisivat alueen omaan perinteeseen.

Selvitysraportin osissa 1 – 5 käsitellään selvitystyön menetelmiä, vaiheita ja tuloksia, aikaisempia inventointeja ja selvityksiä, selvitysalueen rakennetun kulttuuriympäristön historiaa, keskeisiä ominaispiirteitä ja arvoja sekä kulttuuriympäristön arvokkaita maisema- ja aluekokonaisuuksia. Osissa 7.1–7.5 käsitellään alueen historiaa, rakentamistapaa ja rakennustypologiaa kylittäin tai kyläryhmittäin. Tämä johtuu siitä, että selvitysalueen kylät ovat osoittautuneet maankäytön ja rakentamisen historian kannalta erilaisiksi.

Selvityksessä on lähdeaineiston, kartta-analyyysien ja inventointityön perusteella osoitettu osa-alueiden ja kohteiden rakennushistoriallisia, kulttuurihistoriallisia ja maisemallisia arvoja. Arvokkaiden rakennusten lisäksi on pyritty tunnistamaan arvokkaita maisemakokonaisuuksia ja kyläasutuksen, rakennusryhmien ja pihapiirien muodostamia aluekokonaisuuksia, joiden vaaliminen ja säilyttäminen olisi erityisesti otettava huomioon maankäytön suunnittelussa. Maisema- ja aluekokonaisuudet sekä kohteet arvoluokituksineen on esitetty selvitystä täydentävissä kartoissa.

Selvityksen tuloksena luovutettu, paikkatietomuotoon tallennettu inventointitietoaineisto käsittää alueita, rakennuksia ja rakennelmia, jotka on selvitystyön perusteella osoitettu kulttuurihistoriallisesti merkittäviksi tai huomionarvoisiksi.

Kohteiden tunnistamisen lähtötietoja on koottu aiemmista inventoinneista, lähdekirjallisuudesta ja historiallisten karttojen tiedoista. Valtakunnallisesti merkittäviksi tai maakunnallisesti arvokkaiksi luokiteltujen kohteiden tietoja on inventoinnin avulla pyritty tarkentamaan. Maastokäynneillä on inventoitu alueen rakennuskantaa suurelta osin ja löydetty myös monia aiemmin tunnistamattomia kohteita, joita on pidettävä kulttuurihistoriallisesti merkittävänä.

Yleiskaavassa huomioon otettavista kulttuuriympäristön kohteista on laadittu inventointikortit, joissa arvoluokittelun perusteella esitetään joko suojelusuosituksia tai suosituksia ominaispiirteiden vaalimiseksi, silloin kun kaavalliselle suojelulle ei ole erityisiä perusteita. Yleiskaavassa

ratkaistaan lopulta, miten selvityksessä esiin tuodut kulttuuriympäristön arvot otetaan huomioon.

Alueiden ja kohteiden arvotuksen sekä suojelusuositusten perusteet on selostettu raportin osassa 4. Valtakunnallisesti ja maakunnallisesti arvokkaiden alueiden ja kohteiden nykyinen raja- ja suojelualue (ks. osa 2) on esitetty selvityskartoissa, niiden lisäksi on esitetty kulttuuriympäristöselvityksen tarkennettu alueraja- ja suojelualue, joka perustuu maastohavaintoihin ja inventointiin.

Arvokkaat maisemakokonaisuudet

Selvitysalueella on vahvasti koettavissa kulttuuriympäristön ja kulttuurimaiseman ajallinen syvyys. Kulttuuriympäristöselvityksessä osoitettu merkittävä, laaja maisemakokonaisuus voi esimerkiksi olla laaja viljelyaukea, jonka varressa metsän reunalla ja metsäsaarekkeissa on kylätien varteen sijoittuvaa, kylämäisen tiivistä vanhempaa asutusta ja maatiloja sekä muuta maaseudun rakennuskantaa, kuten koulu- ja yhdistysrakennuksia, kyläkauppoja jne.; kartanoympäristö rakennuksineen, puutarhoineen ja pihapiireineen sekä maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö; kylämäisen tiiviisti rakennettu vanha kylämäki ja maisemalliseen kokonaisuuteen liittyvä vanha kylätie, viljelyaukea, jokilaakso tai muu vesistö; merenlahti tai muu ranta-alue, johon liittyy rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavia rakennusryhmiä, höyrylaivareittien huvila-asutusta, ranta- ja laiturirakenteita, rantakallioita, niitty- ja peltoaukeita sekä maisemallisesti merkittävää puustoa.

6. Yhteenveto ja suositukset

Selvityksessä on tunnistettu kaikkiaan kaksitoista arvokasta maisemakokonaisuutta, jotka on osoitettu kartoissa rajauksin. Kartoissa on lisäksi esitetty maisemakokonaisuuksien hahmottamisen kannalta avoimessa viljelymaisemassa olennaisia, rajaavia metsänreunoja tai puustoisia vyöhykkeitä. Maisemakokonaisuuksista Kulloon kartano (M6), Mickelsbölen peltoaukea (M1) ja Mustijokilaaksosson läntinen rantavyöhyke (M9) sisältyvät jo hieman poikkeavin aluerajauksin maakunnallisesti merkittävien kulttuurimaisemien ja rakennetun ympäristön kohteiden luetteloon.

Mickelsbölen peltoaukeaan liittyy välittömästi Kulloon kylän puolella Laversintien asutus ja Backas (M2). Kulloon kylän pohjoisosassa on Lövstan kartanon ja Byängenin viljelyaukea (M3), Helsingintien ja E18-moottoritien rajamalla alueella on Kulloon kyläkeskus (M5) ja Smedsbackan kylänmäki (M4), moottoritien kaakkoispuolella on Kulloon kartanon lisäksi Dalgård (M7) ja Nyby (M8). Svartbäckin kylässä on kolme maisemakokonaisuutta, joista merelliset puitteet leimaavat Svartbäckin kylän (M12) ja Nikubyn (M11) maisemakokonaisuuksia, kun taas Kärrbyn peltoaukea (M10) edustaa perinteistä viljelymaisemaa.

Aluekokonaisuudet

Kulttuuriympäristöselvityksessä osoitettuja aluekokonaisuuksia muodostavat rakennusryhmät pihapiireineen ja lähiympäristöineen, joilla on erityinen maisemallinen tai kyläkuvallinen arvo. Tähän kuuluvat alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja maatilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on

maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa; avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, kylämäistä kokonaisuutta muodostavat rakennusryhmät, maisemapuut, kiviaidat ja muut kulttuuriympäristön rakenteet; rannikkoalueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennusryhmät lähiympäristöineen, mukaan lukien höyrylaivareittien huvia-asutuksen edustavat esimerkit, ranta- ja laituriirakenteet ja maisemallisesti merkittävä puusto.

Kulttuuriympäristön merkittäviä aluekokonaisuuksia on osoitettu kartoissa rajauksin. Aluekokonaisuuksia on kaikkiaan (23+1), joista Mickelsbölen kylässä seitsemän, Kulloon kylässä kahdeksan, mukaan lukien valtakunnallisesti merkittävä Kulloon kartano, Mustijoen läntisellä rantavyöhykkeellä Åminsbyn kylässä kaksi ja Karlebyn kylässä kaksi, Svartbäckin kylässä viisi.

Arvotetut kohteet

Selvityksen yhteydessä inventoidut ja arvotetut kohteet on luettelointi ja merkitty kartalle ja niistä on laadittu kohdekortit.

KOHDEKORTIT

Kohdekortteihin on kirjattu sijaintitiedot, kohteen käyttötarkoitus, tiedossa olevat tai arvioidut rakennusvuodet ja merkittävät muutosvuodet sekä rakennusten ulkoasun kuvaus. Kohteiden arvot ja suojeluperusteet on kuvattu lyhyesti ja kohteet on arvotettu kolmeen pääluokkaan. Jokaiseen kohteeseen on liitetty vähintään 2-4 maastointinventoinnin yhteydessä otettua valokuvaa sekä käytettävissä

sa olleita mahdollisia vanhempia valokuvia.

Rakennusten rakennusosia ja eri aikakausille ominaisia julkisivuaiheita, vuoraustyyppejä, perustamistapaa ja yksityiskohtia koskevien havaintojen perusteella on yleisellä tasolla arvioitu alkuperäisen tai myöhemmän korjausajan kohdan ilmeen säilymistä. Vanhempia 1800-luvun rakennuksia ei ole kattavasti pystytty ajoittamaan, sen sijaan useimmat 1900-luvun asuinrakennukset on todennäköisesti pystytty ajoittamaan vähintäänkin vuosikymmenen tarkkuudella. Rakennuksen käyttötarkoituksella on pyritty kuvaamaan rakennuksen arvioitua alkuperäistä käyttötarkoitusta.

ARVOTUS JA SUOJELUPERUSTEET

Inventoinnissa tunnistetut kohteet edustavat sellaisia kulttuuriympäristön arvoja, joiden säilyminen olisi turvattava kohteiden arvon ja ominaislaadun vaatimalla tavalla. Kohdekortteihin on kirjattu kohteiden erityiset suojelu- ja luettelointiperusteet. Suojelusuositus perustuu kohteen arvojen ja ominaispiirteiden tarkasteluun. Arvotuksessa on käytetty yleisesti vastaavissa selvityksissä noudatettu kolmijako; kulttuurihistorialliset, rakennushistorialliset ja maisemalliset (kyläkuvalliset) arvot. Yksikin arvokriteeri voi olla hyvin vahva peruste yksittäisen kohteen suojelusuositukselle.

Kulttuurihistoriallinen arvo on laaja käsite, jolla tarkoitetaan, että kohteen säilyttäminen aineellisen ja henkisen kulttuuriperinnön ilmentymänä on yhteisön kannalta toivottavaa. Kilpilahden, Kulloon ja Mickelsbölen osayleiskaava-alueen tapauksessa on kiinnitetty huomiota erityisesti vanhemman säilyneen kyläasutuksen, maatilojen,

suurtilojen ja kartanoiden, 1900-luvulla perustettujen uusien mautilojen ja huviloiden, rannikkoasutuksen sekä kyläkirkkojen ja koulujen kulttuurihistorialliseen merkitykseen.

Rakennushistoriallinen arvo voi liittyä rakennuksen arkkitehtoniseen eheyteen tai ominaislaatuun, tunnetun arkkitehdin, kuten Kulloon tapauksessa Carl Frankenhaeuserin elämäntyöhön, erityiseen rakennustekniseen ratkaisuun tai tiettyä, esimerkiksi paikallista rakennusperinnettä ilmentävään toteutukseen, rakennuksen tyypillisyyteen tai harvinaislaatuun. Rakennuksen erityinen käyttötarkoitus voi myös olla rakennushistoriallisen arvon peruste.

Maisemallinen (kyläkuvallinen) arvo viittaa siihen, että kohde on rakennetussa ympäristössä merkittävä ja kulttuurimaisemaan vaikuttava tai ympäristökuvaa rikastuttava rakennus/rakennusryhmä jonka säilyttäminen on maisemanäkymien tai kyläkuvan kannalta toivottavaa.

Kohteet on arvojen mukaan luokiteltu kolmeen kategoriaan, joiden perusteella esitetään suojelusuositukset osayleiskaavaa varten - sr, s, tai m. Arvotettuihin kohteisiin sisältyy sekä aikaisemmissa inventoinnissa tarkasteltuja kohteita että uusia kohteita, joiden arvot ovat nousseet esiin ajankohtaisen inventoinnin yhteydessä.

KOHEIDEN MÄÄRÄT

Kohdekortteja on kaikkiaan 140, joista sr-luokiteltuja kohteita on 34, s-luokiteltuja on 61 ja m-luokan kohteita on 45. Joissakin tapauksissa tilakeskuksen päärakennus ja merkittävän talousrakennuksen suojelusuositukset asetuvat eri tasolle, esimerkiksi m ja sr.

SUOJELUSUOSITUS sr

Arvoluokkaan sr on inventoinnin perusteella osoitettu sellaiset rakennus- ja aluekohteet, jotka on perusteltua säilyttää koska niillä on erityiset tunnistettavat arvot.

Erityisiä maisemallisia tai kyläkuvallisia arvoja omaavat selvitysalueella esimerkiksi alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet kartanoiden ja mautilojen asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa; avoimessa viljelymaisemassa tai kylätien maisemassa näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennukset ja rakennusryhmät sekä rantamaisemaan näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat rakennukset ja rakennusryhmät, kuten rannikkoelkeinöihin liittyvät rakennukset sekä höyrylaivareittien huvila-asutuksen edustavat esimerkit.

Erityistä kulttuurihistoriallista arvoa ja todistusvoimaa omaavat selvitysalueella esimerkiksi kartanokulttuuria edustavat asuin- ja talousrakennusryhmät pihapiireineen; kyläkantatilojen asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen, jotka ilmentävät vuosisatoja jatkunutta maanviljelykulttuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet; maatalouteen liittyvät muut asuin- ja talousrakennukset pihapiireineen, jotka ilmentävät pitkään jatkunutta viljelykulttuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet sekä alueelle tunnusomaiset, ilmeeltään hyvin säilyneet vanhemmat yhteisöjen rakennukset, koulut, rukoushuoneet ja seurantalot.

Erityistä rakennushistoriallista arvoa ja merkittävyttä

omaavat selvitysalueella esimerkiksi kartanoiden ja mautilojen 1700-1800-luvuilla ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut, alkuperäiseltä ilmeeltään hyvin säilyneet päärakennukset ja talousrakennukset; alueelle tunnusomaiset 1700-1800-lukujen kaksikerroksiset luhtiaitat; maatalouteen liittyvät hyvin säilyneet asuinrakennukset talousrakennuksineen, jotka edustavat maaseudun tyypillistä rakennusperinnettä, kuten torpat, mäkituvat yms.; toista maailmansotaa edeltävältä ajalta säilyneet rakennukset, jotka ilmentävät rakennusajalleen ominaista huvila- ja loma-asunto- tai omakotiarkkitehtuuria ja joiden ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet laajennuksista ja muutoksista huolimatta sekä kohteet, jotka arkkitehtuurinsa puolesta ovat erityisen huomionarvoisia, esimerkiksi tunnetun arkkitehdin tuotantoa hyvin edustavat rakennukset.

SUOJELUSUOSITUS s

Arvoluokkaan s on inventoinnin perusteella osoitettu sellaiset rakennus- ja aluekohteet, joiden säilyttäminen on toivottavaa koska kohteilla on tunnistettavat arvot, kuten maisemallinen tai kyläkuvallinen arvo, kulttuurihistoriallinen arvo ja/tai rakennushistoriallinen arvo.

Maisemallisia tai kyläkuvallisia arvoja omaavia kohteita ovat melko hyvin säilyneet mautilojen asuin- ja talousrakennusryhmät, joiden ympäristö on maatalouden leimaamaa kulttuurimaisemaa; kylätien maisemaan näkyvästi sijoittuvat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, melko hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät sekä rantamaisemaan näkyvästi sijoittu-

6. Yhteenveto ja suositukset

vat, alueen kulttuurihistoriaa ja perinteistä rakentamista edustavat, melko hyvin säilyneet rakennukset ja rakennusryhmät.

Kulttuurihistoriallisia arvoa omaavia kohteita ovat selvitysalueella alueen asutuksen tai loma-asutuksen historiaa ilmentävät kohteet, joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat edelleen tunnistettavissa sekä maatalouden elinkeinoihin ja kyläkulttuuriin liittyvät kohteet, joiden säilyttämisen aluekokonaisuuden kannalta on toivottavaa.

Rakennushistoriallisia arvoja omaavat selvitysalueella esimerkiksi maatilojen 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella rakennetut päärakennukset ja talousrakennukset, joiden ominaispiirteet ovat korjausten ja laajennusten jälkeen edelleen tunnistettavissa sekä muut kohteet, jotka ovat rakennusajalleen tunnusomaisia tai arkkitehtuuriltaan huomion arvoisia ja joiden alkuperäiset ominaispiirteet ovat hyvin tunnistettavissa myöhemmistä muutoksista huolimatta.

ARVOLUOKKA m

Arvoluokkaan m on luokiteltu sellaiset kulttuuriympäristön kohteet, jotka inventoinnin perusteella ovat huomionarvoisia tarkastelualueen kulttuurihistorian, rakennushistorian tai maisemakuvan kannalta, mutta joiden kaavalliselle suojelulle ei ole erityisiä perusteita. Korjaus- ja muutostöiden toteuttaminen tulee kuitenkin aina suorittaa kulttuuriympäristöön sopeuttavalla tavalla ja ottaen huomioon rakennuksen alkuperäiset ominaispiirteet. Tähän ryhmään kuuluvat myöhempien korjausten ja muutosten myötä ilmeeltään selvästi muuttuneet kulttuuriympäristöön liittyvät raken-

nukset ja talousrakennukset, joiden säilymiselle ei näytä olevan edellytyksiä, esimerkiksi niiden huonon kunnan takia.

MUUT KOHTEET

Vuoden 1980 jälkeen toteutetut kohteet on käytännössä rajattu inventoinnin ulkopuolelle, samoin säilyneet vanhemmat kohteet, joiden suojeluarvo on muutosten myötä merkittävästi heikentynyt tai kokonaan hävinnyt. Maastointventointia ei ole suoritettu Kilpilahden teollisuusalueella. Rakennushistoriallisesti arvokkaat muutetut kohteet, joiden arvon palauttaminen on nähty mahdolliseksi myöhemmissä korjauksissa, on kuitenkin sisällytetty inventointiin.

Selvitysalueen luokittelemattomat kohteet, ts. muut rakennukset ja rakennusryhmät, joista ei ole laadittu inventointikortteja tai luetteloita, eivät tekijöiden arvion mukaan nykyisellään edusta sellaisia kulttuurihistoriallisia, rakennushistoriallisia tai maisemakuvallisia arvoja, joiden takia niiden säilyttäminen olisi tarpeen turvata esimerkiksi kaavallisilla keinoilla.

Selvitystyön havainnot

SÄILYNEISYYS

Selvityksen yhteydessä havaittiin, että vuonna 1980 laadittu kulttuuriympäristöinventoinnin jälkeen varsinkaan aluetta halkaisevien liikenneväylien pohjoispuolella ei ole tapahtunut sellaisia muutoksia, jotka olisivat sanottavasti heikentäneet rakennetun kulttuuriympäristön arvoja. Alueen eteläosassa kulttuuriympäristö on osittain pirstaloitu-

nut suurten teollisuusyritysten ja niiden vaatimien liikenneväylien takia. Siitä huolimatta selvitysalueella on säilynyt runsaasti perinteistä kulttuurimaisemaa ja rakennuskantaa. Maastotyöskentelyn perusteella todettiin, että lähes kaikki maalaiskunnan kulttuuriympäristöinventoinnissa 1980 dokumentoidut rakennukset ovat jäljellä ja käytössä. Rakennuksista vanhimmat ovat 1700-luvulta ja säilyneen rakennuskannan pohjalta voi yhä hyvin muodostaa kuvan eri sosiaaliryhmien ja elinkeinojen edustajien asumusoloista ja elinympäristöstä eri aikoina.

KULTTUURIMAISEMA

Kulttuurimaisemassa on kerrostumia keskiajalta lähtien ja vuosisatojen kuluessa syntynyt viljelymaisema on vielä valtaosin koettavissa avoimena maisematilana. Samoin on perinteisten kulkureittien verkosto nykyäänkin hahmotettavissa. 1960-luvulta lähtien ovat kulttuurimaisemaa voimaperäisesti muuttaneet lähinnä alueen eteläosan suuret teollisuusyritykset ja uusi moottoritie maaston ominaislaadusta piittaamattomine linjauksineen.

Rakennetun kulttuuriympäristön vaalittavia ominaispiirteitä

Selvitysraportissa esitetään kunkin arvokkaaksi osoitetun maisemakokonaisuuden lyhyt kuvaus ja yhteenveto vaalittavista ominaispiirteistä. Selvitysalueen kulttuuriympäristön yleisimpiä, vaalittavia maisemallisia ominaispiirteitä ovat esimerkiksi viljelyaukeaa kiertävät vanhat kylätiet, vanhat tielinjaukset ja teiden luonne, maisemaa rajaavat ehjät metsänreunat, avoimet näkymät ja maiseman siluetti sekä kylämaiden vanha, maisemallisesti merkittävä

puusto. Kyläkuvan ja rakentamistavan vaalittavia ominaispiirteitä ovat esimerkiksi kulttuuriympäristön perinteinen rakennuskanta talousrakennuksineen ja pihapiireineen, rakennusten sijoittumisen periaatteet sekä puistomaiset pihapiirit vanhoine puineen ja istutuksineen, päärakennusten hallitseva asema maisemassa, kartanoympäristöt rakennuksineen ja puutarhoineen, eheän kokonaisuuden muodostava kartanoympäristön rakennuskanta, esimerkiksi työväenasunnot ja torpat.

Rakennustapa ja rakennusten ryhmittely - havainnot alueellisista ja paikallisista ominaispiirteistä

Seuraavassa pohditaan kulttuuriympäristöselvitykseen liittyen, onko rakentamistavassa, rakennusten ryhmitteilyssä ja sijoittelussa tunnistettavissa sellaisia alueellisia ja paikallisia piirteitä, joita voitaisiin ottaa huomioon maankäytön suunnittelussa ja uudisrakentamisen ohjauksessa niin, että maankäyttöratkaisut ja uudisrakentaminen pohjautuisivat alueen omaan perinteeseen.

Osa-alueiden rakentamistavassa, rakennusten ryhmitteilyssä ja sijoittelussa esiintyy sekä vaihtelevuutta että samankaltaisuuksia, jotka johtuvat ennen kaikkea eri kylien sijainnista, maisemallisista lähtökohdista ja maanomistuksen sekä maankäytön historiasta. Selvityksen päähuomio on kulttuurihistoriallisesti arvokkaan rakennetun kulttuuriympäristön kohteissa ja alueissa, eikä selvityksessä käsitellä muita alueita, joilla on esimerkiksi uudempaa tai vähitellen syntyneitä, ominaispiirteiltään heterogeenistä

omakotiasusta. Pohdinta keskittyy näin ollen arvokkaan kulttuuriympäristön muutosherkkyyden ja ominaispiirteiden tarkasteluun sekä näiden mahdolliseen sovellettuuteen täydennysrakentamisen kannalta. Selvityksen kyläkohtaisissa osissa on runsaasti aiheeseen liittyviä kuvaesimerkkejä.

Aihetta käsitellään käyttäen muutamia selvitysalueelle tunnusomaisia kulttuuriympäristöesimerkkejä, joiden maisemalliset puitteet, rakennusten ryhmittely ja tunnusomainen rakennustapa vaikuttavat kunkin alueen muutosherkyyteen.

Mickelsbölen avarassa viljelymaisemassa kulkevan kylätien varrella vanhat tilakeskukset hahmottuvat vanhaan kumpareilla ja rinteillä sijaitsevina itsenäisinä pihapiireinä asuin- ja talousrakennuksineen. Peltoaukean länsiosaan ja eteläreunaan on muodostunut tiiviimpää asutusta, jossa tilojen päärakennusten lomassa on pienempiä, uudempia asuinrakennuksia. Tilakeskusten entisistä, monipuolisista talousrakennusryhmistä on usein jäljellä vain tunnusomaisia hirsirunkoisia luhtiaittoja, navettarakennuksia ja varastorakennuksia. Maakunnallisesti arvokkaassa maisemakuvassa korostuvat erityisesti Snickarsin arvokkaan pihapuiston pohjoispuolella sijaitseva monumentaalinen kiviavetta ja Hornhattasin kivinen avetta.

Mickelsbölen peltoaukean ympäristö muodostaa alueella omaleimaisen, viljely- ja rakennuskulttuurin pitkän historian leimaaman ympäristön, jonka maankäytön muutoksissa olisi otettava huomioon alueen erityinen muutosherkkyys. Länsi- ja eteläosan täydennysrakentamisessa luon-

teva, paikalliseen rakennustapaan perustuva rakennusryhmittely on tilakeskusten tapaista pihapiiriä tavoitteleva ratkaisu. Laajoihin maisemanäkymiin ja metsänreunan eheyteen kajoavia muutoksia tulisi välttää, koska ne muodostuvat alueella varsin näkyviksi ja heikentävät kulttuuriympäristön eheyttä.

Lövstan ja Byängenin viljelyaukean länsi- ja eteläreunalla on Lövstan kartanon tilakeskuksen ja kartanopuiston lisäksi uudempaa pientaloasutusta, joka asettuu pääosin pihakasvillisuuden ja puuston lomaan. Lövstan isokokoinen navettarakennus muodostaa maisemallisen maamerkin. Kulttuuriympäristön maisemakuva on herkkä muutoksille, avoimiin näkymiin ja metsänreunan eheyteen kajoavat muutokset muodostuvat alueella varsin näkyviksi, heikentäen kulttuuriympäristön eheyttä.

Kulloon Laversintien asutus näkyy maisemakuvassa kylätietä myötäilevänä, verraten tiiviisti rakennettuna tilakeskusten ja muiden asuinrakennusten sarjana, jonka eteläosassa on Helsingintien maisemakuvassa näkyvällä paikalla sijaitseva kyläkirkko. Viljelyaukean metsäsaarekkeen rinteeseen sijoittuvan Backaksen yhtenäinen tilakeskus komeine aittoineen muodostaa kyläkuvallisen kohokohdan. Kulttuuriympäristön maisemakuva on herkkä muutoksille, maisemanäkymiin ja säilyneen metsänreunan eheyteen kajoavia muutoksia tulisi välttää, koska ne muodostuvat alueella varsin näkyviksi. Mahdollinen täydennysrakentaminen edellyttää perinteisen rakennuskannan ryhmittelytapaa, mittasuhteita, vesikattomuotoa, julkisivujäsentelyä ja perinteistä väritystä kunnioittavaa ratkaisua.

6. Yhteenveto ja suosituksukset

Kulloon Smedsbackan kylänmäki hahmottuu viljelymaise-
massa mäen rinteille ja laelle sijoittuvana asutuksena,
jonka rakennukset jäävät monin paikoin puutarhojen ja
pihapuuston suojaan. Mäellä on sekä vanhaa että uu-
dempaa asutusta, mäen yli kulkee vanha kylätie, koillis-
puolella korostuu kylätaloksi muutettu vanhan maatilan
päärakennus. Tiivis kyläasutus asuin- ja talousrakennuksi-
neen on aiemmin levittäytynyt laajemmalle. Asuin- ja ta-
lousrakennusten vielä 1900-luvun vaihteessa vallinnut
tiivis ryhmittely näkyy hyvin uudistuskartassa vuodelta
1888 (ks. osa 7.2, Kulloon kylää koskeva selvitys). Mah-
dollinen täydennysrakentaminen edellyttää olevan raken-
nuskannan ryhmittelytapaa, mittasuhteita, vesikattomu-
toa, julkisivujäsentelyä ja perinteistä väritystä sekä ympä-
ristön puutarhamaisuutta kunnioittavaa ratkaisua. Kylän-
mäen kulttuuriympäristön muutosherkkyys koskee erityi-
sesti kylänmäen silhuettia ja ilmettä laajempien maisema-
näkökymien kannalta ja Helsingintien maisemassa.

Kulloon nykyisen kyläkeskuksen maisema- ja kyläkuvaan
on tuntuvasti vaikuttanut laajan viljelyaukean läpi kulkeva
Öljytie ja maisemaa hallitsevalle mäelle sijoittuva, värik-
käästi maalattu eri ikäisten koulurakennusten ryhmä.
Kulttuuriympäristörajauksen pohjoispuolella on tiivistä
pientaloasutusta. Selvityskartassa esitetyn, maisemako-
konaisuutta rajaavan metsänreunan säilyttäminen ja
eheyttäminen on muutosherkälle alueelle olennainen ta-
voite. Mahdollinen täydennysrakentaminen edellyttää ole-
van rakennuskannan ryhmittelytapaa, mittasuhteita, vesi-
kattomuotoa, julkisivujäsentelyä ja perinteistä väritystä
kunnioittavaa sekä metsänreunaa eheyttävää ratkaisua.

Nybyn peltoaukean eteläosan kyläympäristön erityispiirtei-
tä ovat kahden tilakeskuksen muodostama tiivis ja poik-
keuksellisen komeana säilynyt talousrakennusryhmä. Sel-
vitysalueen täydennysrakentamiselle mahdollinen malli-
ratkaisu saattaisi olla Nybyn punaiseksi maalattujen aitta-
rivien ryhmittelytapaa soveltava ratkaisu. Nybyn maisema-
kokonaisuutta rajaavat metsänreunat ovat varsin herkkiä
rakentamisen aiheuttamille muutoksille.

Mustijokilaakson maakunnallisesti arvokkaan maisema-
alueen eteläpuolelle, jokiuoman eteläpäähän on muodos-
tunut omaleimainen asutus, jossa mäkitupien tai torppien
kaltaisten perinteisten asuinrakennusten lisäksi alueella
on pieniä loma-asuntoja 1930-50-luvuilta. Åminnsbyn
Näsetin asutus edustaa rakennusryhmittelyltään ja raken-
nustavaltaan tiivistä, pienimittakaavaista ja puutarha-
maista loma-asutusmallia, joista voisi löytyä lähtökohtia
vastaaville ratkaisuille muualla.

Svartbäckin Nikuviken-lahden pohjoisrannan väljästi ryh-
mittymä kyläasutus muodostaa maisemakuvassa tasapai-
noisen ja ehjän kokonaisuuden, jonka ominaispiirteitä
ovat usein pääty rantaan suuntaan sijoitetut asuin- ja ta-
lousrakennukset, satulakattojen yhtenäisen kattokulma,
pienehköt ikkuna-aukot ja punamullan väriset julkisivut,
joita kehystävät valkoiseksi maalatut nurkkalaudat. Muu-
alla Svartbäckin ranta- ja maaseutuasutus on monimuo-
toisempaa ja ajallisesti kerroksellisempaa ympäristöä,
jossa yhtenäistä maisemallista ilmettä luovat runsas piha-
puusto ja väljät puutarhamaiset piha-alueet.

KÄSITTEITÄ

Kulttuuriympäristö

Kulttuuriympäristö on yleiskäsite. Sillä tarkoitetaan ympäristöä, jonka ominaispiirteet ilmentävät kulttuurin vaiheita sekä ihmisen ja luonnon vuorovaikutusta. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt; sille annetut merkitykset, tulkinnat ja sen erilaiset nimeämiset.

Tarkemmin kulttuuriympäristöä voidaan kuvata käsitteillä kulttuurimaisema ja rakennettu kulttuuriympäristö. Tämä selvitystyö käsittelee sekä kulttuurimaiseman piirteitä että rakennettua kulttuuriympäristöä.

Inventointi

Inventointi on esimerkiksi rakennettua ympäristöä koskevan tiedon hankintaa ja tallentamista. Inventointi jakautuu tiedon kokoamiseen esimerkiksi kirjallisuus- ja arkistolähteistä ja maastohavaintojen avulla. Inventointiin voidaan liittää selvitys alueiden ja kohteiden arvoista.

Selvitys

Alueen tai kohteen historian, ominaisuuksien, toiminnan tai fyysisten piirteiden muutosten kuvaamista ja selvittämistä mm. maastokäynteihin ja arkistolähteisiin perustuen. Selvitys sisältää yleensä johtopäätöksiä ja yhteenvetoja alueiden tai kohteiden arvosta.

Arvo ja merkittävyys

Rakennetun kulttuuriympäristön ja kulttuurimaiseman arvoa määriteltäessä puhutaan mm. historiallisista, rakennushistoriallisista, arkkitehtonisista, rakennusteknisistä, taiteellisista ja maisemallisista arvoista. Kohteen arvon määrittämisessä käytetään vaikiintuneita kriteerejä. Alueiden ja kohteiden hoito ja suojelu perustuu tunnistettuihin arvoihin ja niiden valtakunnalliseen, maakunnalliseen tai paikalliseen merkittävyyteen. www.kulttuuriymparistomme.fi

Muutosherkkyys

Muutoksen sietokykyä kuvaava käsite, joka viittaa siihen kuinka hyvin rakennetun kulttuuriympäristön oletetaan ”kestävän” muutoksia, jotka eivät ole sopusoinnussa tunnistettujen arvojen ja keskeisten, tunnusomaisten ominaispiirteiden kanssa.

RAKENNUSHISTORIAN KÄSITTEITÄ

Seuraavassa esitetään kyläkohtaisissa teksteissä käytettyjä käsitteitä, jotka liittyvät pääaisassa erilaisten tilojen asemaan eri aikoina, niiden hallintaan, verotukseen tai verovapauteen. Päälähteenä on verkkojulkaisu *Svensk förvaltningshistorisk ordbok*.

Augmenttitila, aputila

Jos rusthollien verovapautta ei katsottu riittäväksi korvaukseksi ratsupalveluksesta, ne saivat augmenttioikeuden eli oikeuden kantaa määrättyjen lähitilojen verot. Augmenttioikeudet lakkautettiin v. 1886, jonka jälkeen augmentttiloista tuli tavallisia vero- tai kruununtiloja.

Hevostila

Kruununtila, jonka vuotuinen vero oli veropalkka- ja ruotujärjestelmän aikana osoitettu ratsuväen upseerin hevosten ja varusteiden ylläpitoon. Hevostilat valittiin parhaiden mautilojen joukosta.

Kartano, herraskartano

Yleinen nimitys joka viittasi hienompaan tilan päärakennukseen ja maaomaisuuteen, jonka asukas kuului ylempään yhteiskuntaluokkaan ja joka täytti luokan asettamat vaatimukset elintason ja asuintilan koon suhteen. Nimityksellä ei ollut hallinnollista tai juridista merkitystä.

Kruununtila

Puhtaan kruununtilan omistusoikeus ja vuotuinen vero kuuluivat kruunulle.

Kruununverotila

Tila, jonka hallintaoikeuden kruunu oli luovuttanut yksityiselle miehelle ja hänen perillisilleen (sukulunastusoikeus), pidättäen kuitenkin oikeuden periä vuotuista veroa sekä ennakkolunastusoikeuden tilan tullessa myyntiin.

Mäkitupa

Toisen omistamalle maalle tai yhteiselle maalle rakennettu tupa. Yleensä viljelysmaata ei ollut, vaikka pienehkö perunamaa tms. saattoi sisältyä. Vuonna 1762 säädettiin että talonpoikien tuli rakentaa mäkituvat naimisissa ollelle palvelusväelleen. Vuonna 1919 mäkituvan haltija sai oikeuden lunastaa mäkitupa maapohjineen omaksi omaisuudekseen.

Palkkatila, virkatalo

Tila, jonka vuotuinen vero oli osoitettu yhden tai useamman valtion virkamiehen palkkausta varten. Palkkatiloja ja virkataloja esiintyi sekä kirkollisessa että siviili- ja sotilashallinnossa.

Palkkatilaa viljelevä asukas suoritti vuotuisen maaveronsa tilan veropalkansaajalle.

Rustholli (ratsutila)

Rustholli oli velvoitettu kustantamaan armeijalle ratsusotilas varusteineen ja hevosineen. Vastineeksi tila sai kruunulta osittaisen tai täydellisen verovapauden, sekä tarvittaessa myös oikeuden kantaa yhden tai useamman määrätyn lähitilan, ns. augmenttitilan verot.

Verorustholli (veroratsutila) eli perintörustholli oli yksityisomistuksessa ja siihen kuului myynti- ja perintöoikeus.

Kruununrustholli oli kruunun omistama. Ajoittain tällaisen tilan rusthollarilla oli yksinoikeus sen lunastamiseen perintörustholliksi.

Rälssisäteri, rälssisäterimaa

Rälssimaa, joka oli vapautettu ratsupalveluksesta ja muista satunnaisveroista sekä tietyistä rasituksista (esimerkiksi kruununkymmenyksistä vuodesta 1600 lähtien), jotka kuuluivat muille rälssitiloille Eerik XIV:n vuoden 1562 privilegion nojalla. Termiä käytettiin myös nimityksenä aatelissuurtilasta aina vuoteen 1864 asti, jolloin kumottiin säädös, jonka mukaan vain aatelinen sai omistaa vanhaa rälssisäterimaata. Rälssisäterin tuli olla sekä kokonsa että hoitonsa puolesta esikuva alueen talonpoikaistiloille. Ks. myös säteritila.

Rälssitila

Rälssimaalla sijaitseva maatila. Rälssitilaa viljeli tilanvuokraajan asemassa oleva asukas (vailla sukulunastusoikeutta) joka suoritti vuotuisen veronsa maanomistajalle eikä kruunulle, sekä suoritti säterille päivätöitä ja kuljetuksia. Vuoteen 1723 asti rälssitilojen hallintaoikeus oli varattu yksinomaan aatelisille, kunnes myös papit ja porvarit saivat oikeuden rälssimaahan. Vuodesta 1789 lähtien myös talonpojat saivat hankkia tavanomaisia rälssitiloja haltuunsa.

Rälssimaa oli aatelin omistuksessa ja periaatteessa vapautettu veroista ja muista maksuista. Rälssimaan vero-

vapaus menetti merkityksensä kun vanhat maaverot lakkautettiin v. 1925.

Säteritila, rälssisäteri, verovapaa aatelistila

Aatelismiehen asuttama tila (kartano), jonka omistaja oli vapautettu maaverosta ja muista kruununveroista. Säterivapaus vahvistettiin 1560-luvun alussa, kun ratsupalvelusvelvollisuus säännömukaistettiin.

Säteri oli yleensä hajallaan sijaitsevien rälssitilojen pääkartano. Sen tuli olla säädynmukaisesti rakennettu ja maan tuli olla viljelty. V. 1686 uusien säteritilojen perustaminen kiellettiin. Säterivapaudet lakkautettiin lopullisesti vuosina 1920 ja 1924.

Säteriratsutila

Säteri, jonka omistaja sai pitää säterietuudet ratsupalvelusvelvollisuuden vastikkeena. Säteriratsutilat olivat yleensä entisiä aateliskartanoita, jotka kruunu oli ottanut omistukseensa reduktion yhteydessä. Ne syntyivät kun uudempi veropalkka- ja ruotujärjestelmä perustettiin v. 1682 jälkeen. Suomessa käsite säilyi käytössä vuoteen 1864 saakka, vaikka ruotuarmeija oli lakkautettu toistaiseksi 1810.

Sotilastorppa, ruotutorppa

Ruotujakolaitoksen puitteissa jalkaväen sotilaalle, merisotilaille tai ratsumiehelle kuului rahapalkan, varusteiden ja ylläpidon lisäksi oikeus palkkatalon hallintaan. Tilan tuli käsittää panninalan verran maata, kahden heinäkuorman mittainen niitty, yksinäistupa ja talousrakennus. Vuonna 1695 säädettiin että talon toinen pääty oli punamullatta-

va ja varustettava komppanian nimellä ja torpan numerolla. Suomessa sotilastorppien ylläpitovelvollisuus lakkautettiin suurimmassa osassa maata 1810.

Pysyvään sotamiehenpitojärjestelmään kuuluvan sotamiehen torpan tuli ohjesäännön mukaan olla 8 x 4 metrin suuruinen sekä seitsemän hirsikerran korkuinen. Ikkunan tuli olla yhden kyynärän mittainen neliö

Torppa, vuokratila

Epäitsenäinen tila, jonka hallintaoikeus oli sopimuksella luovutettu viljelijälle, joka suoritti tästä korvauksen teke-mällä päivätöitä tai maksamalla luontaisvuokraa maanomistajalle. Torppia perustettiin 1600-luvun alussa säte-reille ja 1700-luvun alun jälkeen myös talonpoikien tiloille. Vuodesta 1757 torppia sai perustaa tilan verollisesta asemasta huolimatta. Vuoden 1918 jälkeen viljelijät saivat lunastaa torpat itselleen.

Verotila, perintötila

Yksityisomistuksessa oleva tila, johon liittyi täysi hallinta- ja perintöoikeus. Omistaja maksoi maaveroa kruunulle. Verotila oli vapaasti myytävissä, toisin kuin kruununverotila, joka oli ensin tarjottava kruunulle lunastettavaksi.

Täysverollinen perintötila maksoi veroa kokonaisuudesta manttaalista.

Lähde: *Förvaltningshistorisk ordbok*, Svenska litteratursällskapet i Finland. <http://fho.sls.fi>

Käännökset Marica Schalin 2022

LÄHTEET

- ARKISTOT
- KA Kansallisarkisto
- MVHK Museovirasto Historian kuvakokoelma
- MML Maanmittauslaitos
- PM Porvoon museo
Valokuvakokoelmat
- Porvoon kaupunki, Borgå stad
Kartta-aineisto
Rakennusvalvonnan arkisto
Kaupunkisuunnittelun julkaisematon inventointi
- SLS Svenska Litteratursällskapet i Finland
- PAINETUT LÄHTEET
- Alanen, Timo & Kepsu, Sauli 1989, Kuninkaan kartasto Suomes-
ta 1776–1805. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia
505. Tampere 1989.
- Allardt, Anders 1898, Borgå Läns Sociala och Ekonomiska För-
hållanden Åren 1539-1571. Tidnings- & Tryckeri-Aktiebolagets
Tryckeri, Helsingfors 1898. reproduction: Scholar Select, Frank-
lin Classics Trade Press, USA.
- Allardt, Anders 1925, Borgå sockens historia I, till freden i Nys-
tad. Söderström & Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1925.
- Allardt, Anders 1928, Borgå sockens historia II. Söderström & Co
Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1928.
- Allardt, Anders 1930, Borgå sockens historia III. Söderström &
Co Förlagsaktiebolag, Helsingfors 1930.
- Brander U, Groundstroem O, Mattsson S, Jonasson F, Kivialho A,
Kivialho K 1931, Suomen maatilat 1. osa. Uudenmaan lääni.
WSOY 1931.
- Edgren, Torsten & Gardberg, Carl Jacob 1996, Porvoon kaupun-
gin historia I. Porvoon seudun esihistoria. Keskiaika ja 1500-
luku. Porvoon kaupunki, Porvoo 1996.
- Fontell, Ingel 2002, Nyländsk trädgårdprakt och skaparkraft.
Nylands Svenska trädgårdssällskap. Boktryckeri FRAM, Vasa
2002.
- Harju Erkki-Sakari ja Tiilikainen Heikki 2009, Kuninkaallinen
merikartasto 1791-1796. SKS, Atlasart 2009.
- Itä-Uudenmaan maisematyypit, Itä-Uudenmaan liitto, 2007.
- Härö, Mikko 1993, Läntisen Uudenmaan rakennusten ja maise-
man kulttuurihistoriallinen inventointi. Läntisen Uudenmaan
seutukaavaliitto 1993.
- Jutikkala, Eino, Jokipii, Mauno, Luukko, Armas, Soininen, Arvo M.
1973, Suomen asutus 1560-luvulla, Kyläluettelot. Helsingin
yliopiston historian laitoksen julkaisuja N:o 4, Helsinki 1973.
- Korvenmaa, Pekka 1980, Porvoon maalaiskunnan kulttuurihis-
toriallinen ympäristö, Porvoon maalaiskunta 1980.
- Laulumaa, Vesa 2015, Kulloo, Sköldvik ja Mickelsböle. Osayleis-
kaava-alueen arkeologinen inventointi. Museovirasto 2015.
- Lilius, Henrik 1982, Suomalaisen koulutalon arkkitehtuurihistori-
aa. Kehityslinjojen tarkastelua keskiajalta itsenäisyyden ajan
alkuun. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakauskirja 83,
Helsinki 1982.
- Mattila, Markku, toim. 2009, Kivinavetat. Finn VERNADOC 2009
- kivinavettakinkerit. Ruoveden kunnan sivustostoimi, Suomen
ICOMOS Kansanrakentamisen komitea. [kirjapaino M-Print Oy,
Vilppula] 2009.
- Missä maat on mainiommat – Uudenmaan kulttuuriympäristöt,
Uudenmaan liiton julkaisuja E 176 - 2016.
- Nikander, Gabriel 1928, Herrgårdar i Finland, del 1, Nyland.
Helsingfors: Söderström 1928.
- Ockenström, Katariina 2007, Itä-Uudenmaan rakennetun kult-
tuuriympäristön selvitys, Itä-Uudenmaan liitto, Itä-Uudenmaan
maakuntamuseo, Museovirasto. Itä-Uudenmaan liitto 2007,
julkaisu 90.
- Perttola, Wesa 2009, Porvoo Estlink 2—sähkösiirtoyhteyden
maaosuus, historiallisen ajan kiinteiden muinaisjäännösten
inventointi 21.-24.9. ja 20.10.2009. Museovirasto.
- Rahkonen, Oula 2014, Tien päällä: Uudenmaan kulttuurihistori-
allisesti arvokkaat tiet ja reitit. Uudenmaan liiton julkaisuja E
132 – 2014. Uudenmaan liitto 2014.
- Selén, Göran 1996, Porvoon pitäjä kautta aikojen I. Porvoon
maalaiskunta, Porvoo 1996.
- Selén, Göran 1997, Porvoon pitäjä kautta aikojen II. Porvoon
maalaiskunta, Porvoo 1997.
- Seppälä, Sirkka-Liisa 1995, Porvoon kaupungin ja Porvoon maa-
laiskunnan kiinteät muinaisjäännökset. Porvoo: Porvoon museo
1995.
- Suomen insinöörejä ja arkkitehtejä 1948. TFIF ja STS 1948.
- Suuri maatilakirja, Lantgårdar i Finland, osa 3, Uudenmaan Lää-
ni. Helsinki: Kustannustuote Oy 1965.
- Vetreämmät veet: selvitys Uudenmaan rannikon ja saariston
kulttuuriympäristöstä. Uudenmaan liiton julkaisuja E 160 –
2016. Uudenmaan liitto, 2016.
- SANOMALEHDET
- 19.11.1927 Borgåbladet no 131?

INTERNET-LÄHTEET

Heikki Rantatupa, Historialliset kartat
<http://vanhakartta.fi>

Kansallisarkiston Digitaaliarkisto
<http://digi.narc.fi>

Kansalliskirjasto, digitaaliset aineistot, sanomalehdet
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/search>

Maanmittauslaitos (MML). Avoimien aineistojen tiedostopalvelu.
<http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata>

Museovirasto, Kulttuuriympäristön rekisteriportaali, Rakennusperintörekisteri, rakennusperintörekisteri
www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_default.aspx

Paikkatietoikkuna
<http://www.paikkatietoikkuna.fi>

Svenska Litteratursällskapet, Förvaltningshistorisk ordbok 2016,
<http://fho.sls.fi>

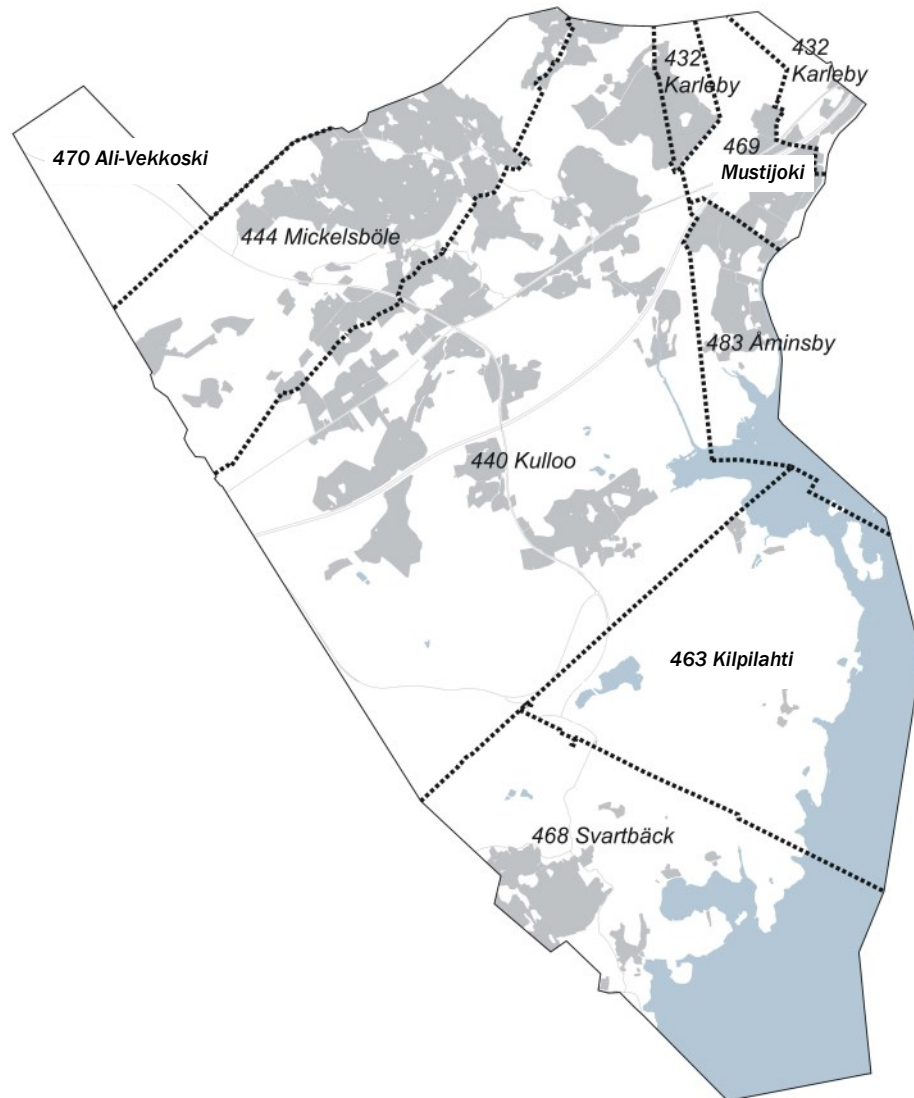
Vanhat peruskartat, Maanmittauslaitos (MML)
vanhatpainetutkartat.maanmittauslaitos.fi

Valtioneuvoston päätös valtakunnallisesti merkittävien rakennettujen kulttuuriympäristöjen 1993 inventoinnin korvaamisesta sen vuonna 2009 valmistuneella tarkistuksella valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteiden tarkoittamana inventointia.
www.museovirasto.fi/uploads/Kulttuuriymparisto/valtioneuvoston-paatos-rky2009.pdf

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kylien ja haja-asutusalueiden osayleiskaava, Porvoon maalaiskunta, 1996, Kaavaselostuksen liite 1.

7. KYLÄKOHTAISET SELVITYKSET; OSA-ALUEET JA RAKENNUKSET

7. Kyläkohtaiset selvitykset

7.1 MICKELSBÖLE

Mickelsbölen kyläkuvulle tunnusomainen näkymä: rakennukset viljelymaisemassa ja viimeistään 1600-luvulta periytyvä kylätie. Näkymä Malmgårdin suunnalta luoteeseen. Taustalla keskellä näkyy Stensin entinen rälssitila, jonne johtaa koivukuja kylätieltä. Kauemapana vasemmalla näkyy Knutsbergetin metsäinen kalliokumpare.

MICKELSBÖLEN KYLÄ

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN MUOTOUTUMINEN

Kylän historian vanhimmat lähteet ovat 1500-luvun veroluettelot, mutta arkeologisen selvityksen arvion mukaan asumiseen sopivimmat paikat olisi otettu käyttöön jo keskiajalla.

Suomen asutuksen 1560-luvun kyläluettelon mukaan Mickelsbölessä on ollut kahdeksan taloa. Varhaisimmat, Samuel Broteruksen piirtämät maakirjakartat osoittavat, että alueella on ollut laajoja viljelyksiä ja kymmenen taloa 1600-luvun lopulla. Jo satoja vuosia sitten vakiintuneet asuinpaikat, nykyiset tilakeskukset, ovat sijoittuneet laajan peltoaukean reunoille paikkoihin, joissa on hyvät perustusolosuhteet mutta ei viljelykelpoista maata. Sarkajakoon perustuva viljelytapa jatkui isojakoon saakka, mutta toisin kuin yleensä, Mickelsbölen talot olivat jo vanhaan sijoittuneet hajalleen muodostaen korkeintaan kahden tai kolmen talon kyläkeskittymiä, joita ei isojaon yhteydessä ollut tarpeen järjestää uudelleen.

Broteruksen 1691 laatimassa kartassa Mickelsbölen kylän nimi on merkitty siihen kohtaan, jossa Ali-Vekkoskelle johtava kylätie ylittää Mustijoen suuntaan virtaavan puron. Talotonttien itäpuolella on puron varrella ollut torpan paikka 1800-luvulla. Tien molemmin puolin sijaitsevat nykyään Piltaksen ja Ellmattaksen tilakeskukset.

Snickarsin tilakeskus sijaitsee jonkin matkaa kylästä itään, sen läpi kulkee Kulloon Smedsbackan suuntaan johtava tie. Knutsbackan ja Hornhattaksen talojen tontit ovat jo 1600-luvulla sijainneet Knutsbergetin kallioisen mäen länsi- ja itärinteillä lähellä kylätietä. Kylän eteläpuolella on viimeistään 1600-luvulta periytyvä Stensin

tilan tontti, joka sijaitsee loivalla peltokumpareella. Mickelsbölen laajan peltoaukean eteläreunalle kaartava tie johtaa puronuoman eteläisen sillan lähistön kyläasukituksen luokse, jossa ovat sijainneet Yrjaksen, Knutarsin ja Kilaksen talot. Kilas on isojaon uudistuksessa siirretty kauemmaksi lounaaseen.

Tilojen vanhat nimet Piltars, Ellmattas, Bellas, Snickars, Knutars, Hornhattas, Knutsbacka, Yrjas, Steins ja Kilas ovat lähes kaikki säilyneet lukuisista jakotoimituksista huolimatta. Vuoden 1905 maarekisteritietojen mukaan (1) Piltars oli verotila, entinen ruotujakolaitoksen ratsutila. (2) Ellmattas oli verotila, entinen hevostila, ts. kruunutila jonka tuli ylläpitää ratsuväen upseerin hevostia ja varusteita. (3) Bellas oli verotila, entinen Snickarsin ratsutilan augmenttitila. Kylän suurin tila (4) Snickars oli säteri, entinen ruotujakolaitoksen alainen ratsutila. (5) Knutars tai Knuters oli verotila, entinen Piltarsin ratsutilan augmenttitila, ts. ruotujakolaitoksen alainen. (6) Hornhattas, (7) Knutsbacka ja (8) Yrjas olivat verotiloja ja entisiä hevostiloja. (9) Stens oli rälssitila ja (19) Kilas oli verotila ja entinen ruotujakolaitokseen kuuluva augmenttitila, joka palveli Karlebyn kylän Ingaksen ratsutilaa. Kylän kaikkien tilojen maksamilla kymmenysveroilla kustannettiin rekisterin mukaan Porvoon tuomiokirkon ehtoollisviinejä.

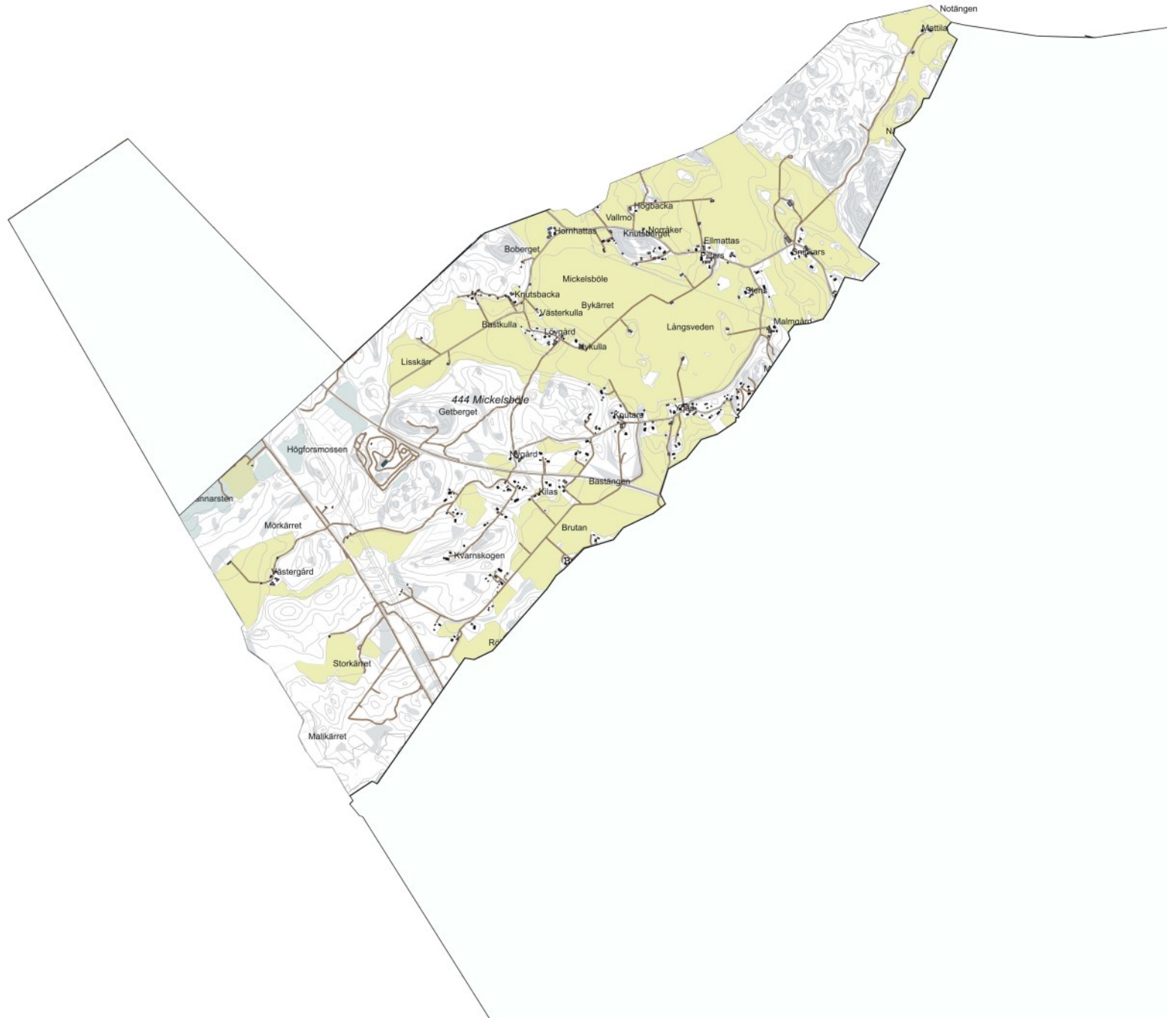
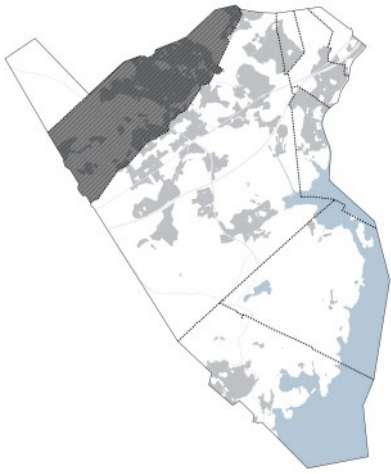
Mickelsbölen kartanon historia palautuu 1500-luvun keskivaiheille, jolloin Hans Larsson Björnramilla oli hallussaan neljän tilan rälssivapaus. Tilat, joille oli annettu säterivapaus 1636, peruutettiin kruunulle suuren reduktion aikana, mutta palautettiin, jonka jälkeen niistä muodostettiin säteriratsutila. 1700-luvun loppupuolella tilan omisti

Samuel Broteruksen vuonna 1691 laatiman geometriseen karttaan liittyvä karttavinjetti, johon on merkitty kylän 10 taloa ja peltoaukean asutukselle tärkeä puronuoma. KA

maisteri Petter Bondsдорф (Bonsdorff). Snickars-nimen saanut tila lunastettiin verotilaksi. 1800-luvulla omistajina olivat mm. kirkkoherra Niklander, neidit Malmborg ja merikapteeni Antman. Vuonna 1951 Snickars myytiin maanviljelijälle ja 1970-luvulla vanha päärakennus purettiin uudisrakennuksen tieltä, mutta merkittävä pihapuisto jäi muistoksi kartanovaiheesta. Snickarsin vanhan tilakeskuksen alueella on edelleen säilynyt poikkeuksellisen monipuolinen ryhmä talousrakennuksia, mm. vanha luhti-aitta, pitkänomainen, suurennetuilla ikkunoilla varustettu hirsirakennus ja komea, isokokoinen kivinavetta lanterniini-ikkaittain.

7.1 Mickelsböle

TILAT JA ASUTUS

Arkeologisen selvityksen mukaan on todennäköistä, että asumiseen sopivimmat paikat on otettu käyttöön jo keskiajalla, mutta tämän oletuksen tueksi ei ole tiedossa rautakautisia löytöjä tai asuinpaikkojen jäänteitä. Sen sijaan kylän pohjoispuoleisen naapurin, Ali-Vekkosken kylämäkeä ympäröi laaja peltoaukea, jonka laidoilta on löydetty useita kivi- ja pronssikautisia muinaisjäännöksiä. Kylässä on Suuren rantatien ja Mustijoen solmukohta. Ennen Porvoontien rakentamista 1930-luvulla, Rantatie oli ainoa varsinainen tieyhteys Porvoon kaupunkiin.

Mickelsbölen kylän historian vanhimmat lähteet ovat 1500-luvun veroluettelot ja vanhimmat kartat ovat 1600-luvulla laaditut maakirjakartat.

Maakirjakartan osa, Samuel Broterus 1691. KA

Mickelsbölen kylän nimi ja kolme taloa on merkitty paikkaan, jossa kylätie ylittää Mustijoen suuntaan virtaavan puron. Tien molemmin puolin sijaitsevat nykyään Piltaksen ja Ellmattaksen tilakeskukset. Kylän eteläpuolella on Stensin talo. Snickars, kylän suurin talo, sijaitsee jonkin matkaa kylästä itään. Knutsbackan ja Hornhattaksen talojen tontit ovat jo 1600-luvulla sijainneet Knutsbergetin kallioiden mäen länsi- ja itärinteillä lähellä kylätietä. Laajan peltoaukean eteläreunalle kaartava tie johtaa puronuoman eteläisen sillan tuntumassa sijaitsevan asutuksen luokse, jossa on kolme taloa, Yrjas, Knutars ja Kilas.

Tilojen nimiä ei ole merkitty karttaan.

7.1 Mickelsböle

Näkymä Kulloon suunnalta pohjoiseen kohti Mickelsbölen kulttuurimaisemaa. Polveilevan kylätien varrelle sijoittuu sekä vanhoja kylätontteja että uudempaa rakentamista.

7.1 Mickelsböle

Mickelsbölen kylän keskeiset osat
Geometrinen kartta 1749 (osa), KA
Maanmittari Nils Westermark

Kartta on yhdistetty arkistokarttojen osista ja käännetty, pohjoinen on ylöspäin.

Tilat

- 1 Piltars
- 2 Bellas
- 3 Snickars
- 4 Steins
- 5 Knutars
- 6 Hornhattas
- 7 Knutsbacka
- 8 Yrjas
- 9 Elmattas
- 10 Kihlas

7.1 Mickelsböle

Laajan pelto- ja niittyaukean pohjoisreunalla kylän talojen tontit asettuvat polveilevan kylätien varrelle. Vasemmalta oikealle: 6 Hornhattas, 7 Knutsbacka Knutbergetin rinteillä, puron ylittävän sillan lähellä 9 Ellmattas, 2 Bellas ja 1 Piltars sekä tien reunalla torppien tontit; etelämpänä erillään sijaitseva Stens ja koillispuolella 3 Snickers.

Peltoaukean eteläreunalla, kartan eteläosassa 5 Knutars, 8 Yrjas ja 10 Kihlas, joiden kylätontit sijaitsevat puronuoman tuntumassa. Puron varrella on lisäksi torpan tontti.

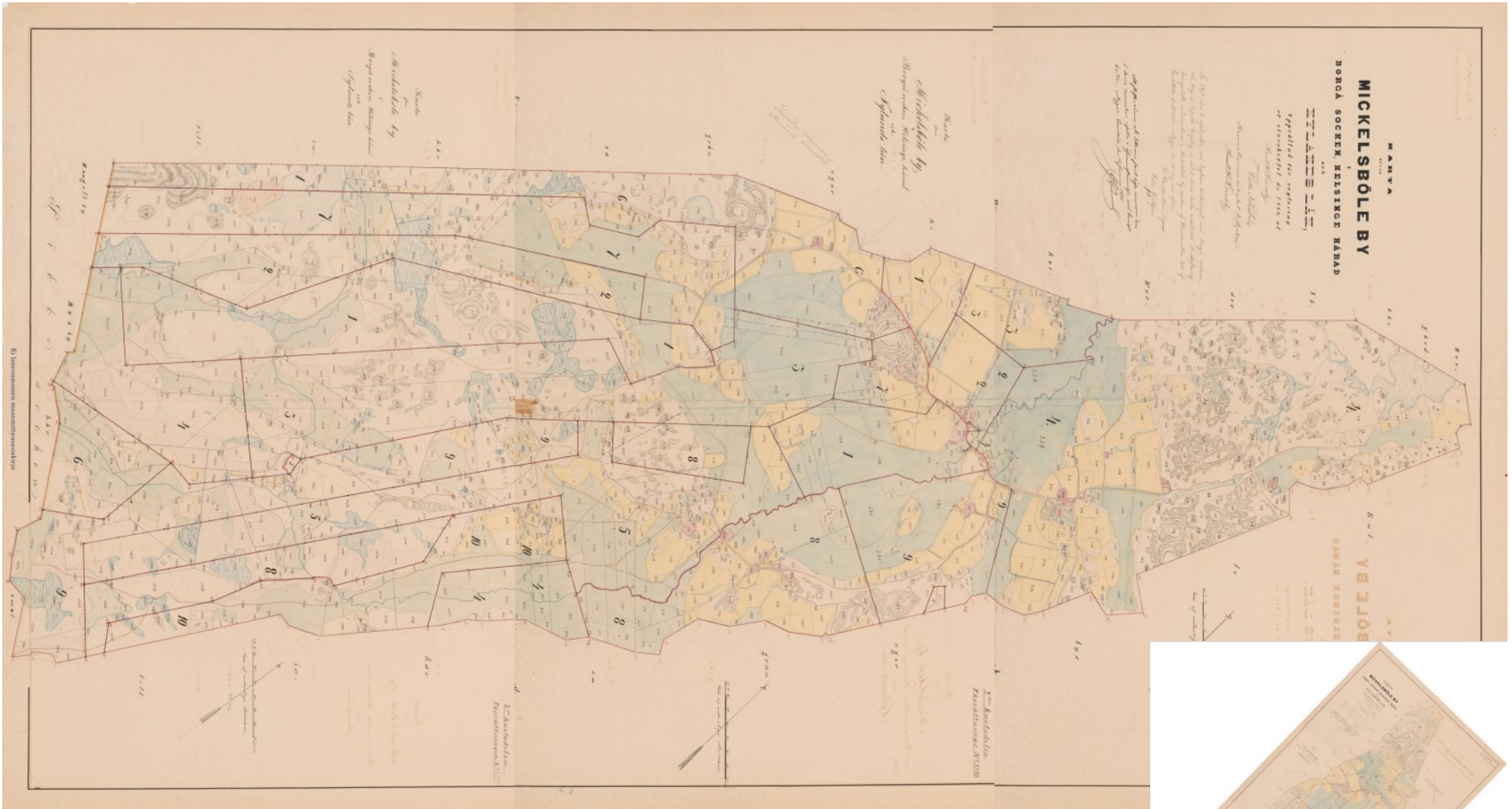
7.1 Mickelsböle

Mickelsböle, isojako 1786, kartta (osat yhdistetty 2020), KA. Viereinen vinjetti on asemoitu pohjois-eteläsuuntaan.

7.1 Mickelsböle

Mickelsböle, isojaon uudistus 1892, kartta (osat yhdistetty 2020), KA. Viereinen vinjetti on aseoitu pohjois-eteläsuuntaan.

7.1 Mickelsböle

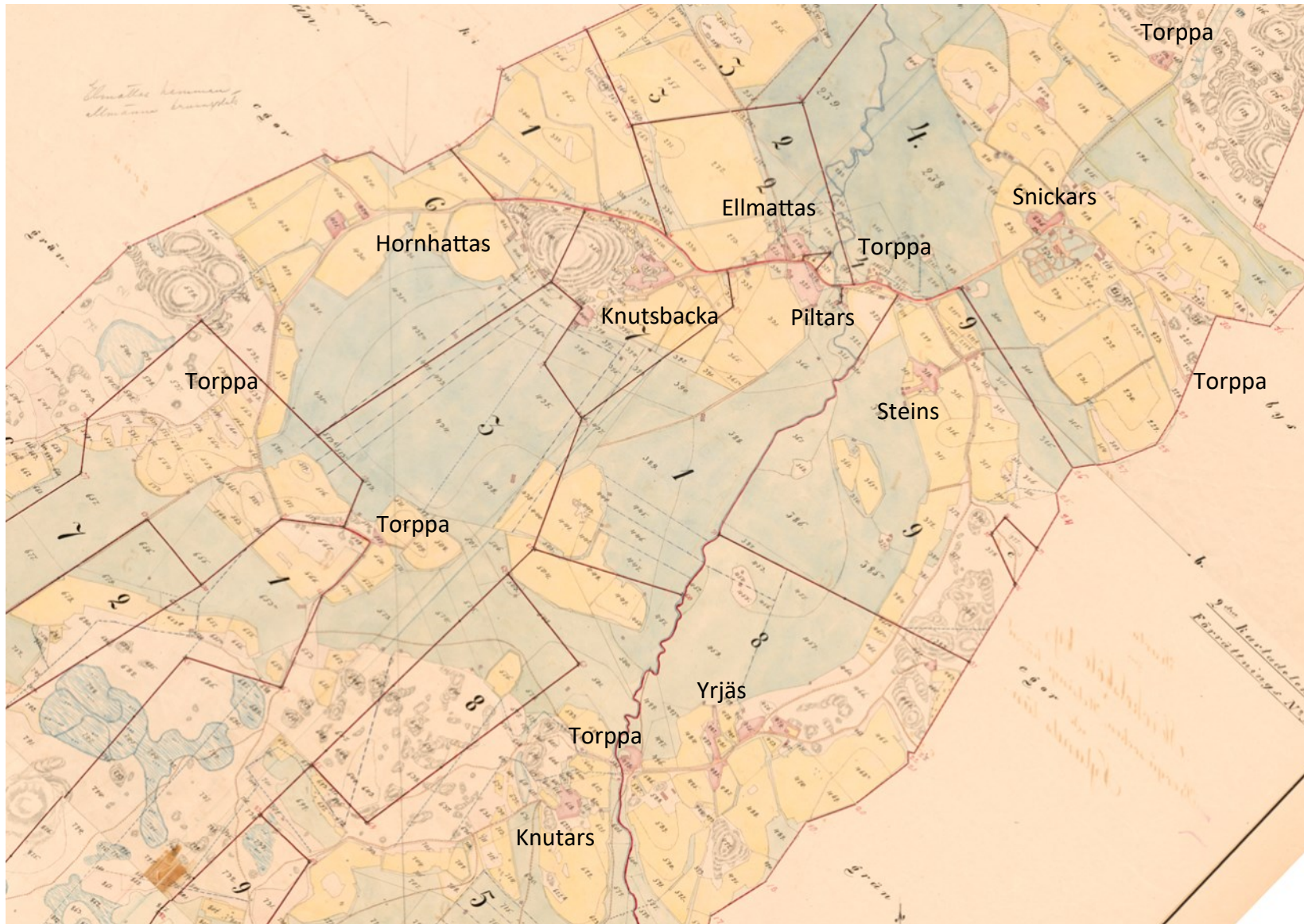

Mickelsbölen kylä
Isojakokartta 1786 (osa)

1. Piltars
2. Bellas
3. Snickars
4. Steins
5. Knutars
6. Hornhattas
7. Knutsbacka
8. Yrjas
9. Elmattas
10. Kihlas

Isojakokartta 1786, keskeisen peltoaukean osa-alue. Kartan osa on asemoitu pohjois-eteläsuuntaan.

Isajaon uudistuskartta 1892, keskeisen peltoaukean osa-alue. Kartan osa on asemoitu pohjois-eteläsuuntaan. Kilas (10) on siirretty lounaaseen uudelle alueelle Knutars- ja Yrjäs-tilojen vanhasta kyläkokonaisuudesta. Knutsbackan tonttialueita on useita Knutsbergetin kaakkoisrinteessä.

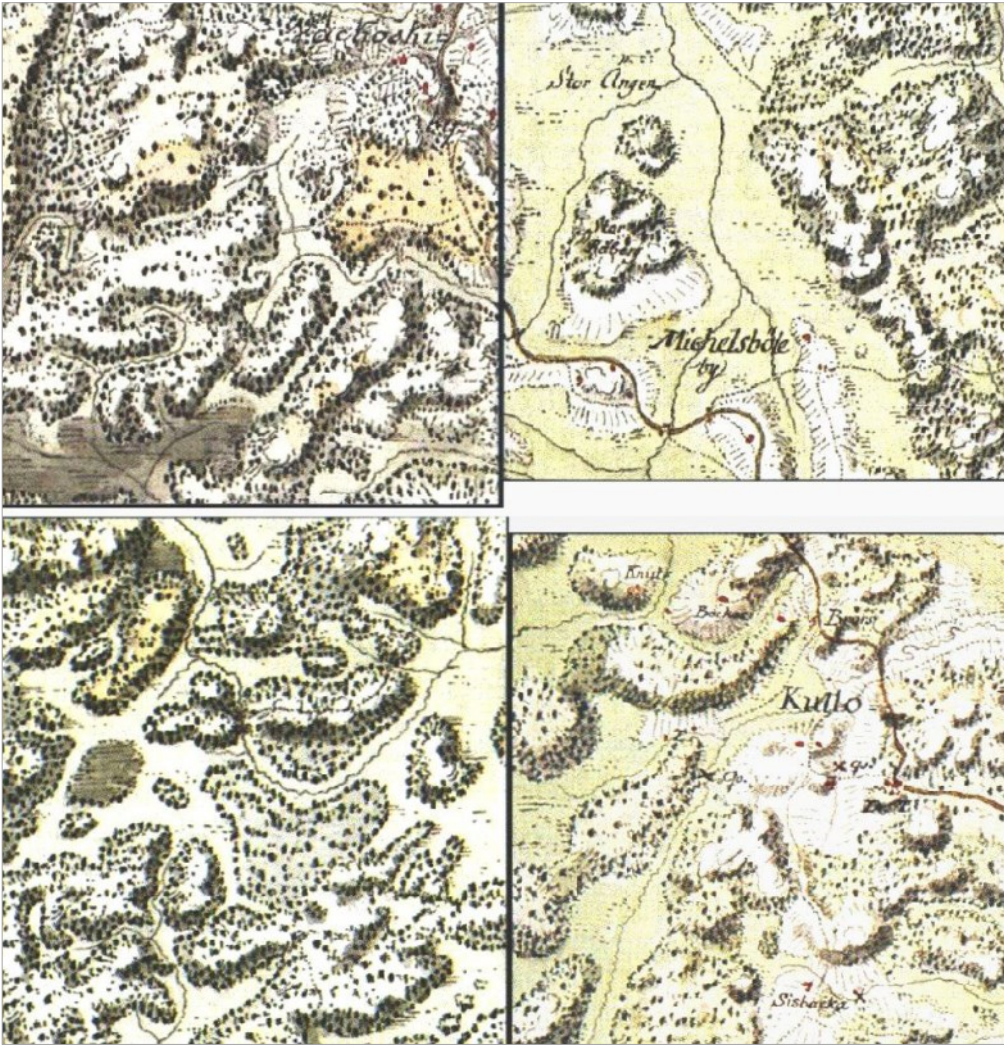

Mickelsbölen kylän maakirja- ja jakokartat 1691-1892

	1691 Broterus	1749 Geometrinen kartta	1766 jako	1786 Isojako, T.Winter	1892 Isojaon uudistus	1905 Maarekisteri
1. Piltars		1. Perintöratsutila	A Veroratsutila Majori ja ritari Gustav Friedrich Ehrenstolpe	A Ratsutila - raatimies ja kauppias Gustaf Borgström	1. Veroratsutila - ratsutilallinen G.A. Michelsson	1. Verotila
3. Bellas		2. Kruununaugmenttitila	B Veroaugmenttitila Lehtori Petter Bondsdorph	B Verotila - maisteri Pehr Bondsdorff	3. Verotila - merikapteeni G.A. Antman,	3. Verotila
4. Snickars		3. Säteriratsutila	C Kruunun säteriratsutila Lehtori Petter Bondsdorff	C Säteriratsutila - maisteri Pehr Bondsdorff	4. Verosäteri (lunastettu) - merikapteeni G.A. Antman,	Verotila, säterivapaus
9. Stens		4. Rälssitila	D Rälssitila kapteeni, H.Casp.J. Boije	D Rälssitila -rouva Charlotta Ehrenstolpe; lam- puodit viljelevät	9. Rälssitila - talonpoika G. Boström	Rälssitila
5. Knuters		5. Kruununaugmenttitila	E Veroaugmenttitila Talonpoika Johan Simonsson.	E Verotila - viljelevät talonpojat Erik ja Gustaf Johansson	5. Knutars Verotila - talonpojat Andersson ja Malmström	Verotila
6. Hornhattas		6. Kruunun ruotutila, veropalkkatila	F Verotila hallinnoi Mats Eriksson	F Verotila - hallinnoivat ja omistavat puoliaksi talonpojat Eric ja Mats Ericsson.	6. Verotila -talonpojat Lönnroos ja Frej- borg	Verotila
7. Knutsbacka		7. Kruunun ruotutila, veropalkkatila	G Verotila Eric Johansson	G Verotila - omistavat talonpojat Johan ja Eric Johansson	7. Verotila - talonpoika Bärlund ja leski A.Mattsdotter.	Verotila
8. Yrjas		8. Kruunun ruotutila, veropalkkatila	H Verotila Hindrik Jöransson	H Veroaugmenttitila - hallinnoi ja viljelee talonpoika Hindrik Jöransson	8. Verotila - talonpoika Grundsten ja leski A. Bergman	Verotila
2. Elmattas		9. Kruunun ruotutila, veropalkkatila	J Verotila Mats Hindrichson	J Verotila - hallinnoi ja viljelee talonpojan leski Chatarina Ersdotter	2. Verotila - talonpoika Gustafsson,	Verotila
10. Kilas		10. Kruununaugmenttitila	K Veroaugmenttitila Raatimies Petter Schröder	K Verotila omistaa talonpoika (...)	10. Verotila Siirretty - herra O. Lillström	Verotila
Torppa		Sotilastorppa Snickarsin lähellä	Sotilastorppa Dragontorp Snickarsin lähellä			
Torppa		Knutersin puolella puron rantaa	Knutersin puolella puron rantaa			
Torppa		Torpan tontti, 2 merkintää Snickarsista länteen	"rakennettu" torppamerkintä Snickarsista länteen			

7.1 Mickelsböle

Karttasarja n.1800- 2020

Mickelsbölen kylä ja ympäristö 1700-luvun lopulla Kuninkaan kartastossa 1775-1806, kapsi.fi. Kulloon kartanolta kulkee kylätie Ali-Vekkosken suuntaan Kulloon kylän kautta pohjoiseen, noudattaa kallioselännettä laskeutuen Mickelsbölen peltoaukealle nykyisen Malmgårdin kohdalla.

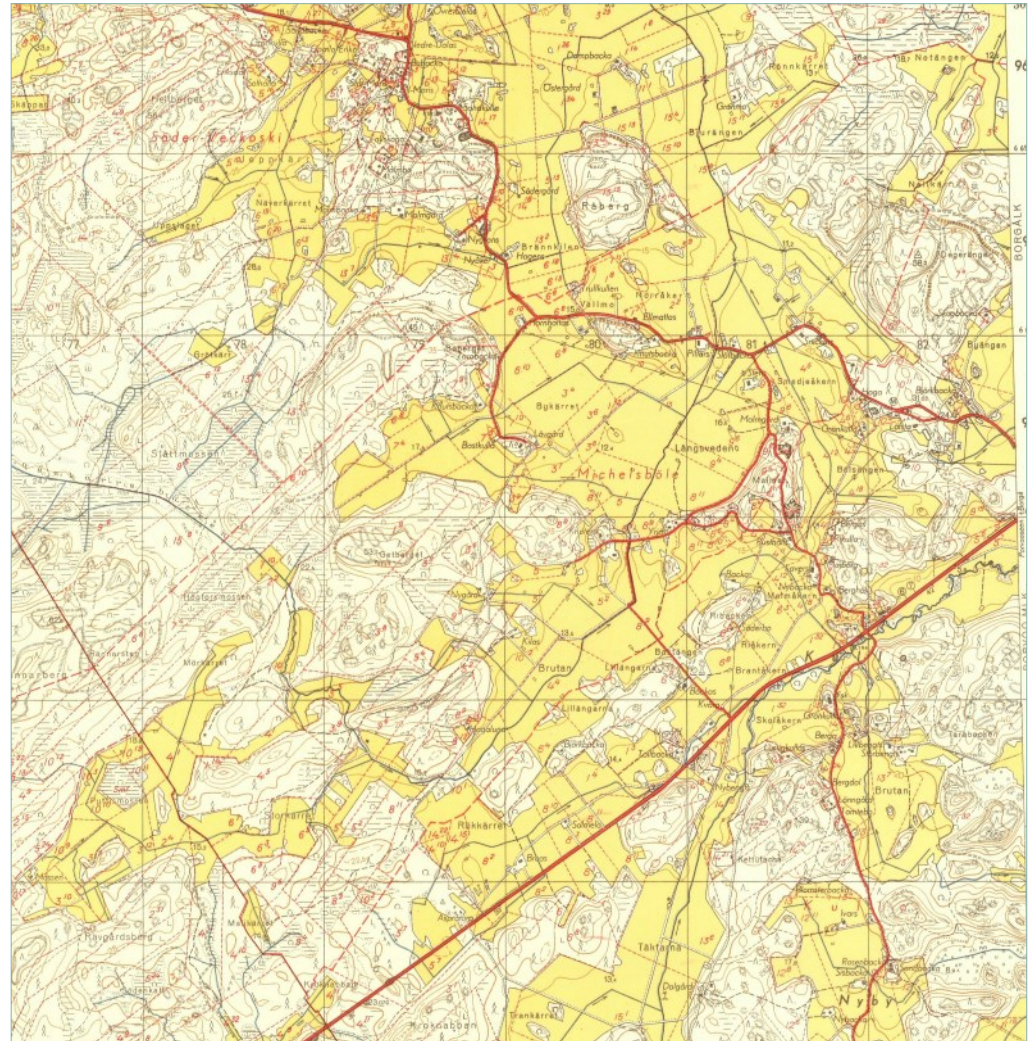

Mickelsbölen kylä ja ympäristö 1873, Senaatin kartasto. KA. Kulloon tieyhteyden painopiste on siirtynyt idemmäksi, korostettu tielinja kulkee nyt Lövstan ja Snickarsin tilakeskusten vierestä ja Mickelsbölen peltoaukean pohjoisreunaa myöten kohti Ali-Vekkoskan kylää.

7.1 Mickelsböle

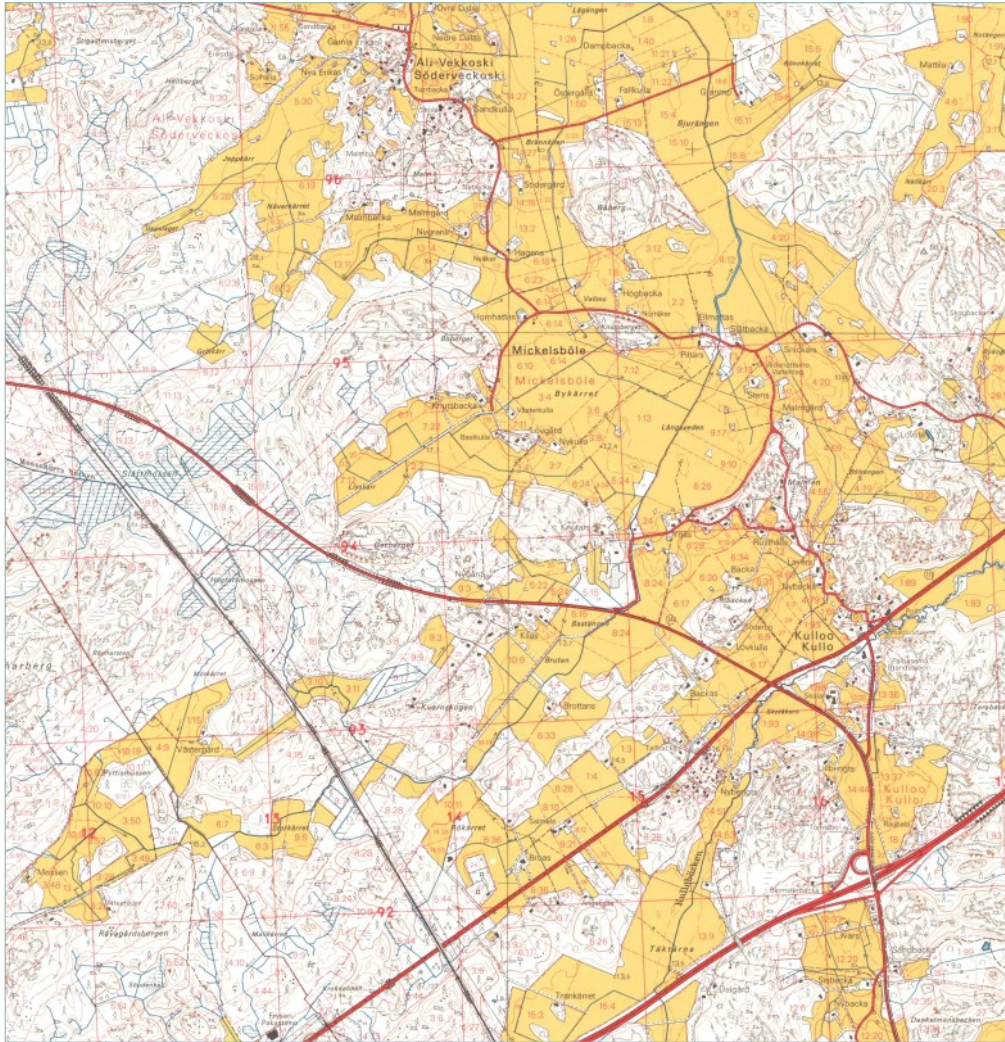

Mickelsbölen kylä ja ympäristö 1938, pitäjänkartan osa, Kansalliskirjasto. Kullon läpi on rakennettu uusi Helsingintie.

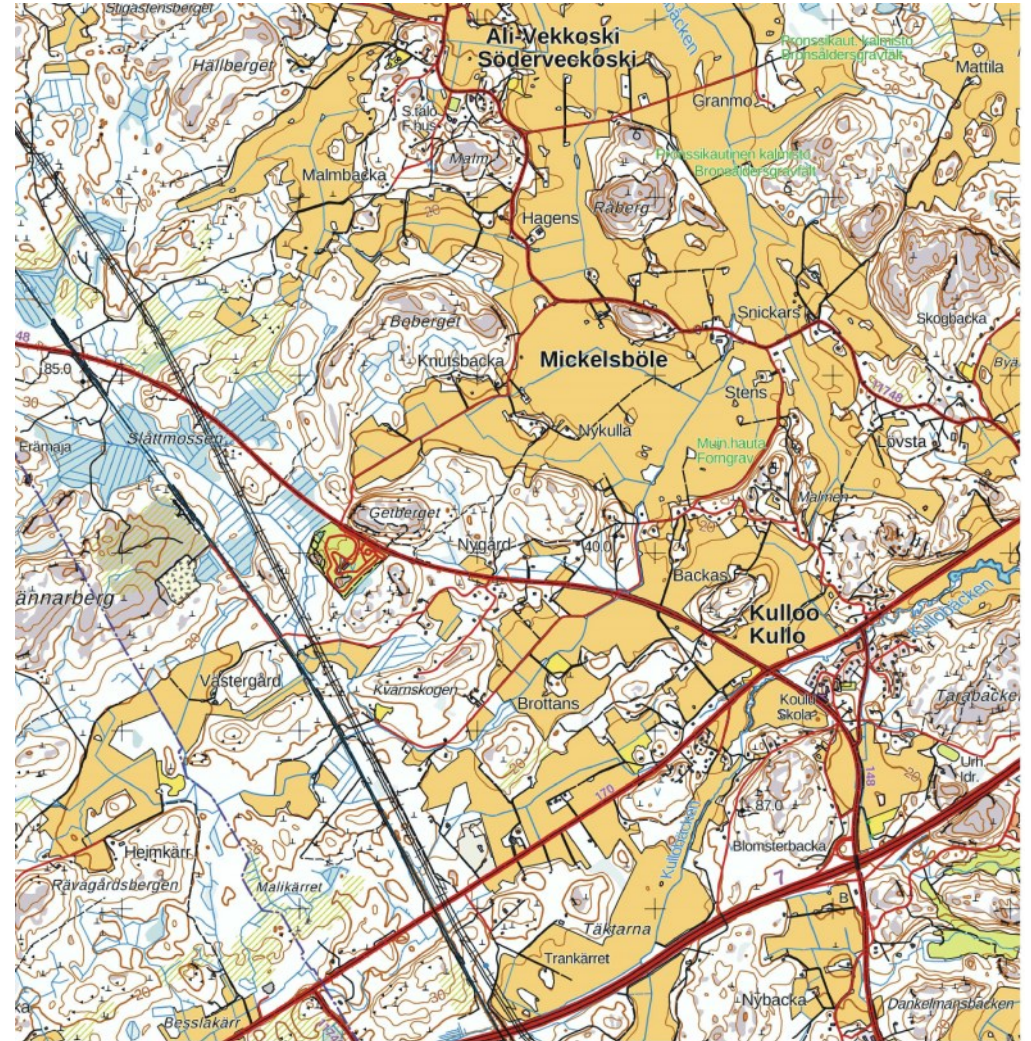

Mickelsbölen kylä ja ympäristö 1950-luvulla, peruskartan osa, Maanmittauslaitos. Vanhat kylätiet ovat edelleen tärkeitä liikenneväyliä.

7.1 Mickelsböle

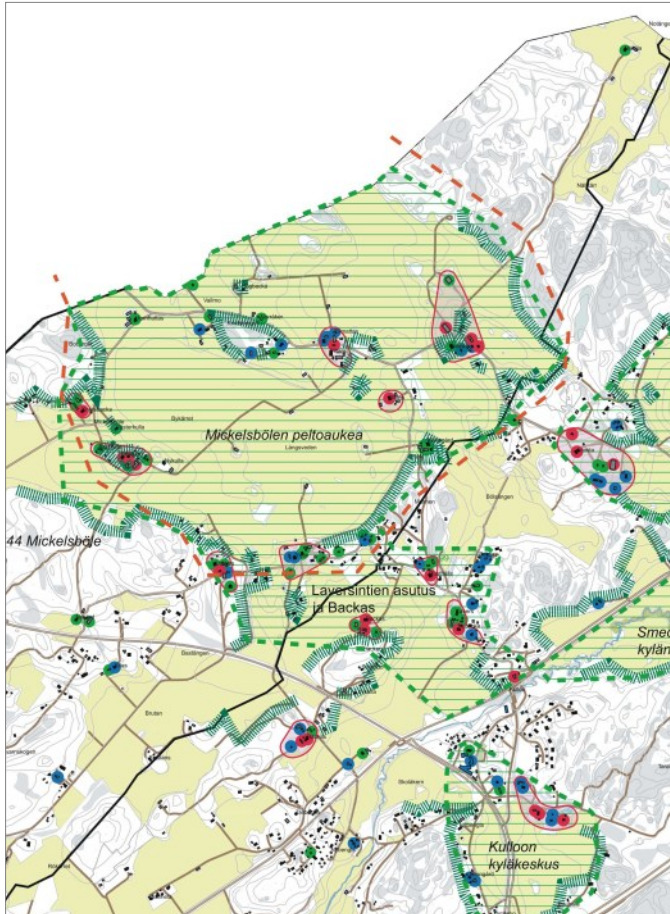

Mickelsbölen kylä ja ympäristö 1991, peruskartan osa, Maanmittauslaitos. Helsingintien rinnalle on rakennettu moottoritie, Porvoonväylä. Uudet, Sköldvikin öljyjalostamoa ja petrokemian teollisuutta palvelevat väylät, Öljytie ja junarata, kulkevat Mickelsbölen lounaisosan läpi. MML

Mickelsbölen kylä ja ympäristö, nykyisen peruskartan osa, Maanmittauslaitos.

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKULTTUURI

Mickelsbölen keskeiset, laajat viljelyaukeat sisältyvät maakunnallisesti arvokkaaseen Mustijokilaakson kulttuurimaisemaan. Kylä rajautuu Ali-Vekkosken kylään, joka kuuluu Porvoon ensimmäisiin, ruotsalaisten uudisasukkaiden asuttamiin alueisiin. Mustijokilaakson kulttuurimaisemaa on kuvattu myös Itä-Uudenmaan rakennetun kulttuuriympäristön selvityksessä, Itä-Uudenmaan liitto, 2007

Kulttuurimaiseman piirteet

Mickelsbölen kylän kulttuurimaisemassa on osayleiskaava-alueen muihin osa-alueisiin verrattuna parhaiten havaittavissa katkeamaton jatkumo keskiajan uudisasutuksesta nykypäivään. Maiseman muutokset ovat olleet hitaita ja ne ovat tapahtuneet maastomuotojen, maaperän ja vesistöjen ehdoilla. Ihmisten muokkaamat kulttuurimaiseman elementit, kuten tielinjat, rakennusten ryhmittely ja viljelykset eivät ole peruspiirteiltään muuttuneet ratkaisevasti 1700-luvun lopulta 2000-luvulle.

Pitkänomaisen, lounaasta luoteeseen ulottuvan kyläalueen topografia ja luonnonolot vaihtelevat länsiosan metsäisistä ja pienpiirteisistä entisistä kaskimaista, selänne- ja suoalueista kylän keskiosan purolaaksojen viljelyksiin ja koillisosan karumpaan metsäiseen kallio- ja moreenialueeseen, jossa on vähemmän viljelyksiä ja varsin vähän rakennuksia, kylän vanha "utmark".

Topografialle ominainen piirre ovat metsäisten rinteiden rajaamat, toisiinsa kytkeytyvät kapeat laaksot ja laajemmat, loivapiirteiset aukeat, joiden läpi virtaavat puronomat yhdistyvät pohjoiseen kohti Mustijokea virtaavaan puroon.

Mickelsbölen ja Kulloon kylien raja seurailee pohjoiseen virtaavien purojen ja merenlahteen virtaavan Kulloonpuron vesistöjen välisten kumpareiden suuntaa. Mustijokilaakson suuntaan pohjoista kohti avautuvan viljelylaakson eteläosassa on Mickelsbölen kulttuurimaiseman ydin, laaja viljelyaukea, jonka eteläreunalla on kolmen vanhan tilan kyläalueelle levinnyt asutus. Itä- ja pohjoisreunalla vanhat

talot ja kylätontit asettuvat harvana helminauhana viljelyksiä kehämäisesti kiertävän tielinjan varrelle. Viljelyaukeiden näkymiä jäsentävät vuoroin loivapiirteiset, vuoroin jyrkät metsäiset kallioidet, kumpareet ja peltosaarekkeet. Maisemanäkymässä hallitsee kauas näkyvä Knutsberget, jonka länsipuolella vanha kylätie kääntyy kohti Ali-Vekkosken kylää ja Suuren Rantatien tienhaaraa.

1800-luvun jälkeen monet perinteisen kulttuurimaiseman tunnusomaiset piirteet, kuten aitaukset, lehtiniityt, ojanvarsikasvillisuus, viljelyaukeiden yksittäispuut, karjatalouden laitumet ja tilakeskusten lukuisat, eri käyttötarkoituksia palvelevat talousrakennukset ovat jääneet menneisyyteen. Nykyinen viljelymaisema on yhtenäisempi ja suurpiirteisempi, ja puusto on vallannut ennen asuttuja kumpareita. Selänneiden hakkuualueet harvaan kasvavine metsäpuineen piirtävät maisemaa rajaavan ääriiviivan uudelleen.

Mickelsbölen kulttuurimaisema on siitä huolimatta edelleen säilyttänyt monet arvokkaat ominaispiirteensä ja esimerkiksi tiestö seuraa edelleen pääosin 1600-luvulta 1800-luvulle rakennettuja tielinjoja. Uudisrakentaminen on tapahtunut hallitusti ja keskittynyt kylän etelä- ja länsiosiin ja sillä on ollut vähän vaikutusta arvokkaan kulttuurimaiseman kannalta. Kaikilta osin uudisrakentamista ei ole kuitenkaan sovitettu kyläkuvan kannalta onnistuneesti yhteen perinteisen, keskeisten ominaispiirteiden säilyttämiseen perustuvan rakennustavan kanssa.

7.1 Mickelsböle

Vanhat kylätiet

Historialliset tiet

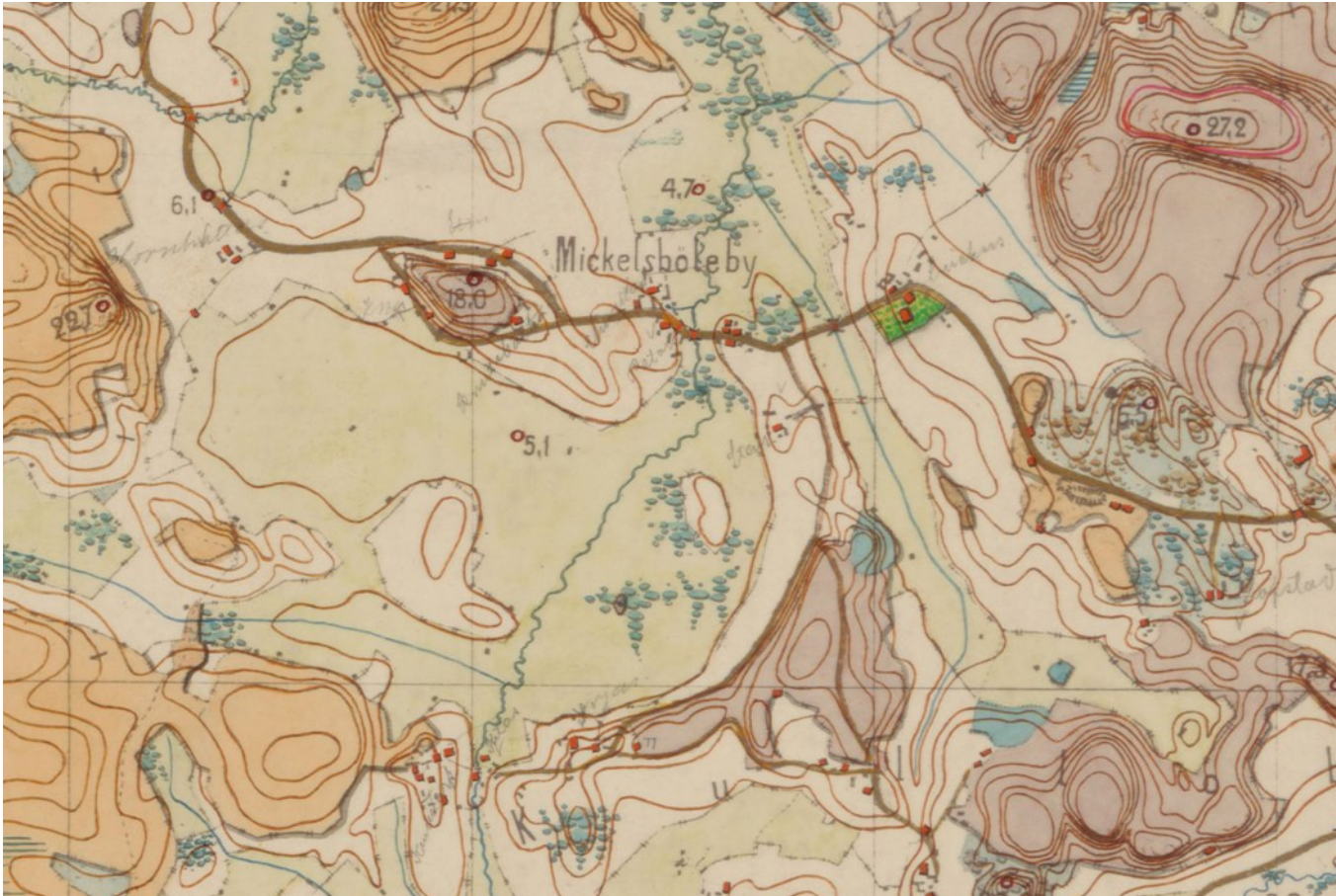
- vanha kylätie, merkitty kuninkaan kartastoon 1700- 1800 luvun vaihteessa
- vanha kylätie, merkitty vuoden 1874 kartalle, säilynyt linjaus
- vanha kylätie, merkitty vuoden 1874 kartalle, poistunut linjaus

Viimeistään 1600-luvulta periytyvä kylätie, joka on merkitty Kuninkaan kartastoon, mutkittelee maastossa kumpareelta toiselle. Vanhan tielinjan ja siitä haarautuvien teiden varsille ryhmittyvät tilojen vanhat tontit. Entinen kolmen tilan, Piltarsin, Ellmattaksen ja Bel-laksen vanha kylätontti sijaitsee lähellä siltaa, joka ylittää pohjoiseen virtaavan puron. Viistokuva 2014.

7.1 Mickelsböle

Maisemakuva

Keskeinen peltoaukea ja rakennukset 1873, Senaatin kartasto. KA.

Maanmittareiden piirtämissä kartoissa, Kuninkaan kartastossa 1800-luvun vaihteesta ja Senaatin kartassa vuodelta 1873 on havainnollisesti esitetty maastomuodot, suot ja purot, pellot, niityt ja laitumet, puronvarsien puustoa, tiestö, sillat, vesimyllyt ja rakennukset. Kylätiet on rakennettu tarkoituksenmukaisesti maastomuotoja seuraillen, kylien ja talojen rakennuspaikat ovat rinteissä viljelyksien reunavyöhykkeellä ja asutus on usein ryhmittynyt tärkeän sillan lähetyville.

Näkymä etelästä peltoaukean yli Knutsbergetin suuntaan

Rakennukset viljelymaisemassa, Mickelsböle. Näkymä Malmgårdia kohti Piltarsin suunnalta.

7.1 Mickelsböle

Vuosisatoja vanha kylätie seurailee maastonmuotoja loivassa kaaressa ohittaessaan Stensin talon koivukujan.

Näkymä Knutsbergetin suunnalta luoteeseen Ali-Vekkosken suuntaan. Kaukaiset selännemetsät reunustavat avaraa peltoaukeaa, maisemakuvaa jäsentävät matalat kumpareet rakennuksineen ja puustoineen.

Mickelsbölen kylä rajautuu Kulloon kylän vanhaan, Bölsängenin niittyyn. Niityn maisematila jatkuu avautuen Mickelsbölen puolella arvokasta kulttuurimaisemaa edustavaksi viljelyaukioksi.

Näkymä Gamla Yrjäs-nimisen tilan pihalta peltoaukean yli Knutsbergetin suuntaan. Kaunis, pyöreälatvuksinen pihapuu edustaa maatalojen pihojen puutarhakulttuuria.

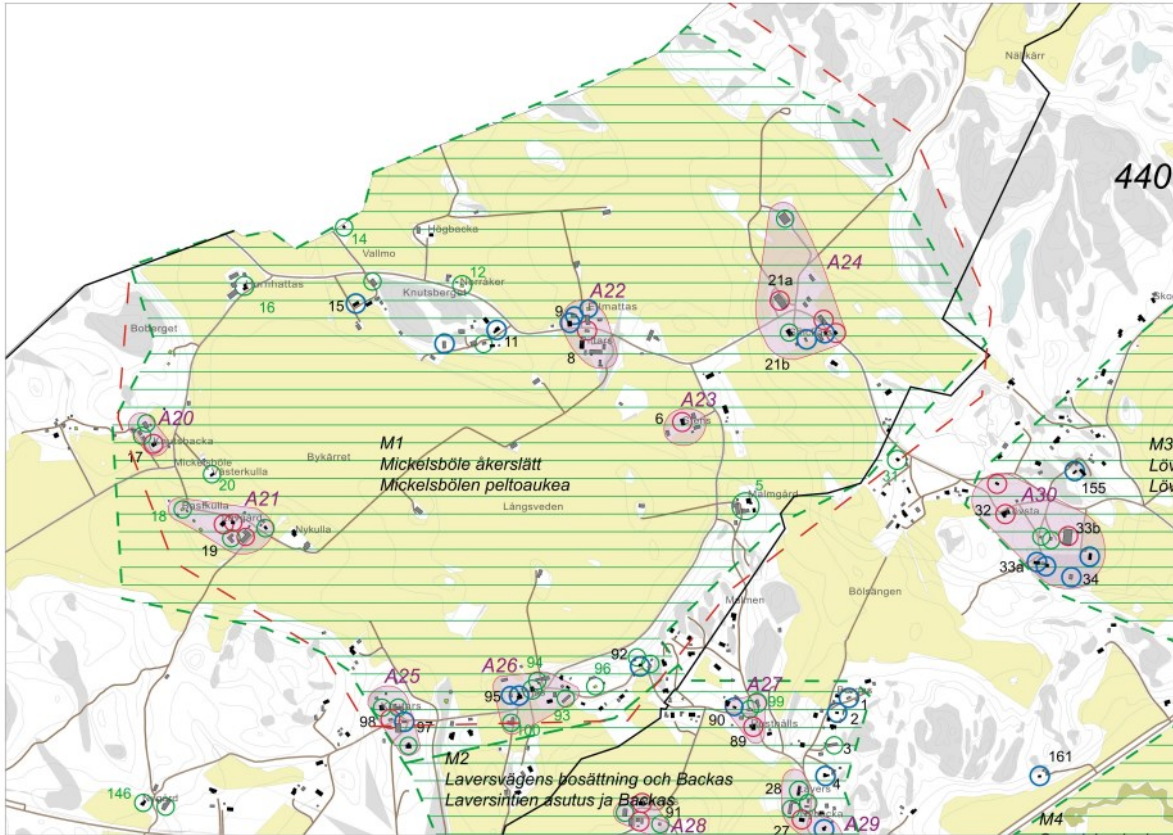

Stensin pihalta katse kantautuu kauas pohjoiseen pitkin laajaa peltolaaksoa kohti Mustijokea.

Snickarsin tilakeskuksen pohjoispuolella sijainnut sotilastorppa ei ole jättänyt paljon jälkiä maisemaan. Kuvassa peltosaarekkeen reheväksi kasvanut puusto.

KULTTUURIYMPÄRISTÖN ALUEKOKONAISUUDET

Selvityksen perusteella osoitetut kulttuuriympäristön arvokkaat maisemakokonaisuudet ja rakennuskulttuurin aluekokonaisuudet on esitetty kartassa aluerajauksin.

Arvokas maisemakokonaisuus

M1 Mickelsbölen peltoaukea

Aluekokonaisuudet

- A20 Knutsbackan rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A21 Lövgårdin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A22 Ellmattasin ja Piltarsin aluekokonaisuus
- A23 Stensin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A24 Snickarsin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A25 Knutarsin rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A26 Yrjäksen rakennusryhmä ja pihaympäristö

Tilakeskukset maisemakuvassa

Snickars, Mickelsbölen kartano (21). Vaikka vanha päärakennus on purettu, entisen säterin kartanomiljöö erottuu ympäristöstään säilyneen pihapuistonsa ja monien talousrakennustensa takia, joista erityisesti navetta on näyttävyysessään poikkeuksellinen. (A24)

Hornhattasin tilakeskus sijaitsee avoimella peltoalueella tiiviinä rakennusryhmänä, jonka rajat peltojen suuntaan ovat selkeät.

7.1 Mickelsböle

Tilakeskukset maisemakuvassa

Stensin entisen rälssitilan tilakeskus (6) on ainakin 1600-luvulta lähtien sijainnut näkyvällä paikalla laajan peltoaukean reunalla. Rakennukset reunustavat pihakumpareta ja yksittäispuiden latvukset erottuvat selvästi maisemassa. (A23)

Rakennukset viljelymaisemassa, Mickelsböle. Näkymä Snickarsin navettaa kohti Norråkerin suunnalta.

Grönbackan asuinrakennus on vuodelta 1927 (14). Kumpare, rakennukset, suojaava pihapuusto ja istutukset muodostavat sopusuhtaisen kokonaisuuden.

Malmgårdin tilakeskus (5) 1900-luvun alkupuolelta sijoittuu rinneeseen luontevasti, taustalla Malmbergetin metsä ja sivulla puuryhmä.

Pihapuusto ja puutarhaistutukset kehystävät kauniisti Knutsbackan (17) päärakennusta, joka korostuu maamerkin tavoin avoimessa viljelymaisemassa. (A20)

Norråkerin pientilan rakennusryhmä (12) on sijoitettu Knutsbergetin pohjoispuolelle alarinteeseen kylätien viereen. Metsän ja pihastutusten rajaama rakennuskokonaisuus on maisemakuvan kannalta luonteva ja sopusuhtainen.

Asuin- ja talousrakennukset, typologia ja rakennustapa

Stensin (6) kumpareelle sijoittuvaa pihapiiriä kehystävät 1800-luvun lopulla rakennettu päärakennus ja talousrakennukset, mm. luhtiaitta ja sementtitiilestä muurattu navetta.

Hornhattasin jaetun tilan toinen tilakeskus (15), satulakattoinen päärakennus on 1800-luvun lopulta.

Alla: Ellmattaksen (9) pihapiiriä kehystävät satulakattoinen päärakennus 1800-luvun lopulta ja luhtiaitta, etualalla perinteinen lauta-aita. (A22)

Alla: Näkyvästi peltomaisemassa sijaitseva, jaetun Hornhattas-tilan toinen tilakeskus (16), jonka vanhinta kerrostumaa edustaa satulakattoinen päärakennus. Rakennuksen ilme on muuttunut alkuperäisestä jonkin verran.

7.1 Mickelsböle

Malmgård (5), 1900-luvun alussa rakennettu maatalan tilakeskus, jonka rakennuksissa on loiva satulakatto. Tyypillinen väritys ja päätyaiheet edustavat perinteistä rakennustapaa.

Alla: Norråker (12), 1920-luvulla rakennettu pientila, jonka päärakennuksen kattokaltevuus on rakennusajalle tyypillinen. Navetta ja talousrakennus on yhdistetty yhtenäisen vesikaton alle.

Stensin (6) entisen rälssitilan satulakattoinen päärakennus on yleisilmeeltään ja väriykseltään säilynyt, vaikka yksityiskohdat ovat korjauksissa jonkin verran muuttuneet.

Alla: Stensin (6) pihan reunalla säilynyt vanha luhtiaitta on hyvässä kunnossa. (A23)

Ellmattaksen (9) päärakennus 1800-luvun lopulta on alueelle tunnusomainen yksikerroksinen, satulakattoinen, pitkänomainen rakennus, jonka julkisivupaneli on maalattu vaalean kelta-okran sävyyn.

Alla: Ellmattaksen (9) komea, aumakattoinen, lamasalvottu luhtiaitta on 1800-luvun alusta. (A22)

7.1 Mickelsböle

Gamla Yrjäs-nimisen tilan (95) päärakennus edustaa 1910-1920-luvulle tunnusomaista rakennustapaa. Vanhan osan julkisivuja on uusittu ja pihan puolella on isokokoinen laajenus. (A26)

Gamla Yrjäs-nimisen tilan (95) lamasalvottu, satulakattoinen luhtiaitta ja talousrakennus pihan reunalla. (A26)

Knutsbergetin rinteeseen rakennettu Knutsbackan satulakattoinen päärakennus (11) 1900-luvun alusta. Rakennus on jonkin verran muuttunut.

Knutsbackan (11) historiallisen kyläpaikan alueella on säilynyt sekä vanhempi lamasalvottu luhtiaitta että hirsirunkoinen lato. Luhtiaitan julkisivuja on myöhemmin vuorattu. Luhtikäytävä puuttuu.

Knutsbackan (17) jaetun tilan toinen päärakennus 1900-luvun alusta on rakennusajalle tunnusomaisella, melko jyrkällä satukatolla ja poikki päädyllä varustettu, väritykseltään perinteinen tilakeskuksen päärakennus. (A20)

Alla tilakeskuksen navetta (17), jonka ulkoseinät on muurattu järeistä graniittiharkoista. (A20)

7.1 Mickelsböle

Lövgårdin tilan (19) päärakennuksen julkisivuissa on 1910-1920-luvulle tunnusomaisia piirteitä, kuten jyrkkä satulakatto, perinteiset 6-ruutuiset ikkunat, isommat pieniruutuiset ikkunat ja peiterimavuoraus. Okranvärinen julkisivuväri on päärakennusten kohdalla perinteinen. (A21)

Alla: rinteeseen näkyvästi sijoittuva Lövgårdin talousrakennus ja navetta (19) on yhdistetty L-muotoiseksi kokonaisuudeksi. (A21)

Ellmättas-tilan (9) syytinkirakennus edustaa 1910-1920-luvulle tunnusomaista rakennustapaa. (A22)

Lövgårdin pihapiirissä (19) on pienempi asuinrakennus, jossa on perinteinen, loiva satulakatto, punaiseksi maalattu pystyrimavuoraus ja ulkoneva kuisti. (A21)

Perinteisen ilmeensä säilyttänyt kyläsepän vaatimaton asuinrakennus Stenbacka (92) 1900-luvun alusta.

Stenbackan pihapiirissä on säilynyt pajarakennus (92).

7.1 Mickelsböle

Snickarsin tilan (21) monumentaalinen navetta on rakennettu järeistä graniittiharkoista. Vesikatto on jaettu lanterniinosaan ja alempiin lappeisiin, eteläpäädyssä on ullakolle johtava ajosilta. (A24)

Snickarsin riihi on siirretty vanhalta paikaltaan peltosaarekkeeseen. (A24)

Navetan (21) pääty kohoaa maamerkinä tien mutkassa. (A24)

Snickarsin entisen tilakeskuksen alue levittäytyy kylätien molemmille puolille. Tilan monipuolisiin elinkeinoihin on kuulunut mm. saha. Tien varrella on säilynyt lamasalvottu, pitkänomainen talusrakennus, jossa on harvinaisen isot ikkunat. Ristikkäin liitetyt vuorilaudat olivat suosiossa 1800-luvun loppupuolen maatalusrakennuksissa. (A24)

Snickarsin (21) vanha, lamasalvottu luhtiaitta, jonka ulkonevaa vesikattoa kannattaa näyttävä ristikkorakenne. (A24)

Piltarsin luhtiaitta (8). Pilareissa on koristeellisesti veistettyjä yksityiskohtia. (A22)

7.1 Mickelsböle

Hornhattasin (15) kookas kivinavetta 1890-luvulta sijoittuu Knutsbergetin rinteeseen.

Norråkerin (12) 1900-luvun alussa rakennettu pientilan talousrakennus, jossa on yhdistetty navettasiipi ja talousrakennussiipi saman vesikaton alle.

Piltarsin (8) todennäköisesti 1930-1950-luvulla rakennettu navetta, jonka ulkoseinissä on käytetty sementtitiiltä. (A22)

Piltarsin luhtiaitan (8) keskellä on ollut kulkuaukko. (A22)

Lövgårdin (19) hirsi- ja tiilirakenteinen navetta, jonka päädyssä on ullakolle johtava ajosilta. (A21)

Malmgårdin (5) navetassa ja talousrakennuksessa on 1930-1950-luvulle tyypilliseen tapaan yhdistetty eri materiaaleja, sementtitiiltä ja puurakenteita.

7.1 Mickelsböle

7.2 KULLOO

KULLOON KYLÄ

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN MUOTOUTUMINEN

Kylästä löytyy ensimmäinen maininta vuodelta 1332. Kulloo on ollut luonteeltaan maatalouskylä, jossa on ollut 15 tilanumeroa Kulloon kartanon muodostamisen jälkeen. Kylän läpi virtaa Kullobäcken, jota kutsuttiin vielä 1700-luvulla joeksi. Kullobäcken laajenee edelleen melko leveäksi Smedsbackan jälkeen, purouoman kääntyessä kohti merta.

Veroratsutila, augmenttitila, ruotutila

Kulloon talonpoikien viljelemät tilat ovat aikoinaan muodostaneet erityisen ryhmän, ne ovat pääosin olleet veroratsutiloja. Tiloista muutamia ovat olleet muiden tilojen tukena toimivia ns. augmenttitiloja. Ratsutiloja olivat 1600-luvulta alkaen Nyby, Grejus, Lavers, Backas, Jontas, Broas, Storbondas, Sisbacka, Storbengts ja Lill- Jontas. Augmenttitiloja olivat Smeds, Andersas ja Lillbengts. Nygrans oli ruotutila. Myöhemmin kaikki tilat muutettiin verotiloiksi.

Kulloon kartano

Kulloon kartano muodostettiin 1600-luvun alussa viidestä Kulloon kylän talosta. Myös kuudes talo liitettiin tähän tilakokonaisuuteen, jolle aateloitu Lydik Mattsson sai säterivapauden 1615. 1660-luvulla Kulloon kartano kuului amiraali ja valtaneuvos Lorentz Creutzille, joka omisti myös useita muita kartanoita Suomessa, mm. Sarvilahden, Summan ja Liuksialan kartanot. Ison reduktion aikana kartano peruutettiin kruunulle mutta luovutettiin sen jälkeen Fredrik Stenbockille ikuisiksi rälssiksi. Kartanos-

ta muodostettiin säteriratsutila Stenbockin kuoleman jälkeen.

Kulloon kartanon omistajat myivät 1796 ratsutilaoikeudet Viaporin komendantin sihteerille. 1800-luvun alkupuolella kartano oli porvoolaisen Jakob Othmanin hallussa. Hän lunasti Kulloon verotaloksi ja kasvatti Jakobsbergiksi nimeämänsä kartanoa ostamalla lisää kylän tiloja. Othmanin jälkeläisiltä kartanon osti 1910 arkkitehti Carl Frankenhaeuser. Hän suunnitteli ja rakennutti uuden säterikatoksen, kivirakenteisen päärakennuksen 1912-14 ja lisäksi korjautti, uudisti ja rakensi uusia maatalousrakennuksia ja työväen asuntoja. Hän toimi lisäksi kunnallispoliitikassa ja oli kauan Porvoon maalaiskunnan kunnanvaltuuston puheenjohtaja.

Lövstan kartano

Vuonna 1864 Edvard af Björkstén, jonka appi, varakonsulli Othman omisti Kulloon kartanon, osti Kulloon kylästä Grejusin, Andersasin, Smedsin, Stor-Jontasin ja Nygrannasin tilat, joista yhdistämällä muodostettiin uusi kartanokonaisuus, Lövsta. Tilakeskus sijoitettiin vanhalle kylätontille Kulloosta Ali-Vekkoskelle johtavan kylätien tuntumaan. 1800-luvun lopulla rakennettiin uusi päärakennus. Arkkitehti ja Kulloon omistaja Carl Frankenhaeuser osti Lövstan kartanon 1916 ja ryhtyi uudistamaan sitä mallitilaksi teknisesti edistyneine ratkaisuineen. Tila oli Kulloon mittakaavassa suurtila, siihen kuului 500 ha maata josta 165 ha oli peltoa. Tilalla oli 1920-luvulla 210 Ayrshirenautaa ja 45 hevosta.

Merkittävimmät maanmittaus- ja jakotoimitukset Kulloon ensimmäisen kartan on laatinut Samuel Broterus vuonna 1691. Siihen on merkitty pellot ja rakennetut tilakeskukset varsin viitteellisesti. Tarkemmat kartat Kulloon alueesta ovat 1760-luvulta, tekijöinä Johan Bonej 1762 ja Timothy Winter 1767-68.

Kulloon kylässä suoritettiin isojako 1786 ja isojaon uudistus 1887. Sen jälkeen on 1900-luvun vaihteesta alkaen muodostettu paikoin runsaastikin uusia palstoja ja kiinteistöjä.

Rakennetun ympäristön muutokset 1930-luvulta alkaen

Helsingintien rakentaminen 1930-luvulla ja Porvoon moottoritien rakentaminen ovat vaikuttaneet maisemakuvaan huomattavasti. Sköldvikin ja Svartbäckin pohjoisosan teollistuminen on 1960-luvulta alkaen lyönyt leimansa varsinkin Kulloon kylän eteläosaan, joka on vanhaan nimeltään Nyby. Kylän eteläosassa on laajeneva yritysalue.

Kulloon kartanon alueelle perustettu golf-kenttä leimaa vahvasti kartanon etelä- ja länsipuolelle levittäytyvää, entistä viljelymaisemaa.

Kullobäcken virtaa kylän halki laajassa kaaressa joka kääntyy Smedsbackan kyläasutuksen kohdalla kaakkoon kohti Kullon kartanoa. Asutus on yleensä ryhmittynyt kulkuväylien varrelle ja metsäiseen rinnemaastoon viljelyaukioiden reunoille.

TILAT JA ASUTUS

Kulloon kylä 1691 Samuel Broteruksen laatiman maakirjakartan mukaan

Kullobäckenin mutkitteleva puronuoma piirtää laajan kaaren virraten lounaasta koilliseen ja kääntyen vähitellen itään ja kaakkoon, jossa puronuoma laajenee Kulloon kartanon kohdalla ja laskee mereen kartanon kaakkoispuolella. Karttaan on merkitty Kulloon kartano ja joidenkin tilojen nimet, kuten Laversin ratsutila, Nygrans, Lilbengs ja Storbengs. Laversin vieressä on torppa ja augmenttitila. Muiden tilojen kohdalla lukee yleensä ratsumies, kuten kylän pohjoisosan kolmen tilan kohdalla (oik. Greijus, Jontas ja Andersas). Eteläosan tilan nimi Storbondas on mahdollisesti merkitty karttaan.

Myöhempien, ennen uusjakoa 1887 laadittujen karttojen perusteella, kylän tilat ovat tunnistettavissa. Päärakennukset kylätontteineen on esitetty talosymbolin avulla. Puronuoman kehän pohjoispuolelle, lähelle paikkoja, joiden kohdalla kylätien silta ylittää puron, on muodostunut useiden tilojen kylätonttien keskittymiä, kuten Smedsbacka, jossa ovat Smedsin, Nygrannasin ja Lill-Jontasin päärakennukset ja puron vastarannalla vielä Kulloon kartanoon kuuluvia rakennuksia. Toisen kylämuodostelman muodostavat Laversin ja Broasin tontit ja kolmannen Greijuksen, Jontasin ja Andersasin tilojen kylätontit. Backaksen tila sijaitsee hieman kauempana.

Puronuoman eteläpuolelle jäävät Storbengtsin ja Lillbengtsin tontit sekä kauempana, lähellä Kilpilahden rajaa sijaitsevat Sisbacka ja kylätontille sijoittuvat Nyby ja Storbondas.

Geometrinen kartta 1691 (osa), Samuel Broterus, KA (Geometrisk delineation)

Eränvoimainen maanmittausasiakirja

7.2 Kullo

Kulloon kylän isojakokartta 1786

(1) A Kulloon kartano koostuu kahdesta kruunuratsutilasta

Kylän muut tilat ovat lähes poikkeuksetta Uudenmaan rakuunarykmentin ja Porvoon komppanian ratsutiloja tai niitä palvelevia augmenttitiloja

(2) B Nyby, kruununratsutila nro 20

(3) C Greijus, veroratsutila nro 16

(4) D Lafvers, veroratsutila nro 17

(5) E Smeds, verotila, ratsutila nro 19:n augmenttitila

(6) F Backas, ratsutila nro 22

(7) G Jontas, veroratsutila nro 23

(8) H Bros, veroratsutila nro 19

(9) J Nygrans, verotila (skattemilitiehemman)

(10) K Andersas, verotila, ratsutila nro 23:n augmentti

(11) L Storbondas, veroratsutila nro 18

M Sisbacka, veroratsutila nro 24

(13) N Storbengts, veroratsutila nro 21

(14) O Lillbengts, verotila, ratsutilojen 3:n ja 5:n augmenttitila

(15) P Lill Jontas, kruunuratsutila nro 15

Tilojen omistajina tai haltijoina ovat talonpoikien lisäksi luutnantti Silvius (Backas), luutnantti Forsskähl (Bros), majoitusmestarin leski Storigge (Nygrans), auditööri Holm (Storbengts) ja kapteeni Stjernschantz (Lill Jontas).

Mittaukset ja jakotoimitus 1786. Timothy Winter, KA. Karttayhdistelmä tehty 2020. Charta öfver Kullo Bys Ägor afmätt år 1786

7.2 Kulloo

Isojaon uudistus 1887/1888

Kulloon kylän isojaon uudistus toimitettiin 1887-1888.

A Jakobsberg, säteri

*B Nyby, ratsutila
Säilyttää vanhan kotitilansa*

*C Grejus, ratsutila
Saa maansa (...)*

*D Lavers, ratsutila
Säilyttää vanhan kotitilansa*

*E Smeds, verotila
Saa kotimetsäosuuden (...)*

*F Backas, ratsutila
Saa maansa Mickelsbölen rajan vierestä*

*G Storjontas, ratsutila
Tila rajataan (...)*

*H Broas, ratsutila
Siirretään ns. Rödärretin alueelle*

*I Nygrans, tila
Tila rajataan...*

*K Andersas, tila
Tila rajautuu pohjoispuolelta Storjontasin ratsutilaan ja eteläpuolelta Laversin, Jakobsbergin ja Nygransin tiloihin.*

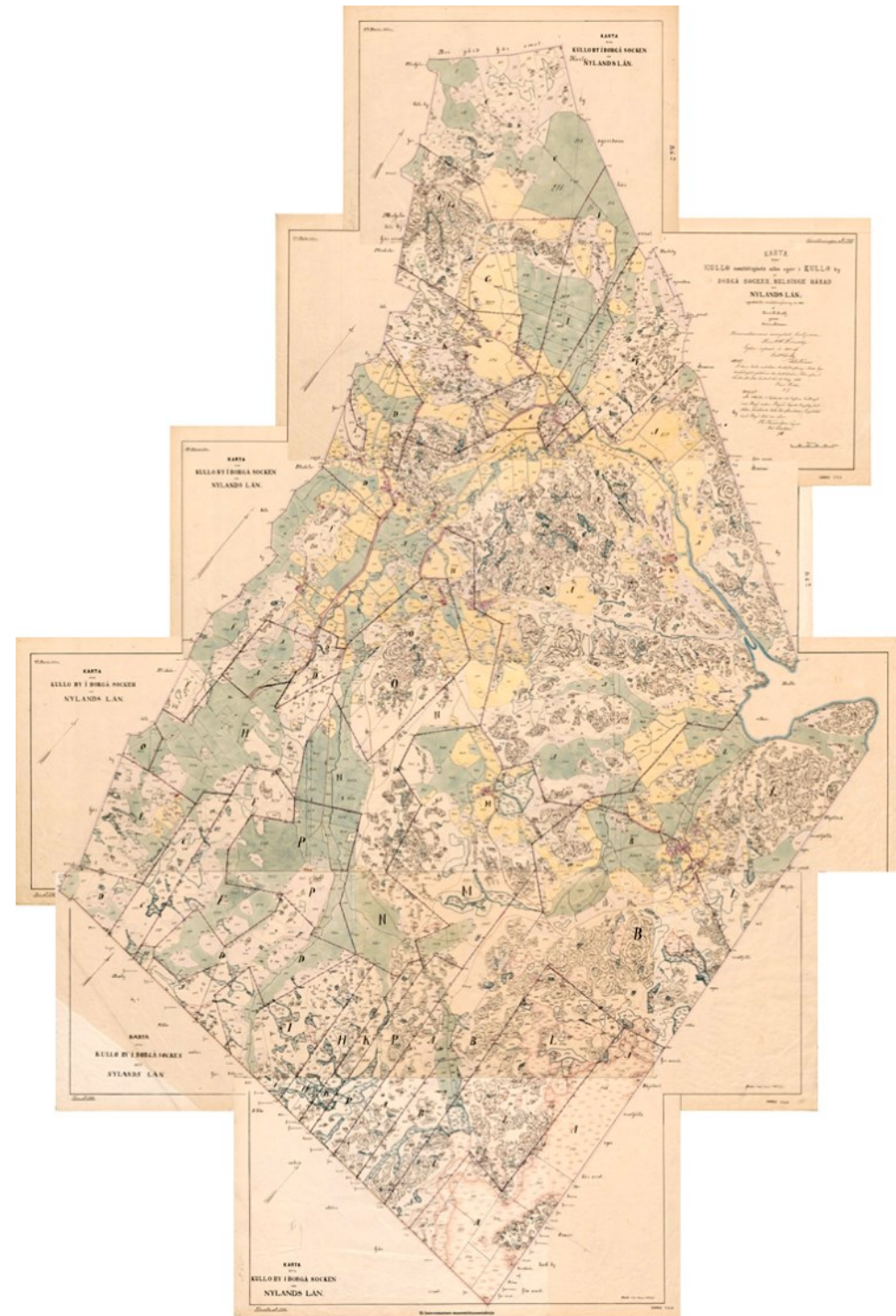
*L Storbonds, ratsutila
Säilyttää vanhan kotitilansa*

*M Sisbacka, ratsutila
Säilyttää vanhan kotitilansa*

*N Storbengts, ratsutila
Säilyttää vanhan kotitilansa
(Tilan syrjäiseen paikkaan perustetaan myöhemmin Dalgård, jonka nimi rekisteröidään lohkomisen yhteydessä 1945)*

*O Lillbengts, tila
Säilyttää vanhan kotitilansa*

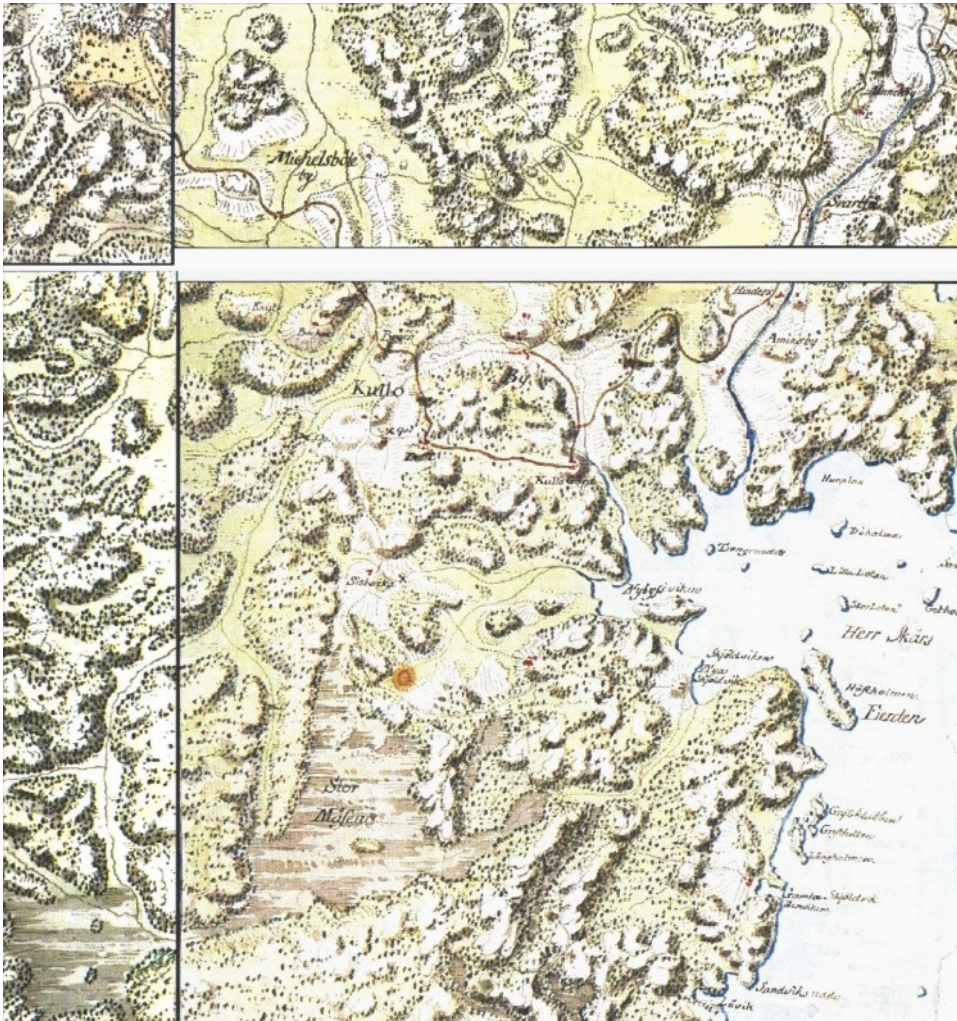
*P Lilljontas, ratsutila
Siirretään ns. Trankärretin alueelle*

Kulloon kylän i Isojaon uudistuskartta 1888 (yhdistelmä 2020) , KA

7.2 Kulloo

Karttasarja n. 1800 - 2020

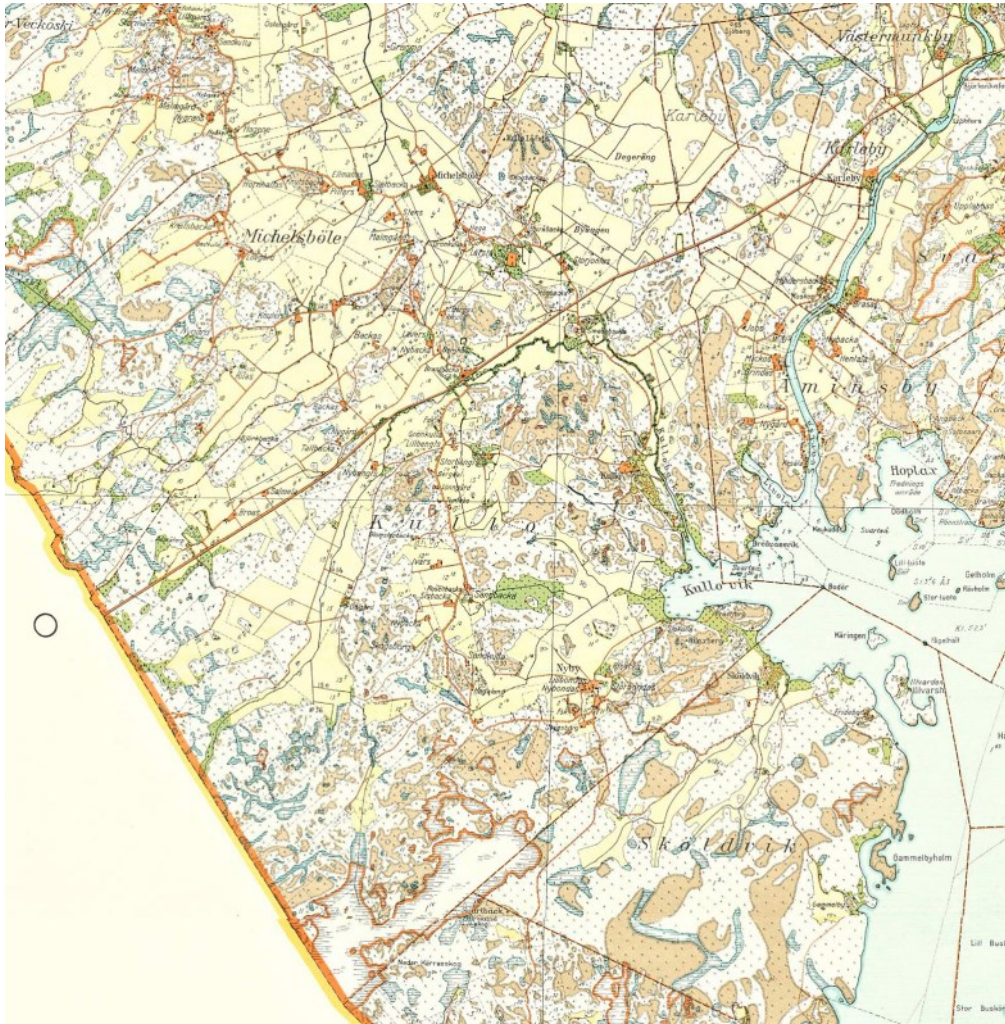

Kulloon ympäristö Kuninkaan kartastossa 1775-1806. kapsi.fi

Kulloon ympäristö Senaatin kartassa 1873. KA

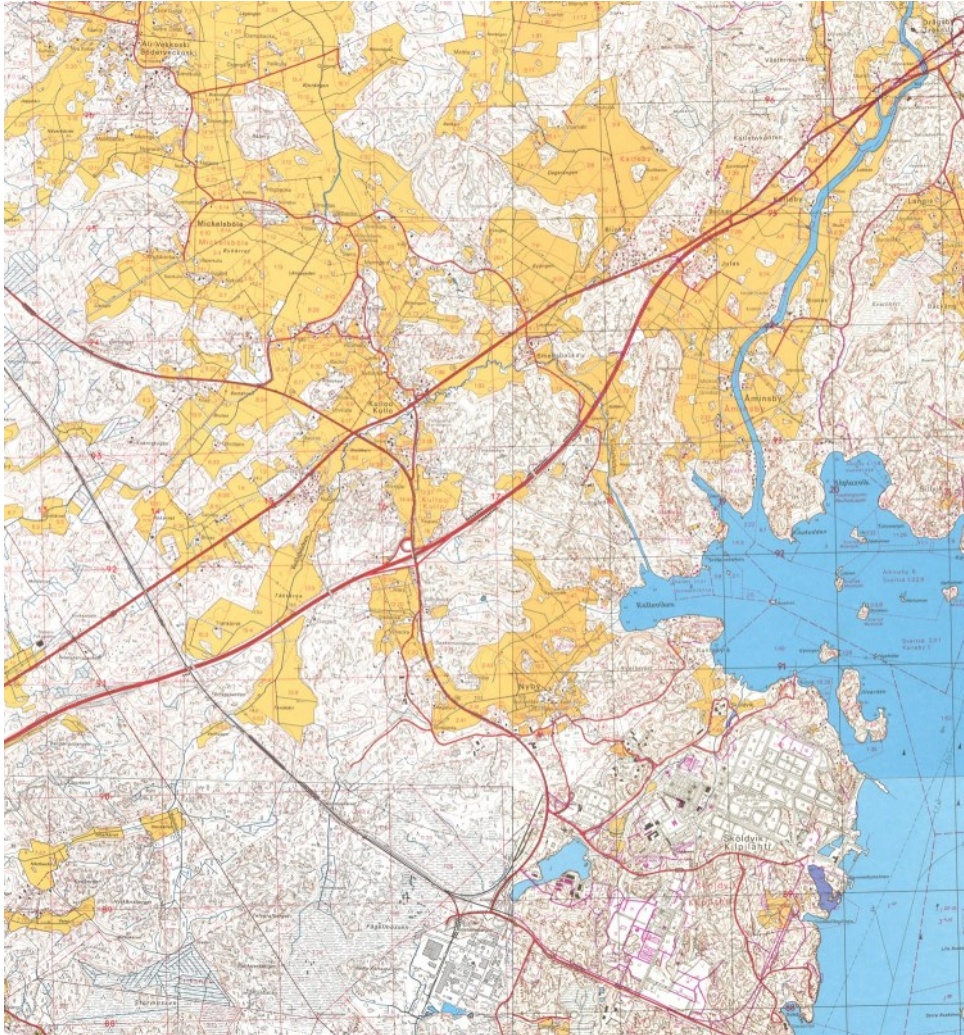
7.2 Kulloo

Kulloon kylä ja ympäristö 1938, pitäjänkartan osa. Kansalliskirjasto.
Helsingintien rakentaminen 1930-luvulla oli ratkaiseva muutos aiempaan kylätieverkkoon nähden.

Kulloon kylä ja ympäristö 1950-luvulla, peruskartan osa. MML
Vanhat kylätiet ovat edelleen tärkeitä liikenneväyliä.

Kulloon kylä ja ympäristö 1988-1991, peruskartan osa. MML
Suurimpia muutoksia ovat moottoritie, Öljytie, raideyhteys ja teollisuusalue .

Kulloon kylä ja ympäristö 2020. Peruskartta MML

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKULTTUURI

Kyläkeskustasta länteen levittäytyvä viljelyaukea 1940-luvulla. Puutalo Oy:n henkilökunta talkootyössä Kulloon kylässä. Sotamuseo, valokuvaaja P.E. Jansson. SA-kuva. Taustalla Lönngård, kaukana oikealla näkyy Backaksen tilan päärakennus.

Backaksen tilan yhtenäinen, poikkeuksellisen hyvin säilynyt pihapiiri asuin- ja talousrakennuksineen asettuu kauniisti loivaan rinteeseen metsän reunaan.

Kulttuurimaiseman piirteet

Kylän nykyiset viljelymaisemat levittäytyvät Kullobäckenin varsille, Kuloon kyläkeskuksen ja Kuloon kartanon maisemissa, pohjoisessa Laversintieltä länteen ja Byängenin suuntaan itään. Etelässä on Nybyn peltoaukea.

Kullobäckenin laakson maisematila, Kuloon kartano ja sen puisto, puistometsä sekä talouspihat ja työväenasunnott pihapiireineen muodostavat arvokkaan kulttuurimaisemakokonaisuuden. Kuloon kartanon puistomaisesti hoidetun maisematilan katkaisee moottoritie korkeine penkkoinen. Tie halkaisee maisemaleikkauksineen Kul-

loon kartanomiljöön entisen puiston ja työntekijöiden asuntoalueen. Selänteen painanteissa sijainneille pienialaisille pelloille ja metsänkumpareille on rakennettu Kuloon Golfkenttä. Puusto rajaa ja jaottelee golfalueen maisematilan vaihtelevaksi kokonaisuudeksi.

Kuloon koulun ympärille rakennettua kyläkeskusta ympäröi selänteiden metsien rajaama ja maaston muodon mukaan kaartuva ja polveileva kapea aukea maisematila. Maisematilassa on tapahtunut voimakkaita muutoksia, sen halki on rakennettu useita teitä, joiden penkat ja lievealueet hämärtävät laakson tilavaikutelman ja jakavat

sen toisiinsa löyhästi liittyviin osiin. Maisematila rajautuu pääosastaan yhä perinteisesti rinteisiin, jotka ovat suurelta osalta metsäisiä. Metsäpuuston lomassa erottuvat vanhojen pihapiirien puutarhat ja pihapuiden pyöreät latvukset. Pääosa uudesta rakennuskannasta sijoittuu itse Kuloon kylään tai sen läheisyyteen pellon ja metsän raja- vyöhykkeeseen. Peltoaukean eteläosassa näkyvät moottoritien korkea penkka ja liittymän ajorampit. Nesteentie ja Helsingintie kulkevat peltoalueella kylän sivuitse. Teiden maastoleikkaukset ja penkkoihin kasvava puusto hämärtävät laakson muotoa ja Kuloon kylän maisemallista asemaa.

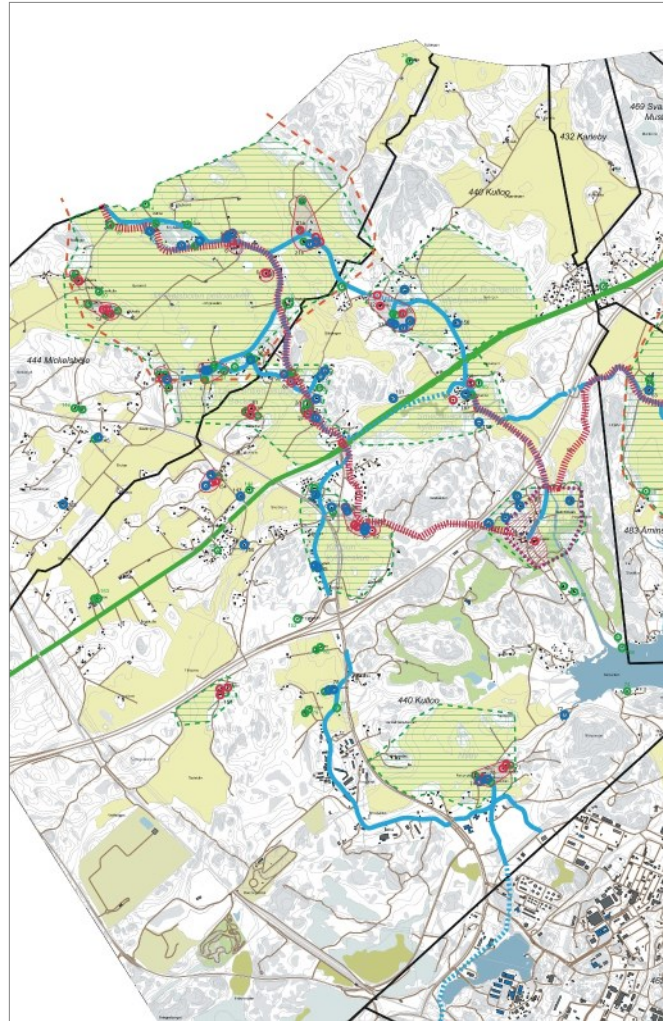
7.2 Kulloo

Kullobäckens virtaa laakson peltöjen läpi. Sen polveileva linja on harvinaisen hyvin säilynyt ja sen varrelle on istutettu puustoa luonnonmukaisuutta noudattaen.

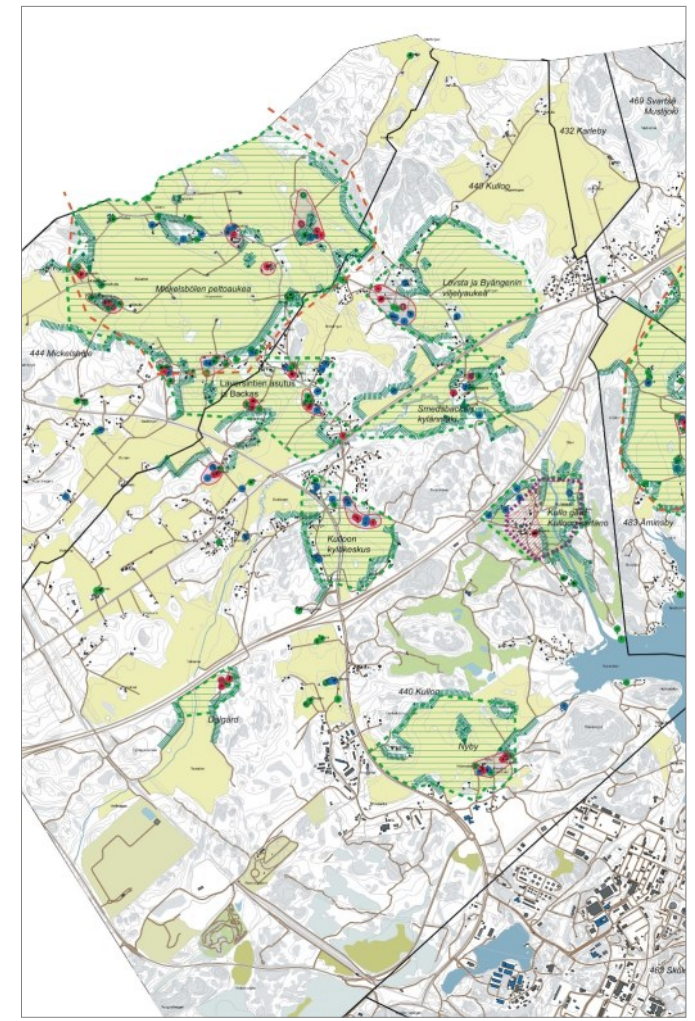
Nybyn kylän pohjoispuoleisen peltoaukean reunassa sijaitsevat kylän tilakeskukset erottuvat vanhan pihapuustonsa pyöreiden latvusten ja ehjien pensasaidanteiden ansiosta ehjänä kokonaisuutena. Nesteentie sijoittuu painanteeseen laakson länsipäähän. (Kulttuurimaisemaselvitys 2008)

Kulttuuriympäristön arvokkaat maisemakokonaisuudet

M 2	Laversintien asutus ja Backas	444 Mickelsböle 440 Kulloo
M 3	Lövsta ja Byängenin viljelyaukea	440 Kulloo
M 4	Smedsbackan kylänmäki	440 Kulloo
M 5	Kulloon kyläkeskus	440 Kulloo
M 6	Kulloon kartano	440 Kulloo
M 7	Dalgård	440 Kulloo
M 8	Nyby	440 Kulloo

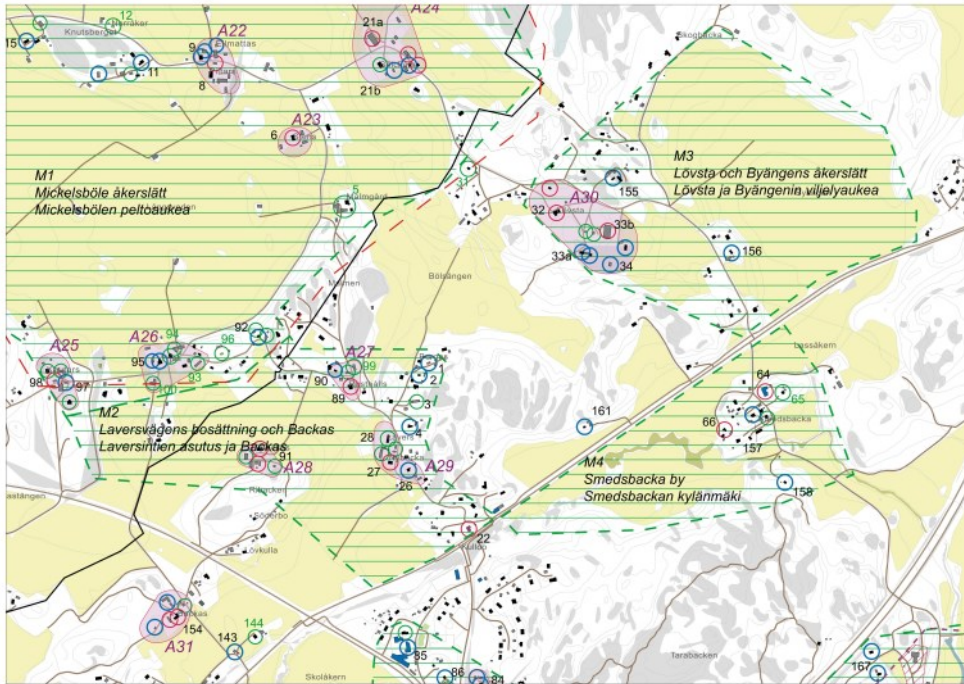

Historialliset kylätiet yhdistävät vanhoja kylätontteja, joiden kohdalla on säilynyt lukuisia alueen rakennuskulttuurin esimerkkejä.

Ehjät metsänreunat ja peltoaukeiden reunoille sekä rinteisiin puuston lomaan sijoittuvat rakennukset ovat ominaispiirteensä säilyttäneelle kulttuurimaisemalle tunnusomainen piirre.

7.2 Kullo

Viistokuvassa vasemmalla Kulloon kyläkeskus, taustalla oikealla Lövstan kartano

Näkymä Backaksen (91) suuntaan pohjoisesta (M2)

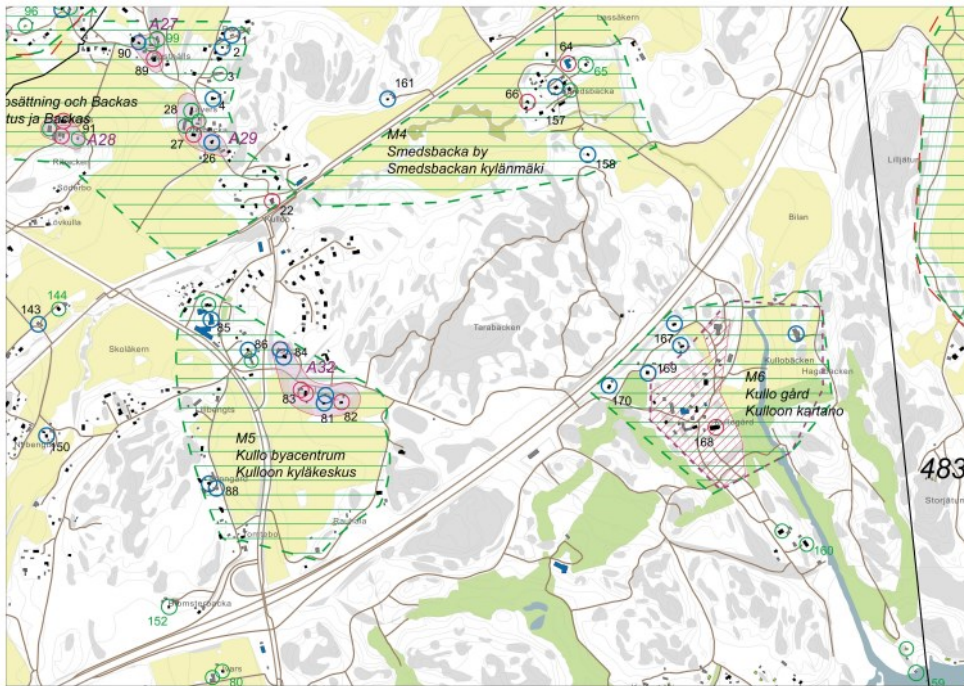

Näkymä Laversintietä myötäilevän asutuksen suuntaan (M2)

Näkymä Lövstan kartanon talouskeskuksen (33b) suuntaan (M3)

7.2 Kulloo

Viistokuvissa Kullobäckenin polveileva uoma, Smedsbackan kylämäki ja Kulloön kartano

Kulloön kyläkeskuksen vanha kylätontti (86), (M6.)

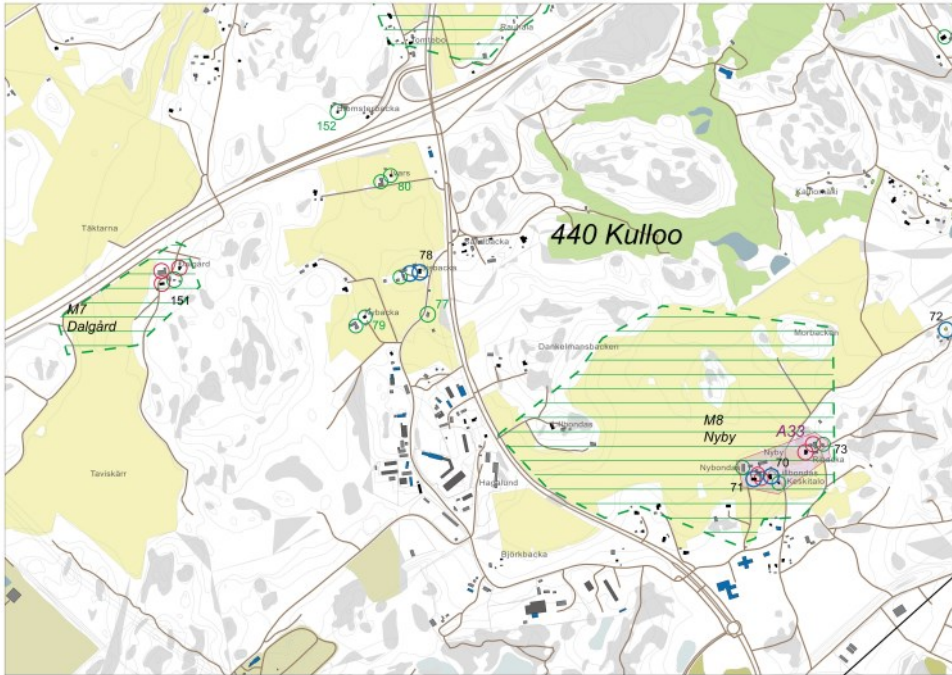

Bygårdens (64) hallitsee Smedsbackan tienäkymää (M4)

Kulloön kartano (168) puistoineen ja talusrakennuksineen (M6)

7.2 Kulloo

Nybyn vanha kyläntontti muuttuvassa ympäristössä. Oikealla Dalgård viistokuvassa.

Dalgårdin tilakeskus (151) ja Täktarna-peltolaakso (M7)

Nybyn vanha kyläntontti, Hembondas (71) ja Hemåkra I (70)

Näkymä Nybyn peltoaukean yli etelästä (M8)

KULTTUURIYMPÄRISTÖN ALUEKOKONAISUUDET

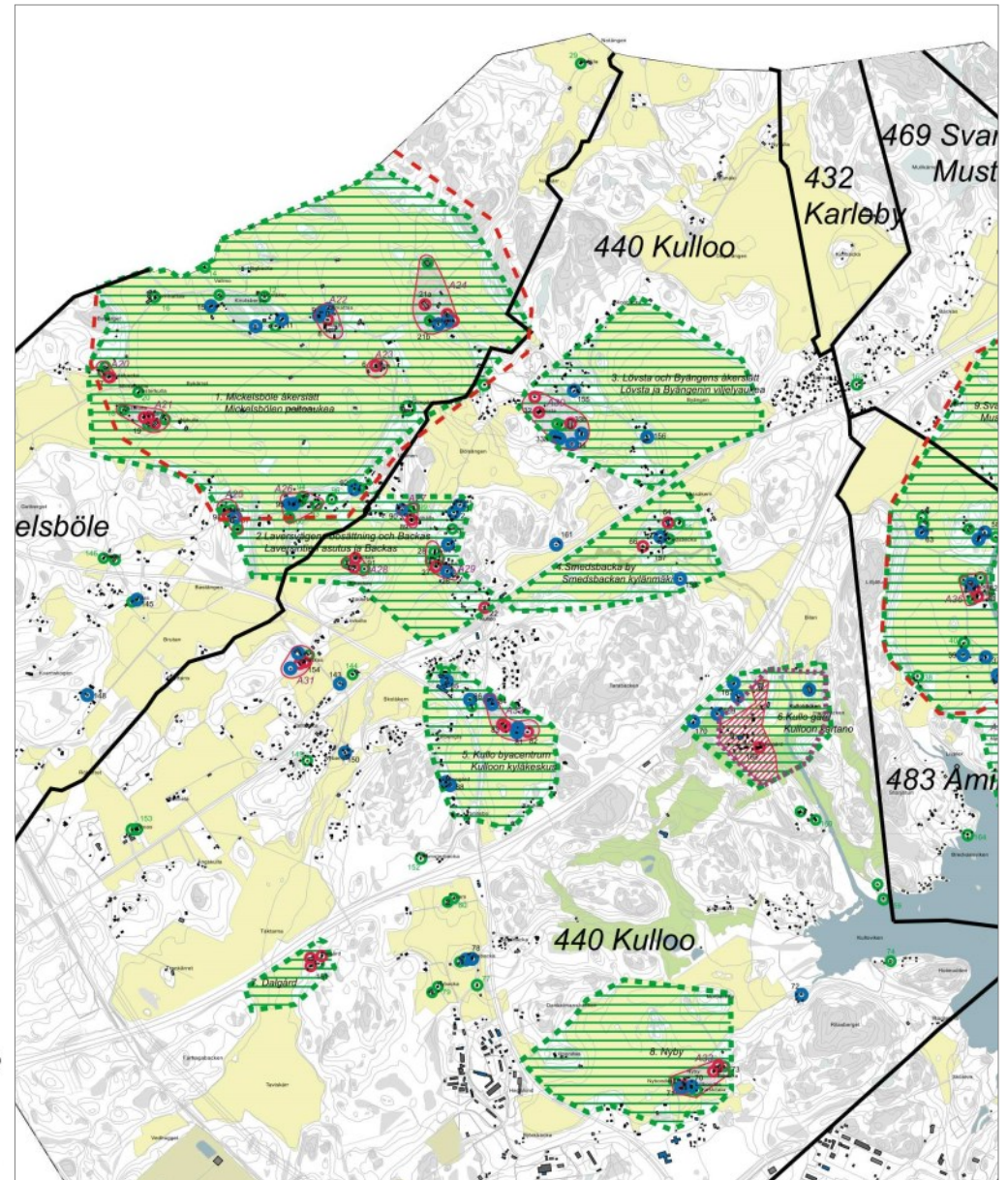
Selvityksen perusteella osoitetut kulttuuriympäristön arvokkaat maisemakokonaisuudet ja rakennuskulttuurin aluekokonaisuudet on esitetty kartassa aluerajauksin.

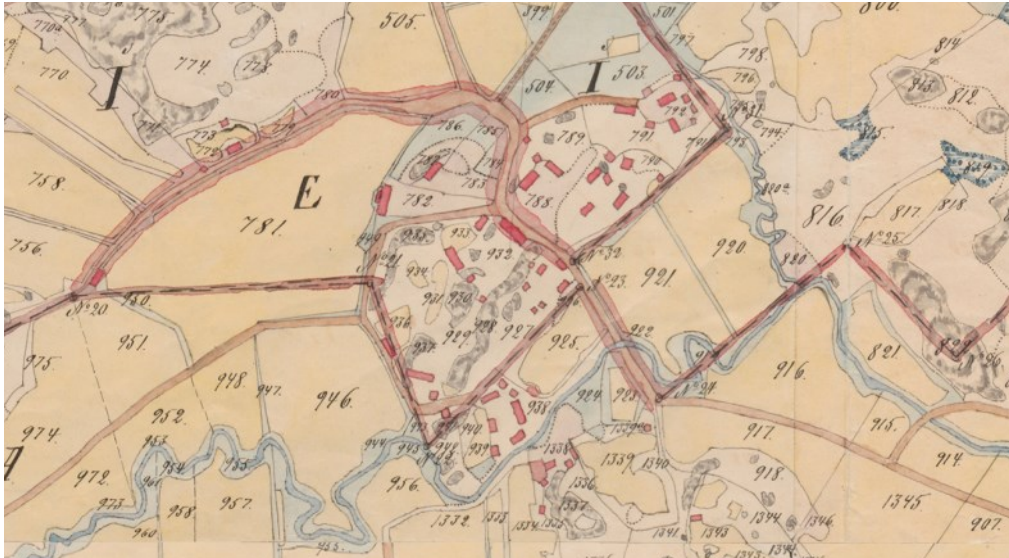
Aluekokonaisuudet

- A27 Rusthållsin rakennukset ja kylätie
- A28 Backaksen rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A29 Laversin ja Nybackan rakennusryhmä ja kylätie
- A30 Lövstan kartanoalue
- A31 Vanhan Backaksen rakennusryhmä ja pihaympäristö
- A32 Storbengtstien aluekokonaisuus
- A33 Nybyn kylänmäki

Kulturmiljöns objekt och områden
Kulttuuriympäristön kohteet ja alueet

- 107 skyddsrekommendation sr
suojelusuositus sr
- 128 skyddsrekommendation s
suojelusuositus s
- 135 arvoluokka m
värdeklass m
- skyddsrekommendation sr-område
suojelusuositus sr-alue
- områdeshelhet
aluekokonaisuus
- landskaphelhet
maisemakokonaisuus
- Byggd kulturmiljö av riksintresse (RKY 2009)
Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu
kulttuuriympäristö (RKY 2009)
- Värdefull kulturmiljö på landskapsnivå
Maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö

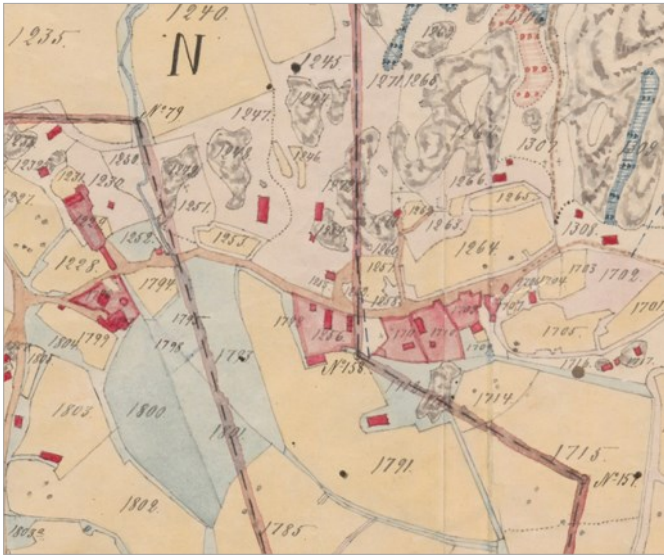
Smedsbackan kylämäki isojaon uudistuskartassa 1888 (osa), KA. Kylän rakennuskanta käsitti kolmeen kantatilaan kuuluvia asuin- ja talousrakennuksia. E-kirjaimella merkittyyn tilaan kuuluivat länsiosan rakennukset; tämän itäpuolella oli kylätien toisella puolella Smedsin tilan (I) kylätontti ja eteläpuolella Jakobsbergiin eli Kulloon kartanoon (A) kuuluva alue.

M4 Smedsbackan kylämäki

Avoimien viljelyalueiden ympäröimä kylämäki, jonka vieressä kiemurtelee joki. Mäen yli kulkee vanha kylätie. Kokonaisuuteen kuuluu mäelle sijoittuvaa vanhaa ja uudempaa asutusta, kylätaloksi muutettu ja laajennettu vanha maatalon päärakennus, 1900-luvun alussa rakennettu myöhemmin asuinkäyttöön muutettu metodistikappeli sekä joen eteläpuolisella mäellä säilynyt vanha torppamainen asuinrakennus.

7.2 Kullo

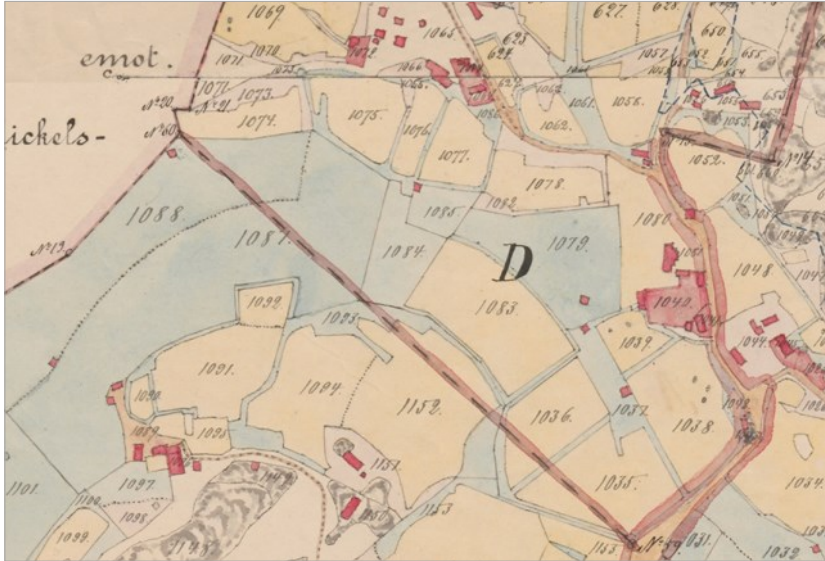
Kulloon kyläkeskus isojaon uudistuskartassa 1888 (osa), KA. Kylän rakennuskanta käsitti kolmeen kantatilaan kuuluvia asuin- ja talousrakennuksia. Lillbengtsin tilaan (O) kuuluivat länsiosan rakennukset ja Lillbengtsin vanha kylätontti ; tämän itäpuolella oli kylätien varrella Storbengtsin tilan (N) kylätontti ja Jakobsbergiin eli Kulloon kartanoon kuuluva Vävars.

M5 Kulloon kyläkeskus

Kulloon nykyisen kyläkeskuksen ympäristö, jossa on säilynyt peltoaukean reunoille sijoitettuja Storbengtsin ratsutilaan ja Kulloon kartanoon kuuluneita 1800-luvun asuin- ja talousrakennuksia, 1890-luvulla rakennettu ja myöhemmin laajennettu kansakoulu sekä 1900-luvun alun asutusta. Viljelyaukean läpi kulkeva Öljytie on jossain määrin muuttanut maisemaa.

M7 Dalgård

Maisemassa näkyvästi sijoittuva, eheän ja arkkitehtuuriltaan korkeatasoisen kokonaisuuden muodostava 1900-luvun alun mallimaatila. Kokonaisuuteen liittyy päärakennus, suurikokoinen hirsinavetta, pienempi asuinrakennus ja luhtiaitta pihapiireineen. Aivan tilakeskuksen viereen rakennettu moottoritie on muuttanut maisemaa ja tuonut häiriötä ympäristöön.

Backaksen (F) ja Laversin (D) entisten ratsutilojen rakennuskanta ja kylätien tuntumaan ryhmittynyt asutus näkyvät vuoden 1888 isojaon uudistuskartan otteessa. KA.

Backas on vanha, erillään kylätien varrelle ryhmittyneestä asutuksesta sijaitseva kantatila, jonka talo on merkitty ainakin jo vuoden 1760 kartalle. Rakennukset sijoittuvat metsäsaarekkeen koillisreunaan Mickelsbölen laajan peltoaukean ääreen (91).

Tallmo, entinen Nybacka, on kyläkuvasa näkyvästi sijoittuva maatalon pihapiiri 1800-1900 luvun vaihteesta (27).

Päivärinne (89), ent. Rusthålls on kyläkuvasa tunnusomainen kylän vanhan kantatilan osa (89).

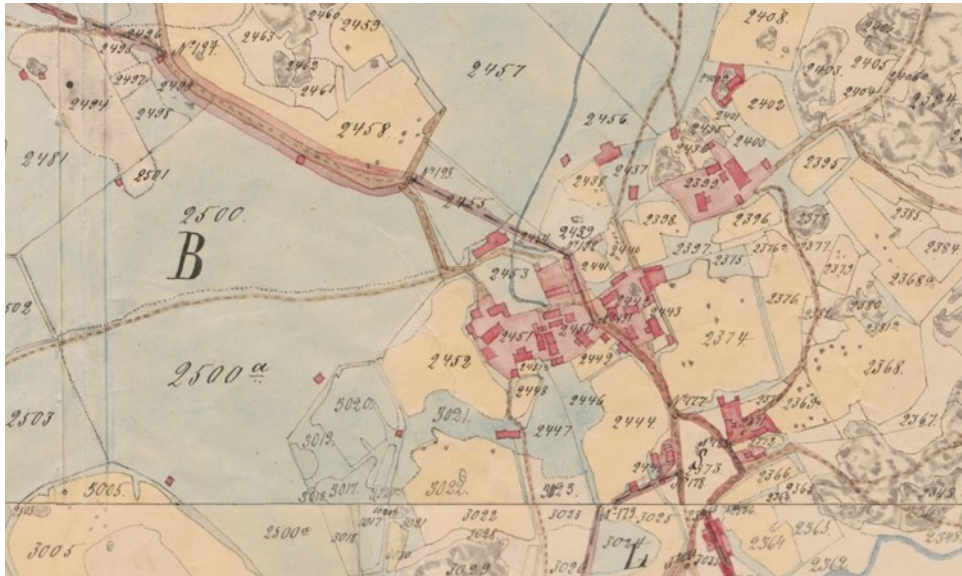
M2 Laversintien asutus ja Backas

Laajan viljelyaukean reunaan rengasmaisesti kiertävä vanha kylätie, jonka varrella metsän reunalla ja metsäsaarekkeissa, on kylämäisen tiivistä vanhempaa asutusta ja maatiloja, sekä mm kyläkirkko ja entinen kyläkaupan rakennus.

Vuoden 1887 isojaon uudistuksen kartan osa. KA. Lännempänä sijaitsevan Backaksen tilan (F) toinen päärakennus, nykyinen Huvikumpu talusrakennuksineen muodostaa kiinteän, suorakulmaisen pihapiirin, jonka itäiseen kulmaan sijoittuu L-muotoinen päärakennus ja pihan reunoille talusrakennuksia (154).

7.2 Kulloo

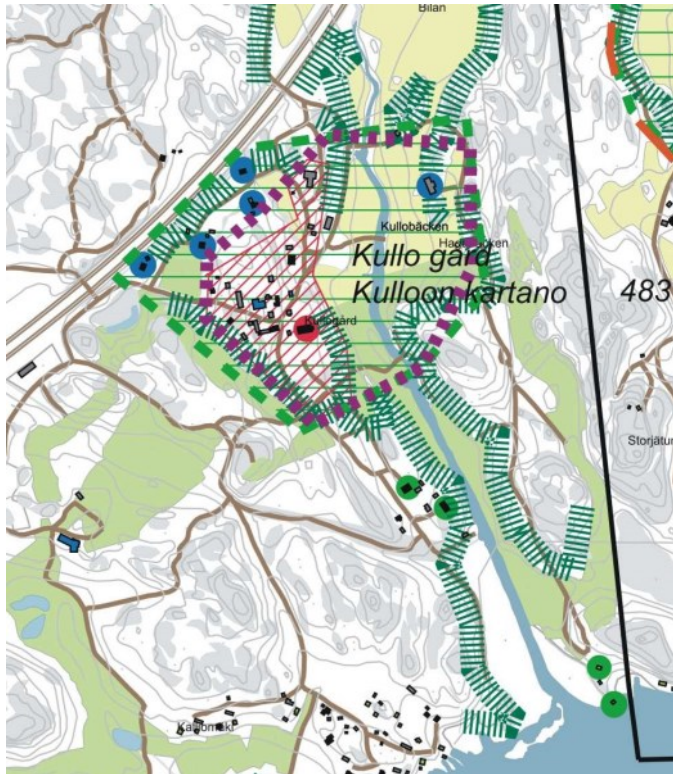

Nybyn tiivis kyläasutus isojaon uudistuskartassa 1888 (osa), KA. Kylän rakennuskanta käsitti kantatiloihin kuuluvia asuin- ja talousrakennuksia.

M8 Nyby

Kahden viljelyaukean reunaan sijoittuvan maatilan rakennusten muodostama tiivis kokonaisuus, johon liittyy 1700-1900-luvun alun rakennuksia ja poikkeuksellisen komea talousrakennusten ryhmä sekä vanhaa puustoa. Kokonaisuuteen liittyy poikkeuksellisen hyvin säilyneen kokonaisuuden muodostava maatilan pihapiiri säilyneine 1700- ja 1800-luvun rakennuksineen ja istutuksineen.

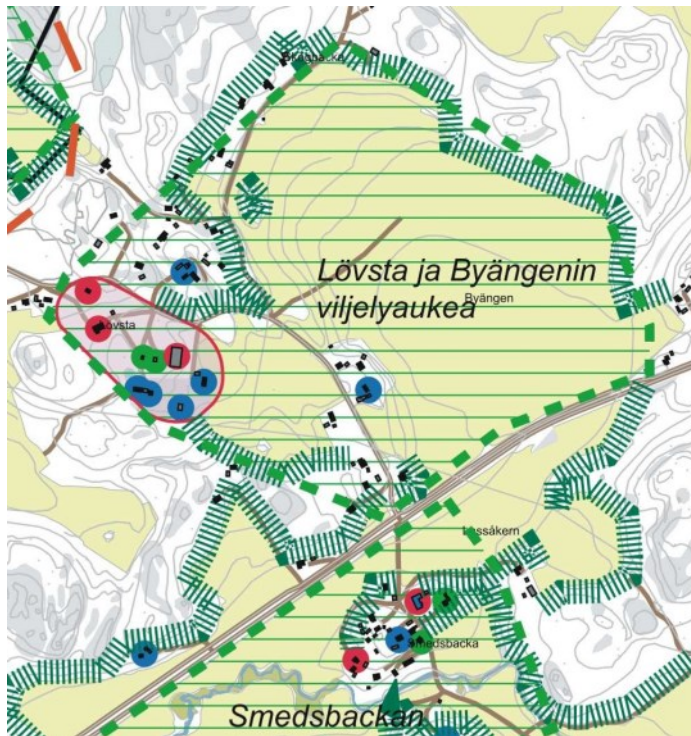

M6 Kulloön kartano

Kulloön kartanon, Jakobsbergin tilan maa-alueet levittäytyvät laajalle ja itse tilakeskus lukuisine asuin- ja talousrakennuksineen muodostaa kylämäisen, päärakennukselta pohjoiseen ja luoteeseen kohti harvonevan rakennusryhmän. Tilan nykyinen rakennuskanta lienee rakennettu pääpiirteissään tilanomistajan, arkkitehti Carl Frankenhauserin aikana. Kartanoalue on valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö.

Kulloön kartanon päärakennus, talousrakennukset ja puistoalue, ympärillä Kulloön golfkenttä. Puusto rajaa ja jaottelee golfalueen maisematilan vaihtelevaksi kokonaisuudeksi.

M 3 Lövsta ja Byängenin viljelyaukea

Vanhan kylätien varrelle ja viljelyaukean äärelle sijoittuva ja 1900-luvun alussa mallitilaksi rakennettu kartanomai-nen kokonaisuus sekä tien varren vanha asutus.

Kartanoiden rakennuskulttuuri

Kulloon kartanon päärakennus (168) on harvoja 1600-luvun kartanonpaikalle 1900-luvun alussa rakennettuja, arkkitehtisuunnitelmiin perustuvia kartanoita Uudellamaalla. Vuosina 1912-1914 rakennettu kaksikerroksinen, valkeaksi rapattu päärakennus on arkkitehti Carl Frankenhaeuserin suunnittelema.

Kulloon kartanon päärakennus ja talousrakennuksia. Museovirasto.

Päärakennus ja puutarha-arkkitehti Bengt Schalinin suunnittelema puutarha, postikortti 1930-luvulta. Museovirasto, Historian kuvakokoelma.

7.2 Kulloo

Kulloon kartanon talouskeskukseen kuuluu monipuolista, hyvin säilynyttä rakennuskantaa 1700-1900-luvuilta. Suurin osa rakennuskannasta on 1910-20-luvuilta. Tunnusomaiset, punamullatut työväen asuinrakennukset ovat saaneet vaikutteita 1900-luvun alkuvuosikymmenen tyylisuuntauksista. Pieniruutuisine ikkunoineen, avokuisteineen ja selkeine perusmuotoineen ne noudattavat aikansa ruotsalaisten ruukki- ja työväenasuntojen tyyliä. Osa kartanoympäristön vanhemmista, pienistä asuinrakennuksista ovat saaneet uusia, selvästi tunnistettavia lisäyksiä, kuten puoliavoimet kuistit ja aumakatot. Muutokset ovat kaikesta päätellen arkkitehti Carl Frankhauserin käsialaa.

Ylhäällä mansardikattoinen talousrakennus. Alla kartanon 1900-luvun alkupuolella rakennettu tai uudistettu työväenasunto (169). Valokuvat Porvoon kaupunkisuunnittelu 2008.

Lövstan kartanon päärakennus (32). Tilakeskuksen pihapiiriin kuuluu mm. kookas, ominaispiirteiltään melko hyvin säilynyt 1890-luvun päärakennus ja pienempi 1920-luvun asuinrakennus sekä laaja puisto. (A30)

Lövstan puistomaisen piha-alueen pohjoisosassa on matalalla kiviperustalla oleva, pitkänurkkainen hirsirakennus jonka julkisivun yksityiskohdissa on 1920-luvun klassisimin piirteitä, kuten päätykuistin yläosastaan kaarevat ovi- ja ikkuna-aukot, nurkkalautojen kapiteelilaiheet sekä ikkunaluukut.(A30)

Yllä: Greijus I, kavinavetta (32b). Greijuksen ratsutila kuului niihin Kulloon kylän kantatiloihin, joista muodostettiin Lövstan kartano 1800-luvulla. Lövstan kartanon talouskeskus on myöhemmin jaettu osiin.

Alla: Vanha paja (34) on kuulunut Lövstan kartanon talouskeskukseen.

Julkiset ja kaupan rakennukset

85

Kulloo skolan, koulurakennus (85). Maisemassa tunnusomainen, vanhimmita osiltaan 1890-luvulta periytyvä kansakoulurakennus, jonka ilme on myöhempien korjausten ja laajennusten myötä muuttunut. Tontin luovutti Aline Åkerman Kulloon kartanosta. Kulloon ylempi kansakoulu aloitti toimintansa uudisrakennuksessa 1892. Rakentamisesta vastasi ratsutilallinen Gustav Storbondas. Koulurakennuksen laajennus rakennettiin 1924 veisto- ja liikuntasalia varten.

Koulun pihapiiriin on myöhemmin rakennettu useita uudisrakennuksia. Koulun alueen täydennysrakentaminen on muuttanut ympäristöä ja vanhimman koulurakennuksen asemaa maisemassa.

Yllä: Berghäll, entinen kauppa (27). Kyläkuvassa tunnusomainen ja ilmeeltään hyvin säilynyt 1920-luvun asuinrakennus, jossa on toiminut kauppa. (A29). Alla: Entinen metodistikappeli Tabor, asuinrakennus (66). Maisemassa näkyvästi sijoittuva, alkuperäiset piirteensä laajennuksesta huolimatta hyvin säilyttänyt, entinen kappeli 1920-luvulta.

Byagården, kyläyhdistyksen talo (64)

Smedsbackan kyläkuvassa tunnusomainen, arkkitehti Carl Franckhauserin suunnitelmien mukaan 1920-luvulla seurantaloksi laajennettu maatilan entinen päärakennus. Rakennuksen vanhin osa lienee 1700-luvulta. (M 4)

Betel. Nykyinen kyläkirkko (22), maisemakuvaan näkyvästi sijoittuva, 1910-luvulla rakennettu, alkuperäisen ilmeensä säilyttänyt rukoushuoneen rakennus, johon liittyy vehreä, maalatulla puuaidalla rajattu piha. Kulloo kristliga förening perustettiin 1908 Suomen lähetysseuran alaosastoksi. Rukoushuone Betelin tontin lahjoitti Kulloon kartanon omistaja 1909. Rakennusmestari Johannes Kullmanin suunnittelema rukoushuone vihittiin käyttöön 1916. Lohkokivisokkelille perustetun hirsirakennuksen julkisivuissa on punamullattu vanhempi, mahdollisesti alkuperäinen pystyrimavuoraus ja yläosastaan pieniruutuiset ikkunat. Erityisinä yksityiskohtina korostuvat Helsingintien puoleisessa päädyssä nouseva kattoratsastaja vuodelta 1934 sekä päätykolmioiden pyöreät ikkunat.

Asuin- ja talousrakennukset, typologia ja rakennustapa

Nybengetsin tilan päärakennuksen (86) ominaispiirteet ovat hyvin säilyneet ja monella tapaa tyypilliset. Tunnusomaiselle, 1800-luvun lopulta 1930-luvulle suosituille harkkokivisokkelille rakennettu suorakulmainen, satulakattoinen hirsirakennus, jonka pitkällä sivulla on satulakattoinen kuisti pieniruutuisine ikkunoineen. Julkisivuissa on säilynyt pystyrimavuoraus ja 6-ruutuiset kitatut ikkunat. Vesikatteena on sementtitiilikate.

Ominaispiirteensä hyvin säilyttäneiden rakennusten väritys noudattaa 1800-luvulla yleistynyttä tapaa, punamullalla maalattuja julkisivuja ja valkoisella korostettuja nurkkalautoja. Peiterimavuoraus on alueen vanhemmissa asuinrakennuksissa yleinen vuoraustapa.

Kuvat vasemmalla: Backas (91)

1700- ja 1800-luvulta säilyneet luhtiaitat, hirsiladot ja riihet ovat lamasalvostekniikan hienoja esimerkkejä. (A31)

Maatilojen perinteinen rakennustapa on ollut talous- ja asuinrakennusten muodostama tiivis ryhmä, joskus pihalle on johtanut kahden hirsiaitan kehystämä katettu portti.

Nybyn kylänmäellä sijaitsevan päärakennuksen asemaa korostava vaalean okrankeltainen öljymaalauus on lainattu kartano- ja pappila-arkkitehtuurista.

Kuva yllä oikealla: Päärakennusten julkisivujen vuorauslaudat ovat usein leveää höylättyä, vaakasuuntaista keilaponttia.

Puuarkkitehtuurin uudet suuntaukset ja koneellisesti höylätyt julkisivupanelit ovat 1800-luvun loppuvaiheen ja 1900-luvun alun tunnusomaisen julkisivujäsentelyn taustalla. Julkisivuissa vuorottelevat vaakasuuntainen keilaponttivuoraus ja pystysuuntainen kapeampi, usein profiilihöylätty paneli.

1930-luvulta alkaen yleistyi Pohjois-Amerikasta ja Norjasta omaksuttu ns. vaakamilautavuoraus. Tämä on ollut suosittu ulkovuoraus varsinkin jälleenrakennuskauden omakotitaloissa ja julkisivukorjauksissa.

Perinteisen rakennustekniikan rinnalla ilmestyi sahateollisuuden kehityksen ja muiden uudistusten myötä teknisiä uudistuksia, kuten rankarakenne ja erikoinen tiilipilarirakenne yhdistettynä hirsiseinään. Vasemmalla kuva Dalgårdista (151).

Maatilan pihapiirin rakennustypologiasta on edelleen säilynyt melko runsaasti esimerkkejä, joskin niiden käyttö on yleensä muuttunut. Navettarakennusten hirsirunkojen ja rankarakenneiden tilalle yleistyivät 1900-luvun alkupuolella hiekkatiilestä muuratut seinärakenteet. Oikealla Ny-Backan navetta (79).

7.2 Kulloo

Backaksen päärakennus 1900-l. alusta; hirsinavetta, liiteri, luhtiaitat 1800-l. alusta ja viljamakasiini (91). Maisemassa tunnusomaisen ja poikkeuksellisen eheän kokonaisuuden muodostava vanhan kantatilan tontti. (A28)

Ribackan tilakeskus, Nybyn kylänmäki (73). Perinteiset piirteensä hyvin säilyttänyt, pihapiiriä kauniisti rajaava 1800-luvun maatilarakennusten ryhmä, johon mm. kuuluu ilmeeltään tyylitelty, vanhimmilta osiltaan tietyvästi 1700-luvulta peräisin oleva päärakennus, vanha luhtiaitta ja hirsinavetta. (A33)

Dalgård, asuin- ja talousrakennus (151). omaperäistä, Carl Frankenhaeuserille tunnusomaista arkkitehtuuria edustava vilkasta tilakeskus Dalgård, joka sijaitsee Täkterna-viljelyaukean laaksomaiseman reunalla. Rakennukset ja metsäpuustosta poikkeava, istutettu pihapuusto ja leveälatuksiset jalopuut erottuvat selvästi ympäristöstä. (M7)

Storbengts (83). Kulloon kylän kantatila ja entinen veroratsutila, perinteisen ilmeensä säilyttänyt pitkänurkkainen, laajennettu asuinrakennus ja kookas vanha, lamasalvottu talousrakennus, jonka keskellä on ollut portti. (A32)

Bergas (1). Vanhalla rakennuspaikalla säilynyt luhtiaitta ja korjauksissa uudistettu, 1800-luvulta periytyvä pieni asuinrakennus. Kokonaisuutta täydentää tien reunalla sijaitseva huonokuntoinen hirsinavetta. (M2)

Kuva yllä: Sommarbo I (2). Sivutien varressa sijaitseva, 1900-luvun alkupuolen piirteensä hyvin säilyttänyt pienehkö asuinrakennus. (M2)

Alla: Nybyn kylätontin tiiviisti rakennettu, poikkeuksellisen hyvin säilynyt talousrakennusryhmä. (A33)

7.3 ÅMINSBY, KARLEBY JA MUSTIJOKI

Åminsby, näkymä Mustijoen länsirannalle, jossa vuorottelevat rantaan saakka ulottuvat viljelmät, puuryhmät ja vanhojen kylätonttien puustoiset mäet.

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN MUOTOUTUMINEN

Mustijokilaakson länsiranta

Mustijokilaakson länsireuna muodostaa toisen puoliskon Mustijokilaakson arvokkaasta maisema-alueesta. Mustijoen varrella on kolmeen eri kylään kuuluvia vanhoja kylätontteja ja tilakeskuksia, joista merkittävin on tarkastelualueen pohjoisosassa oleva Karlebyn kartano.

Mustijoki (Svartså)

Kylästä löytyy ensimmäinen maininta 1423. Mustijoki on maatalouskylä, johon on kuulunut 16 tilaa. Vanhimmissa maakirjoissa esiintyvät Mustijoen rinnalla kylät Björkbacka, Brasbacka och Sillvik, joiden tilat myöhemmin yhdistettiin Mustijoen kylään. Myös Karleby ja Åminsby on alun perin laskettu kuuluvaksi Mustijoen kylään.

Kylän alueesta suurin osa sijaitsee Mustijoen itärannalla. Länsipuolella on joen rantaa myötäilevän viljellyn laakson osa, joka jatkuu pohjoispuolella Karlebyn kylän alueella ja eteläpuolella Åminsbyn kylän alueella.

Maisematila rajautuu luoteessa selänteen metsänreunaan. Kylän länsiosan viljelyaukean halki kulkevat rinnakkain Porvoon moottoritie ja Helsingintie. Niiden luoteis- ja pohjoispuolella, osittain kaakkoispuolellakin, on melko tiheää pientaloasutusta, joka myötäilee peltoaukean polveilevaa reunaa lounaasta koilliseen. Rantavyöhykkeessä sijaitseva asutus pihapiireineen ja talousrakennuksineen on osittain hyvin vanhaa ja rakennushistoriallisesti arvokasta. Vanhalla kylätontilla, joka näkyy 1700-luvun alun maakirjakartassa, on jäljellä kaksi vanhaa asuinrakennusta talousrakennuksineen, Rosenbacka ja Koskos.

Karleby

Kylä sijaitsee Mustijoen länsipuolella. Karlebyn nimen ensimmäinen tunnettu maininta on vuodelta 1436. Vanhat tilat on aikoinaan laskettu kuuluvan Mustijoen kylään. Omistusjärjestelyjen takia kylään kuuluvia maita on aikoinaan sijainnut myös Tolkkisten saarella.

Maatalouskylän kolme tilanumeroa on yhdistetty Karlebyn taloksi. 1500-luvun lopulla linnanvouti Hans Larsson Skalm hankki rälssivapauden Karlebyn kolmeen tilaan. Myöhemmin tila sai nimen Kaspersbacka. Ratsumestari Olof Dufva sai talolle säterivapauden 1600-luvun alussa. Kauppias Gabriel Nymalm osti 1700-luvun lopulla Kaspersbackan ja muutamia muita tiloja, kuten Ingaksen tilan. Näin muodostui suurtila, johon kuului myös Mustijoen ja Kullon kylissä sijaitsevia tiluksia. Vuonna 1826 Kaspersbackan osti apteekkari K.F.Krook, jonka toimeenpani laajoja uudisrakennustöitä ja siirrätti niiden takia maantien linjan. Monien omistusvaihdosten jälkeen tilan osti 1927 osakeyhtiö Karleby Gård, jonka pääosakas oli varatuomari ja Stockmannin tavaratalon johtaja Arthur Söderholm.

Karlebyn päärakennus sijaitsee Mustijoen länsipuolella matalalla kukkulalla. Kartanon puistomaisessa pihapiirisä on tätä vanhempi asuinrakennus, mahdollisesti tilan entinen päärakennus. Pihapiirin ja talouspihan maisemassa erottuvaan kartanokokonaisuuteen kuuluu useita vanhoja talousrakennuksia.

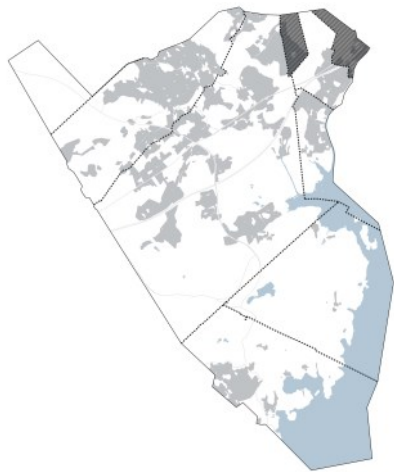
Åminsby

Kylän alueesta suurin osa sijaitsee Mustijoen itärannalla. Länsirannalla on viljelty jokilaakso, joka rajautuu lännessä Lilljätunin ja Storjätunin kalliioselänteeseen. Viljelty alue kapenee etelää kohti rantaa myötäileväksi alavaksi kaistaleeksi. Jokea myötäilevässä viljelylaaksossa on rantavyöhykkeelle ja peltoalueen keskelle metsäsaarekkeisiin sijoittuvia, perinteisen ilmeensä säilyttäneitä vanhoja maatiloja. Kylän manneralue päättyy etelässä kalliioiseen niemeen ja Svartbäckin selkään. Kylän lounaisosassa on aiemmin syvemmälle työntynyt kapea merenlahti, Livalahdi, johon laskee peltolaaksoa pitkin pohjoisesta virtaava puro. Lahden pohjukkaan on syntynyt asutusta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla.

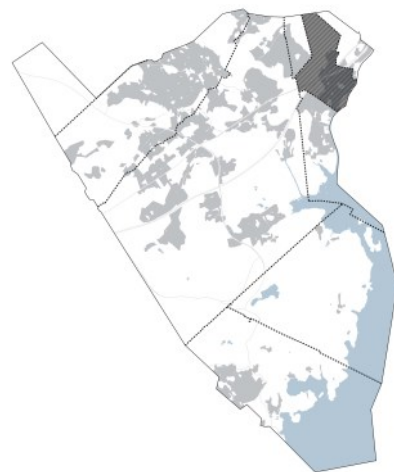
Åminsbyn kylä, josta löytyy ensimmäinen maininta 1536, on maatalouskylä. Kylän länsirannan talot olivat ennen isojakoa vierekkäin vanhalla kylätontilla. Kylään kuului vuoden 1905 maakirjan mukaan neljä joen länsirannalla sijaitsevaa tilaa. Kaksi tilakeskusta on siirretty kylätontilta jakotoimitusten yhteydessä.

Mustijoen alajuoksulla on tiivis nauhamainen rivi pieniä varsin vanhojakin loma-asuntoja, joista osa lienee vanhoja kalastaja-asuintiloja 1800- ja 1900-lukujen taitteesta. Vuoden 1760 kartan mukaan täällä oli niittyjä, sotilaanpelto ja rannassa lastausalue (lastageplats). Tietoja tätä vanhemmista asuinpaikoista ei ole löytynyt. Isojaon uudistuksessa alue on jaettu Nygårdin, Mickoksen ja Grindaksen tilojen kesken. Lomakylän nimi Kesälä on merkitty pitäjänkarttaan 1938.

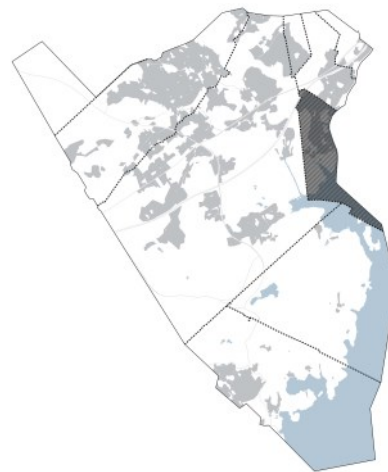
7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

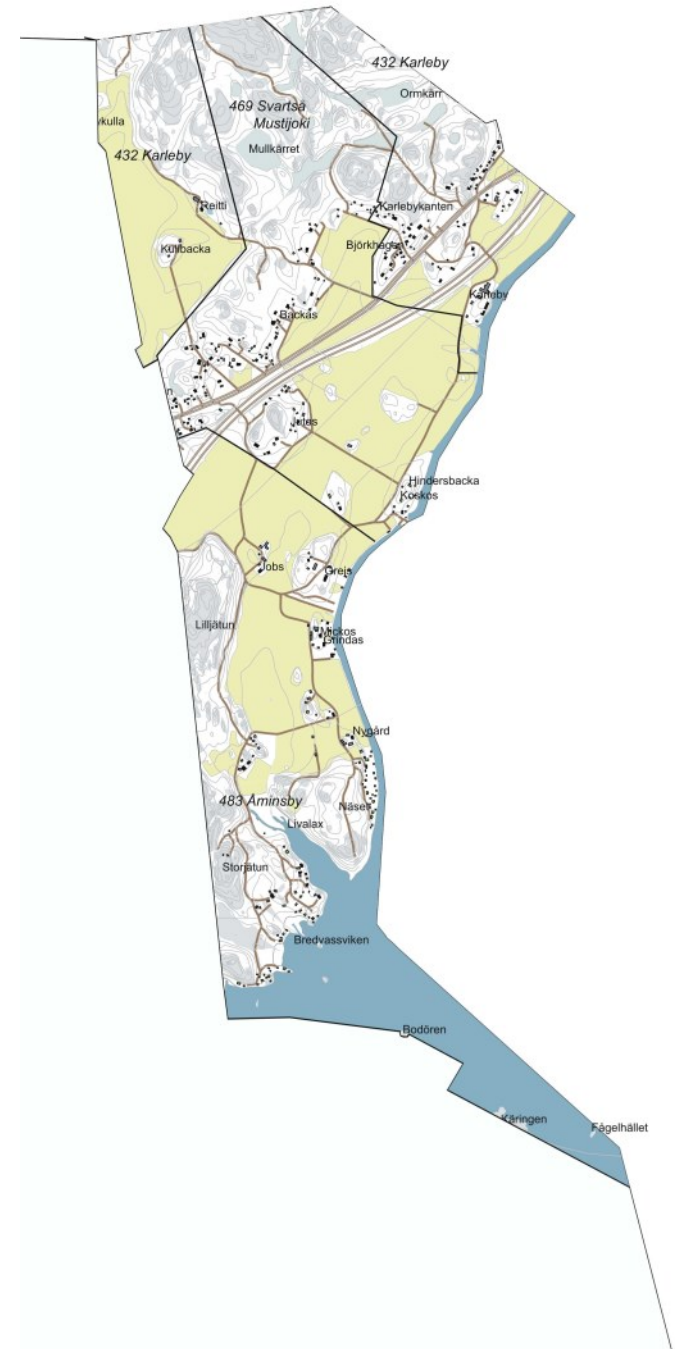
Karleby

Mustijoki

Åminsby

KYLÄT, TILAT JA ASUTUS

Mustijoki

Maarekisteriin (1905) merkityistä Mustijoen kylän kanta-tiloista länsirannalla sijaitsivat (4) Uppgrindas, (5) Hinders, (7) Keupas ja (8) Koskos. Kaikki kylän tilat olivat olleet rälssitiloja, joista maksettiin kymmenykset sotaväen palkkoihin. Isojaon uudistuskartassa (1906) joenrannan länsipuolella ovat Uppgrindas, Hinders, Keupas ja Koskos, niistä Hinders ja Koskos vanhalla kyläntontilla.

Karleby

Karlebyn kylään kuului maarekisterin (1905) mukaan Langiksen verotila, entinen ratsutila; Kaspersbackan rälssisäteri ja Ingaksen säterivapautta nauttiva entinen ratsutila, joka oli ostettu verotilaksi 1758.

Karlebyn kolme tilanumeroa on yhdistetty Karlebyn taloksi.

Åminsby

Vanhalla kyläntontilla, jossa Broteruksen vuoden 1707 maakirjakartan mukaan sijaitsi rinnakkain neljä tilakeskusta, oli Westermarkin 1760 toimittaman isojaon jälkeen jäljellä kruunutilat Mickos, Grindas ja Jofs. Greisin kruunutilan uusi tilakeskus oli siirretty uuteen paikkaan ryhmäkylän pohjoispuolelle.

Joen länsirannalla Åminsbyn tilat olivat vuoden 1905 maarekisterin mukaan: Jobs, Mickos, Grindas ja Greis. Jobs ja Grindas olivat verotiloja, entisiä ruotujakolaitoksen alaisia palkkatiloja; Mickos ja Greis olivat verotiloja, entisiä kruunutiloita. Kaikki tilat olivat 1/3 manttaalien tiloja.

Grindas ja Mickos jäivät paikoilleen isojaon uudistuksessa 1906, mutta Jobs siirrettiin kylän länsiosaan. Grindas oli jaettu kahdeksi tilaksi, joista uusi tila Nygård sijottui kylän peltoaukean eteläosaan joenrannan tuntumaan.

Länsirannan puoleiset kylät ja tilat uusjakokartassa vuonna 1906. KA

Karleby

K 2:1 Kaspersbacka

K 3:1 Ingas

Mustijoki

S 4:1 Uppgrindas

S 5 Hinders

S 7:1 Keupas

S 8 Koskos

Åminsby

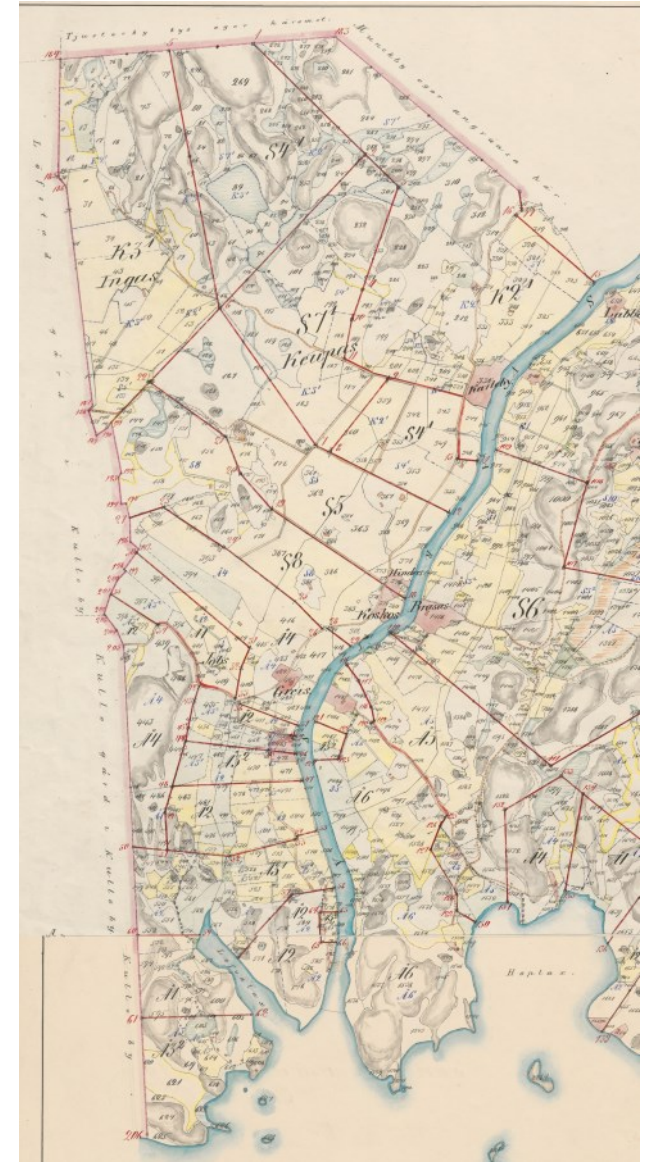
Å 1 Jobs

Å 2 Mickos

Å 3:1 Nygård

Å 3:2 Grindas

Å 4 Greis

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Mustijoen länsirannan asutus moottoritien ja joen välisellä vyöhykkeellä.

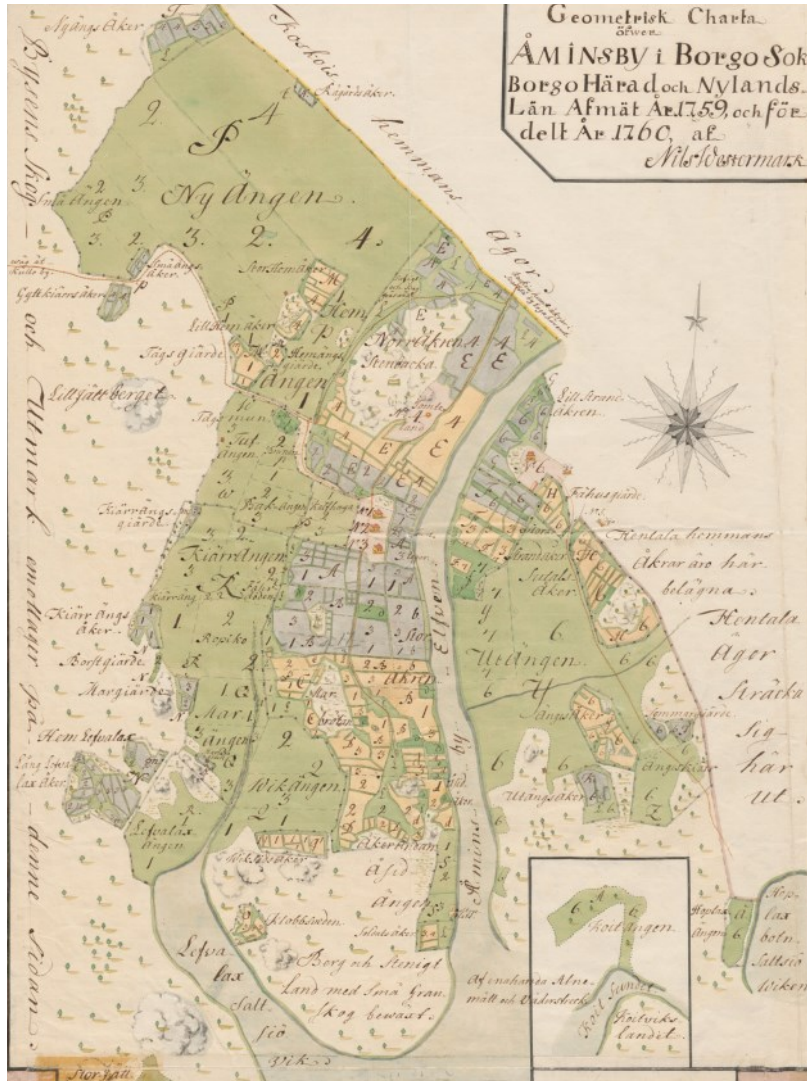
7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Åminnebyssä oli 1540-luvun veroluettelon mukaan neljä tilaa.

Åminsbyn maanmittauskartta 1707, Broterus (osa), KA

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Åminsbyn mittauskartta 1760 (Mustijokilaakson länsirannan osa), KA

Isojakokartta 1791 (osa), Jonas Bonej, Timothy Winter, KA

Vuonna 1791 laaditun isojakokartan mukaan (Nils Westermark 1759-1760, Timothy Winter 1784-1791) kolmen tilan kylätontit (M Grindas, N Mickos ja O Jofs) sijaitsivat tiiviisti vierekkäin, P Greis sijaitsi hieman pohjoisempana.

Tilanumerot tai nimikkeet 1760

- 1 Jofs kruunutila, Uudenmaan jalkaväkirykmentille osoitettu (indelt)
- 2 Mickos kruunutila, lääninalainen (indelt till Landsstaten)
- 3 Grindas, kruunutila, Uudenmaan jalkaväkirykmentille osoitettu (indelt)
- 4 Greis, kruunutila, lääninalainen (indelt till Landsstaten), lehtori Paul Krogiuksen hallussa
- 9 Nybacka, kruunuseripuuustelli, Uudenmaan rakuunarykmentin alainen
- 7 Hinders, rälssitila

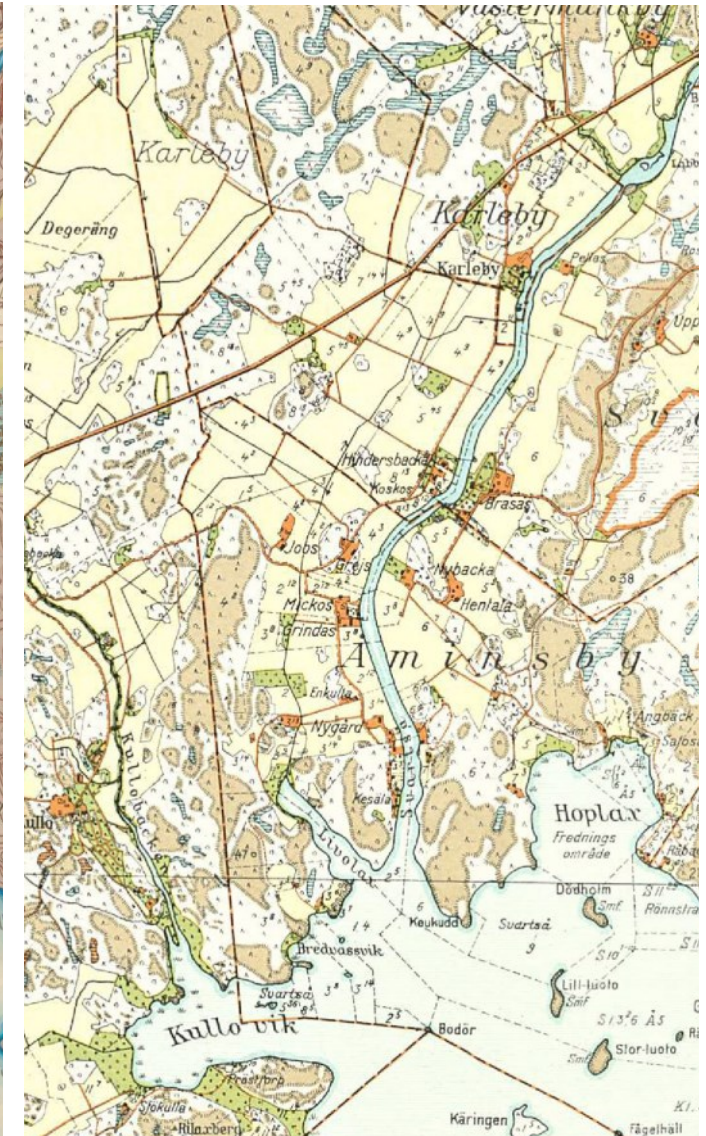
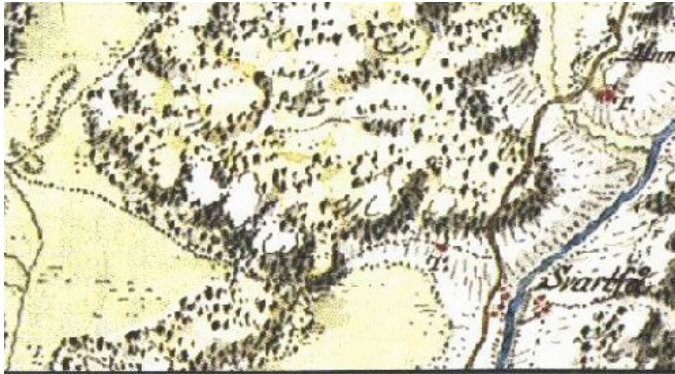
Tilanumerot tai nimikkeet 1791

- M Grindas verotila
 - N Mickos verotila
 - O Jofs verotila
 - P Greis verotila
- Lisäksi Pāvalsin rälssitila (E) omisti maata länsirannalla.

Svartsån isojaon suoritti maanmittari J. Bonej. Åminsbyn isojaon suoritti maanmittari Nils Westermark 1759-1760. Mittauskartta 1784/1791 Timothy Winter

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Karttasarja n. 1800 - 2020

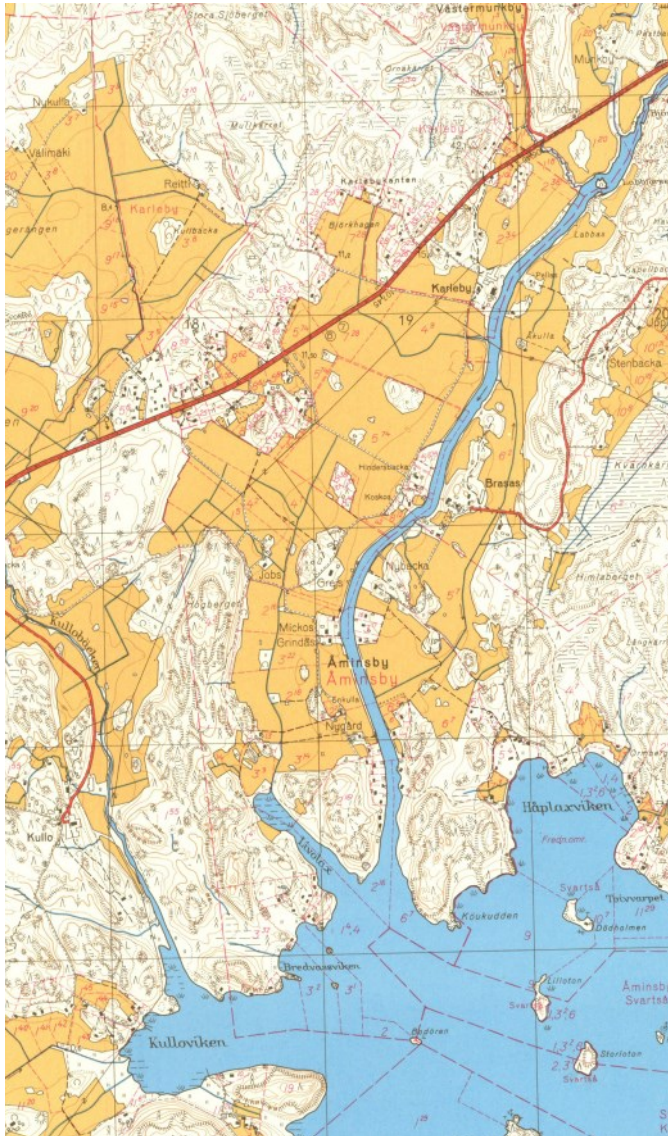

Alue Kuninkaan kartastossa 1776-1805. kapsi.fi

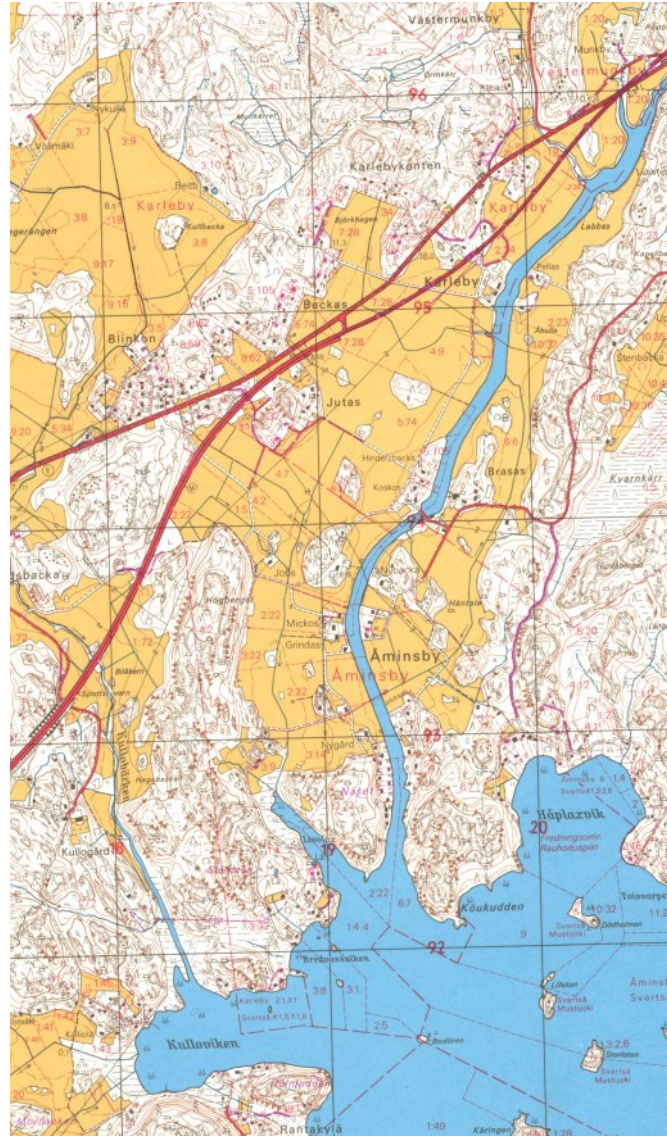
Alue Senaatin kartassa 1873. KA

Alue 1938, pitäjänkartan osa. KA

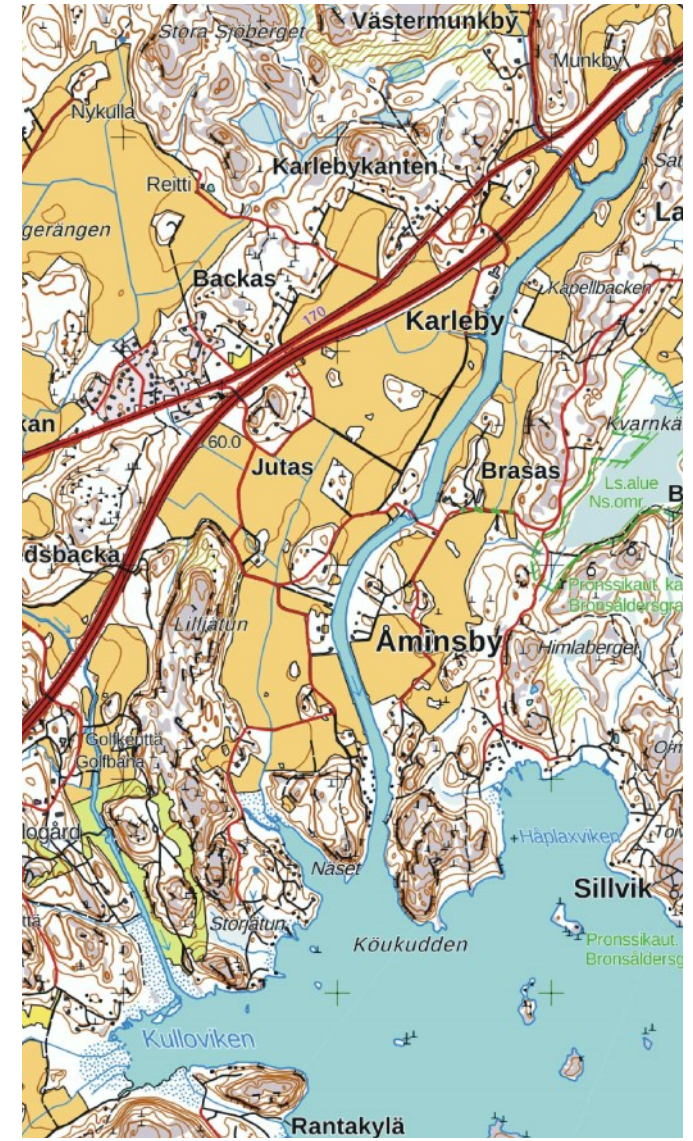
7.3 Äminsby, Karleby ja Mustijoki

Alue 1950-luvulla, peruskartan osat. MML

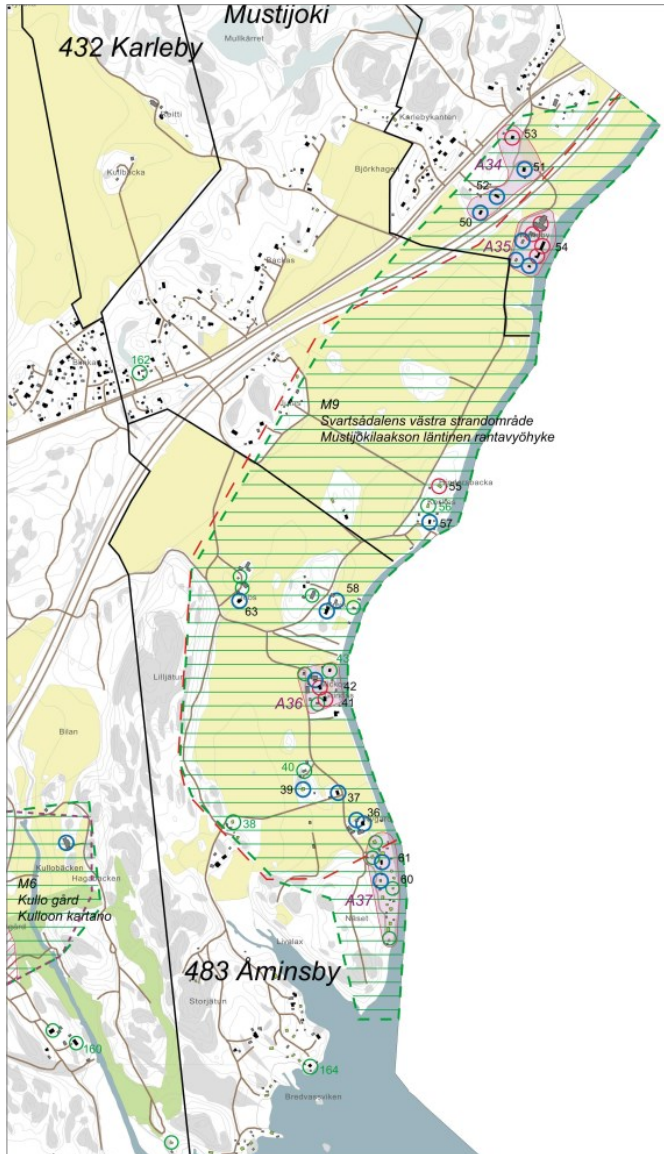

Alue n. 1990, peruskartan osat. MML

Peruskartta, nykytilanne. MML

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKULTTUURI

Näkymä peltoaukealle Karlebyn kartanolta etelään

Kulttuurimaiseman piirteet

Karlebyn ja Åminsbyn kylien muodostama suurmaisema kuuluu maakunnallisesti arvokkaaseen Mustajokilaakson kulttuurimaisema-alueeseen. Joen länsirannan viljelyaukea rajautuu lännessä, luoteessa ja pohjoisessa kallioselänten metsään ja rinnemaaston uuteen asutukseen.

Itse laakso on loivapiirteinen. Rantavyöhykkeen vanhojen kylätonttien asutus pihapiireineen ja talusrakennuksineen luo leimansa kulttuurimaisemalle. Myös peltoaukean metsäsaarekkeissa on perinteisen ilmeensä säilyttäneitä vanhoja maatiloja, jotka on rakennettu vanhan kylätien tuntumaan. Peltokumpareiden luonne-erot luovat vaihtelevuutta maisemaan. Pohjoisosan maisemassa erottuu kaukaa Mustijoen länsirannan matalalla kumpalla.

Ehjat metsänreunat ja peltoaukeiden reunoille, rinteisiin tai puuston lomaan sijoittuvat rakennukset ovat kulttuurimaisemalle tunnusomainen piirre.

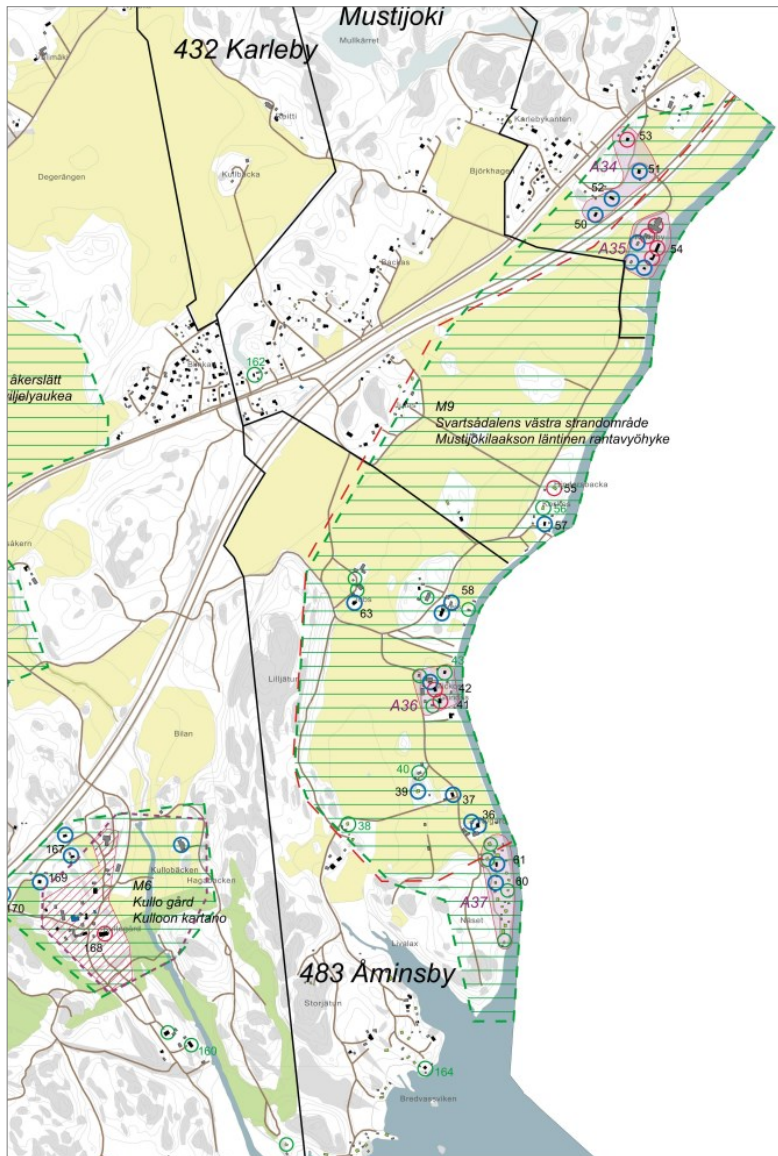
Rakentaminen tukeutuu peltoasaarekkeeseen.

reella sijaitseva Karlebyn kartanon tilakeskus. Puistomaiseen pihapiiriin ja talouspihaan kuuluu useita vanhoja, isokokoisia talusrakennuksia.

Alueelle ominaisia ovat myös isojaon ja uudistusjaon yhteydessä syntyneet yksittäiset tilakeskukset talusrakennuksineen.

Maisema on pääosiltaan eheä ja yhtenäinen, mutta pohjoisosan viljelyaukean näkymiä hallitsevat vilkasliikenteiset tiet, Porvoon moottoritie ja Helsingintie. Niiden luoteis- ja pohjoispuolella, osittain kaakkoispuolellakin, on uudemmaa pientaloasutusta, joka myötäilee peltoaukean polveilevaa reunaa lounaasta koilliseen. Etelässä Kilpilahden piiput häämöttävät laakson sulkevan metsän takana.

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Selvityksen perusteella osoitetut kulttuuriympäristön arvokkaat maisemakokonaisuudet ja rakennuskulttuurin aluekokonaisuudet on esitetty kartassa aluerajauksin.

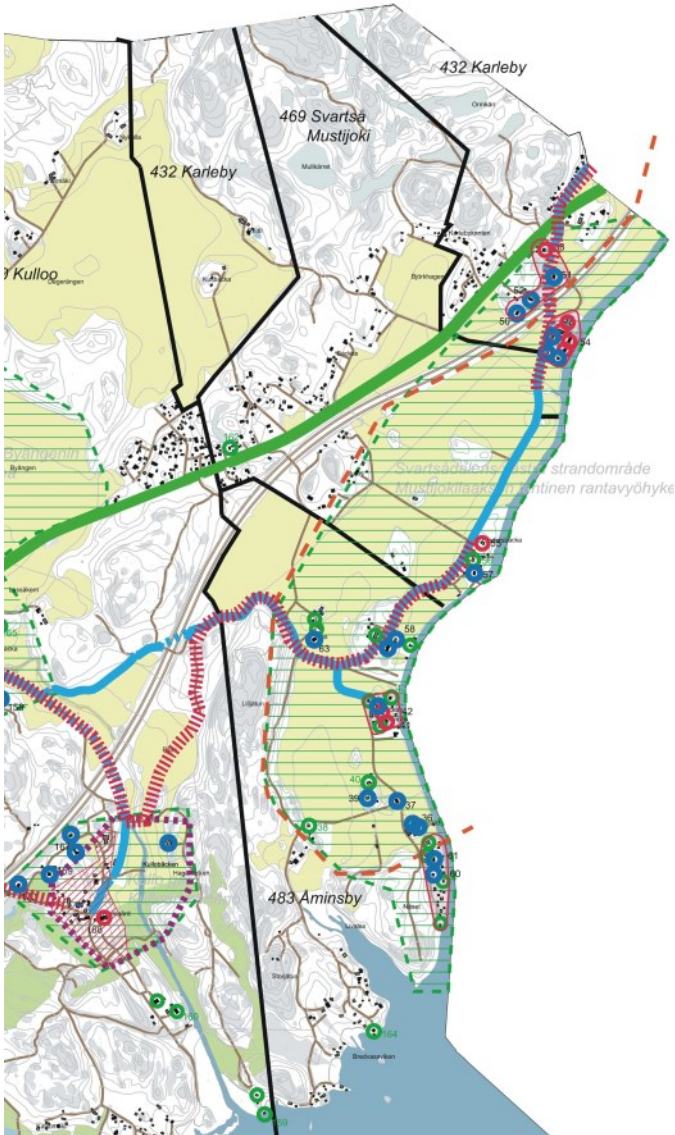
Arvokas maisemakokonaisuus

M9 Mustijokilaakson läntinen rantavyöhyke
432 Karleby,
469 Mustijoki
483 Åminsby

Aluekokonaisuudet

A34 Karlebyn työväenasuntojen aluekokonaisuus
A35 Karlebyn kartanomäki
A36 Mickoksen ja Grindaksen aluekokonaisuus
A37 Åminsbyn Näsetin loma-asuntoalue

Vanhat kylätiet

Kulttuurimaisemassa vanhat kylätiet polveilevat maastomuotoja seurailleen yhdistäen taloja ja kylätontteja.

Karlebyn kartano maisemassa

Karlebyn kartanon tilakeskus sijaitsee kukkulalla Mustijoen länsirannalla. Päärakennuksen puistomaisessa pihapiirissä on tätä vanhempi asuinrakennus, mahdollisesti tilan entinen päärakennus. Pihapiiriin ja talouspihan maisemassa erottuvaan kartanokokonaisuuteen kuuluu useita vanhoja talousrakennuksia.

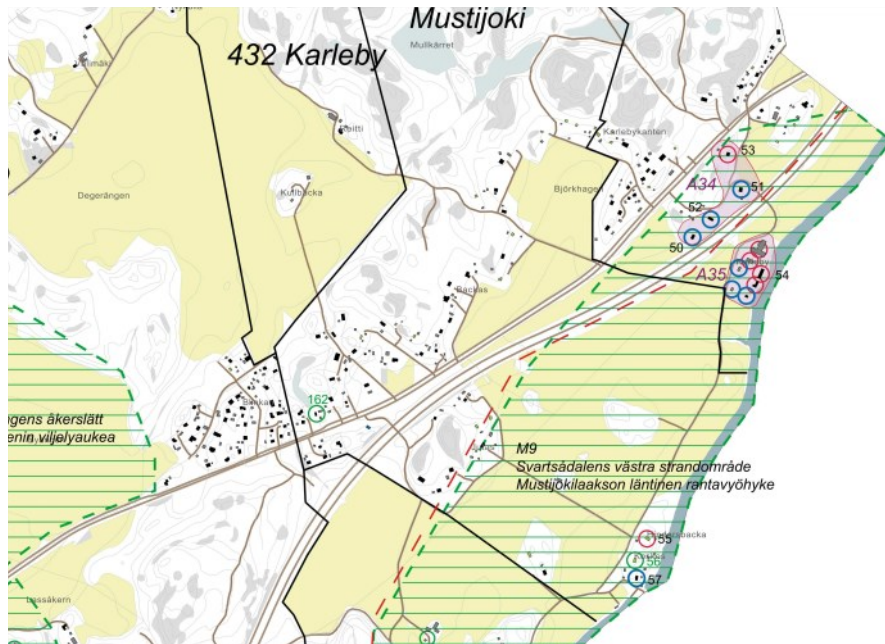

Moottoritie Karlebyn kohdalla, taustalla Mustijoki

Karlebyn kartanon talousrakennukset tiemaisemassa.

Karleby ja Mustijoki

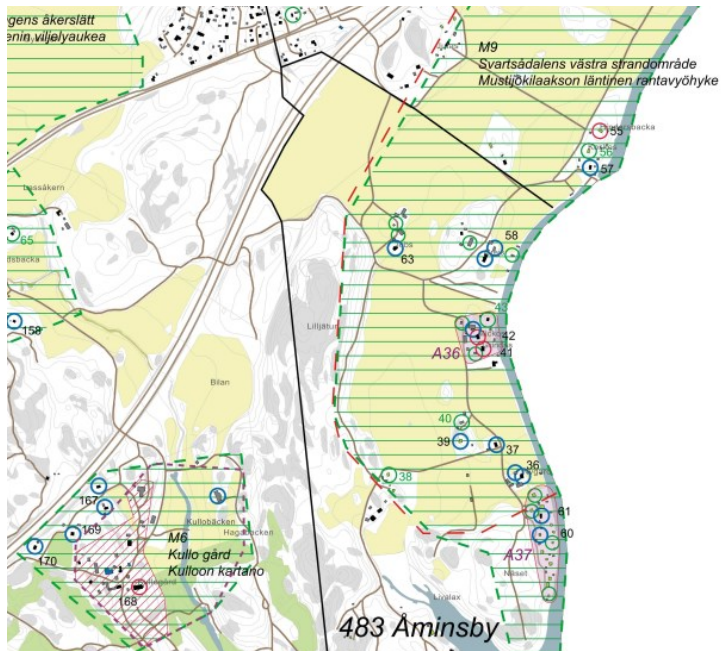

Näkymä joelle pohjoiseen Karlebyn kartanon kohdalta.

Näkymä peltoaukealle ja moottoritiele Karlebyn kohdalla.

Jokimaisema Brasaksen tilan padon pohjoispuolella.

Åminsby

Peltolaakson reunalla kohoaa Lilljätunin metsäinen selänne.

Latoja peltomaisemassa.

Åminsby, näkymä Mustijoelta Sköldvikin suuntaan.

Tilakeskukset, asuin- ja talousrakennukset, typologia ja rakennustapa

Kaspersbacka (54). Karlebyn kartanon tilakeskus on alueella poikkeuksellisen monipuolinen ja vaikuttava kokonaisuus, joen yllä kumpareella sijaitsevina päärakennuksineen ja talousrakennuksineen. Satulakattoinen päärakennus on vanhimmilta osiltaan ajoitettu 1700-luvulle ja sitä on laajennettu useissa vaiheissa. Julkisivussa on empiren puuarkkitehtuurille tunnusomaisia piirteitä, kuten leveä vaakalautavuoraus ja kuistin lunettiikkuna.

Puistomaisessa väljässä pihapiirissä on lisäksi toinen, matalampi asuinrakennus, maakellari ja muita talousrakennuksia. (A35)

Vanhan kylätielinjan varrella on satulakattoinen, pitkänurkkainen pakarituparakennus, ks. kuva alhaalla vasemmalla. (A35)

Maatalousrakennusten, mm. kookkaan kiviavetan kehystämä talouspiha-alue sijaitsee kartanokumpareen luoteispuolella.

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Grindaksen (41) ja Mickoksen (42) kantatilojen päärakennukset ovat säilyneet Åminsbyn historiallisella kylätontilla Mustijoen rannalla. Grejsin tilakeskus siirrettiin pohjoisemmaksi jo 1700-luvulla ja Jobsin (Jofsin) tilakeskus 1900-luvun alun uusjaon yhteydessä. (A36)

Alla: Åminsbyn kylän eteläpuolelle 1900-luvulla muodostetun Nygårdin (36) tilan punamullatut talousrakennukset ryhmittyvät matalan pihakumpareen reunoille.

Maisemallisesti näkyvällä paikalla, Åminsbyn historiallisella kyläpaikalla sijaitseva, Mickoksen kantatilan ilmeeltään hyvin säilynyt päärakennus 1900-luvun alusta (42). Julkisivussa on jugendin vaikutteita, kuten mansardikatto, kaksikerroksinen kuisti ja isot, pieniruutuiset ikkunat.

Mickoksen pihapiirissä (42) on lamasalvottu luhtiaitta 1800-luvulta.

Mickoksen päärakennuksen puutarhamainen piha pensasaitooneen ja suurine pihapuineen.

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Maisemallisesti näkyvällä paikalla, Åminsbyn historiallisella kyläpaikalla sijaitseva, entisen Grindaksen kantatilan ilmeeltään hyvin säilynyt päärakennus 1900-luvun alusta (41). (A36)

Pihapiirissä on lamasalvottu luhtiaitta (41) 1800-luvulta.

Historiallisella kyläpaikalla sijaitseva Grejsin alun perin 1840-luvulla rakennettu satulakattoinen päärakennus (58), jota on myöhemmin laajennettu. Julkisivut ovat jonkin verran yksityiskohdiltaan muuttuneet.

Grejsin kookas, vanha hirsinavetta (58) on jäänyt kylätien toiselle puolelle. Vastaavia tämän kokoluokan navettarakennuksia alueella ei ole säilynyt.

Isojaon uudistuksessa 1906 nykyiselle paikalleen siirretty kantatilan, Jobsin päärakennus (63), jonka ulkoasussa on jugendin huvila-arkkitehtuurin piirteitä: perinteistä jyrkempi vesikatto, ikkunallinen kuisti ja yläosaltaan pieniruutuiset ikkunat.

Jobsin pihapiirissä (63) on säilynyt hirsinavetta ja muita vanhoja, punamullattuja talousrakennuksia.

Muut asuin- ja talousrakennukset

Karlebyn vanhalla kylätontilla sijaitseva, todennäköisesti viimeistään 1800-luvulta periytyvä Koskosin kantatilan satulakattoinen, pitkänurkkainen asuinrakennus (57). Väljä avokuisti on rakennettu jälkikäteen. Pihapiirissä on myös kunnostettu vanha luhtiaita.

Hindersbacka II:n asuinrakennus (55) sijaitsee Karlebyn historiallisella kyläpaikalla. Rakennuksessa on 1800-luvun alusta säilyneitä piirteitä.

52

Ominaispiirteiltään hyvin säilynyt Karlebyn kartanon työväen asuinrakennus 1900-luvun alusta (51). Julkisivussa on punamullattu peiterimavuoraus ja ikkunoissa on kuusi ruutua. (A34)

Karlebyn tilakokonaisuuteen liittyvä, hyvin säilynyt kookas, lamasalvottu työväen asuinrakennus (50), joka lähistön rakennusten (51-53) kanssa on jäänyt Helsingintien ja moottoritien saartamaksi. Satulakaton päädystä on aumattu yläosa. (A34)

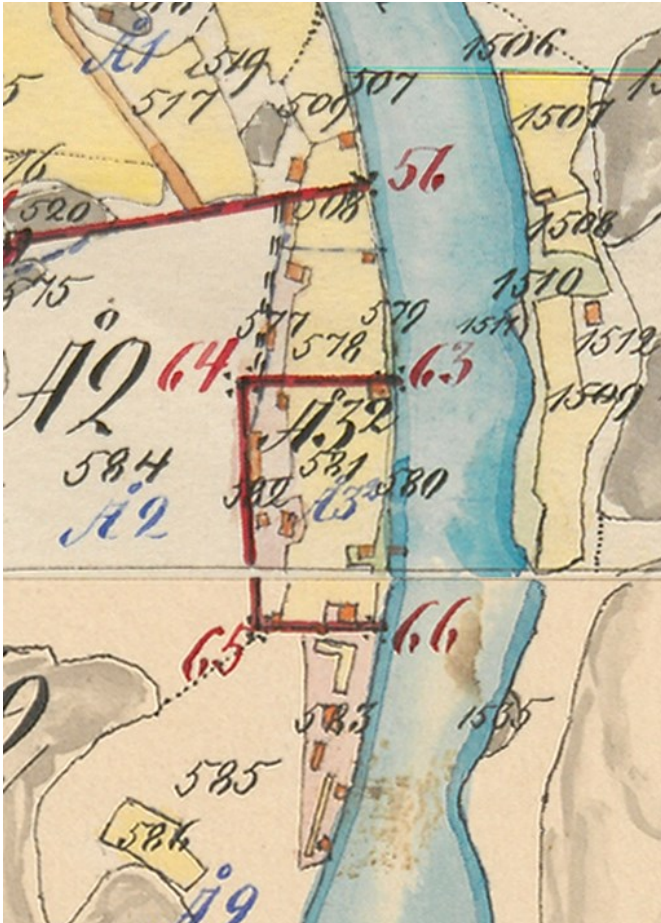

Karlebyn kartanon työväenasunnon (51) pitkänurkkainen, lamasalvottu luhtiaitta on perustettu järeän kivijalan varaan.

Ominaispiirteiltään hyvin säilynyt, edustava työväenasunto (53). Punamullattu peiterimavuoraus, pieniruutuiset ikkunat, päädyn lunetti-ikkunat ja kuistin veistetyt kulmapilarit ovat 1920-luvun klassismille ominaisia piirteitä. Esikuvia olivat mm. Ruotsin ruukkialueiden työväenasunnot. (A34)

Ranta-asutus ja loma-asunnot

Uudistuskartta vuodelta 1906 osoittaa, että Mustijoen länsirannan eteläiselle niemelle oli rakennettu runsaasti pienehköjä rakennuksia, joukossa nykyiset Hagens ja Hagnäs. Jo 1700-luvulla viljelty ja laituri paikkana (lastageplats) käytetty rantatörmä on ollut asuinpaikkana ainakin 1873, todennäköisesti paljon aikaisemmin. Kartta KA.

Åminsbyn eteläosaan rakennettu loma-asuntoalue sijaitsee alueella, joka on jo 1700-luvulla ollut viljelykäytössä. Tie kulkee alavan ranta-alueen yläpuolella. Alarinteessä on kaksi 1800-luvulta säilynyttä asuinrakennusta. Mustijoen länsirannalle on 1900-luvun alkupuolella muodostunut Kesälän tiivis, pienten loma-asuntojen ryhmä.

Alla Kesälän rantanäkymä.

Åminsbyn eteläiselle niemelle Grindaksen tilan maille aikoinaan rakennettu Hagens (60) on perinteiset piirteensä säilyttänyt, pienehkö vanha asuinrakennus. Puutarhassa kasvaa perinteisiä perennoja. (A37)

Hagensin ympäristöön on rakentunut Kesälän lomamökkialue. (A37)

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

Åminsbyn eteläisellä niemellä Mustijoen varressa sijaitseva, perinteisen ilmeensä säilyttänyt asuinrakennus 1800-luvulta (61). Rakennus on Mickoksen tilasta 1922 lohkottu entinen torppa tms., kiilakivisokkelille perustettu 1-kerroksinen satulakattoinen 1800-luvun rakennus, jossa on säilynyt vanhaa ulko- vuorausta ja 6-ruutuiset ikkunat.

Pihapiirissä on vanha sauna. (A37)

Kesälän puutarhamaisessa ympäristössä on laaja kirjo pääosin 1930-luvulta 1960-luvulle rakennettuja pienehköjä kesämökkejä. (A37)

Yksityiskohdiltaan harkittua, vähäeleistä 1960-luvun loppuvaiheen loma-asuntoarkkitehtuuria edustava rakennus (39), joka sijaitsee Åminsbyn metsäisellä kalliollla.

7.3 Åminsby, Karleby ja Mustijoki

7.4 SVARTBÄCK

Näkymä Nikuviken-lahden yli, vastarannalla keskellä Nikubyn tilakeskus, vasemmalla Nybondas.

SVARTBÄCK

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN MUOTOUTUMINEN

Kylä sijaitsee Svartbäckin selän rannalla. Kylän ensimmäinen maininta on vuodelta 1382. Svartbäck on ollut maanviljelijä- ja kalastajakylä, jossa on ollut viisi kantatilanumeroa, vanhimmissa kartoissa neljä ja isojaon 1788 jälkeen kuusi.

1700-luvun alussa tilat olivat merenrannan tuntumassa sijaitsevat Nikuby ja Pedars sekä kauempana sijaitsevat Överkärby ja Nederkärby. Vuonna 1788 toimitetussa isojaossa Nikubyn rinnalle muodostettiin Nybondas ja jaettiin Nederkärrens kahteen osaan, jotka saivat nimet Nederkärrens ja Nybacka. Isojako ei tuonut mitään huomattavia muutoksia, vaan vanhat tilakeskukset säilyivät paikoillaan. Isojakokartassa 1788 on kuusi tilaa, Överkärrens, Nederkärrens ja Nybacka, Pedars, Nikuby ja Nybondas.

Vuoden 1905 maarekisterin mukaan kaikki tilat olivat verotiloja.

Höyrylaivareittien huvila-asutus

Vanha tilajako säilyi, kunnes 1800-luvun lopulla alettiin muodostaa palstoja mm. huvila-asutusta varten. Svartbäckiin rakennettiin 1900-luvun vaihteessa kaksi edustavaa kesähuvilaa, joista toinen oli arkkitehti Werner Polónin suunnittelema. Polónin huvila rakennettiin Pedarsvikenin eteläosaan, toinen huvila rakennettiin hie-man myöhemmin sitä vastapäätä Storholmenin saareen. Svartbäckin vilkasta kesäelämää selostettiin ajan sanomalehdissä ja siitä kerrottiin myös 1900-luvun alussa julkaistussa Porvoon laivamatkaoppaassa.

Palstoja muodostettiin rantaviivalle ja kyläalueelle jo en-

nen isojaon uudistusta, joka toimitettiin 1920. Tiloista lohkottiin uusia kiinteistöjä, joille rakennettiin asuinrakennuksia ja loma-asuntoja. 1920-luvulla syntyi myös uusia maatiloja.

1920-luvun vaihteen jakoasiakirjoista käy ilmi, että tunnettu liikemies, maakauppoja harrastava Leopold Lerche oli lähes koko Kärbyn alueen uudelleen jaettujen tilojen, Överkärnsin ja Nederkärnsin, omistaja. Kenraali Johannes Ignatius osti Nybondasin tilan. Jo sitä ennen Nikuvikenin pohjoisrannalle, mereen laskevan puro-uoman viereen oli rakennettu uusi, myöhäisjugendia edustava, huvilamainen päärakennus.

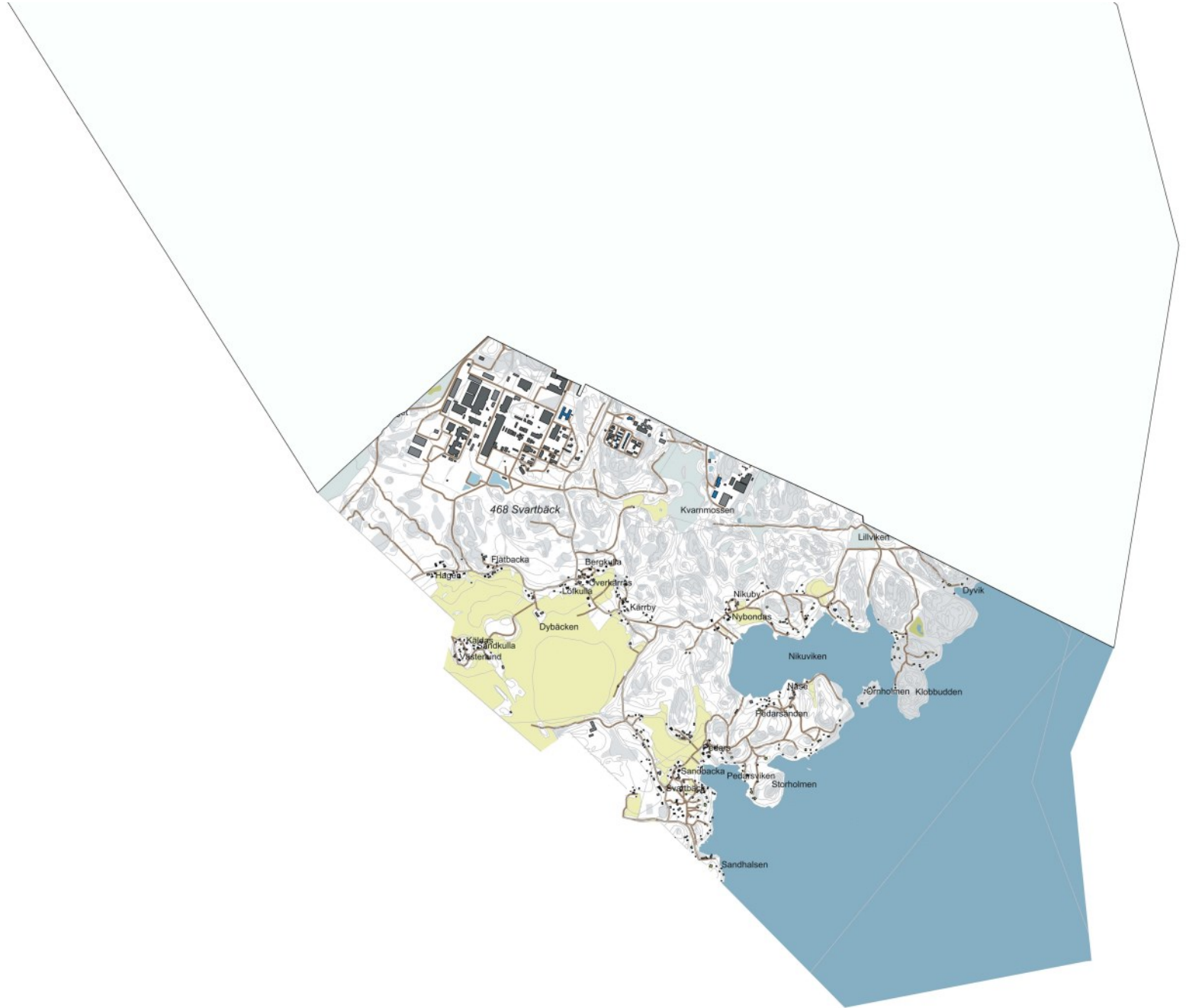
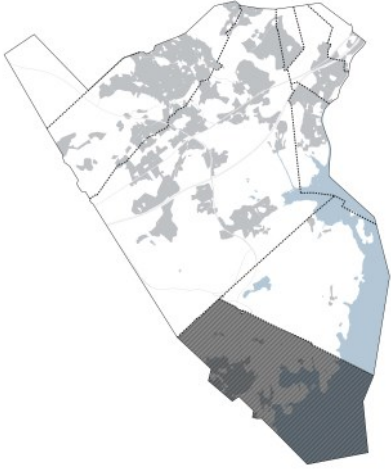
Varakkaiden kesäasukkaiden ja uusien tilanomistajien mukana Svartbäckin seuraelämään ilmestyi uusia piirteitä. Marsalkka Mannerheimin kerrotaan vierailleen usein Nybondasin tilalla Ignatiuksen vieraana.

Kylään perustettiin oma koulu, joka toimi Nederkärnsin vanhassa päärakennuksessa 1960-luvulle saakka. 1930-luvulla rakennettiin arkkitehti Carl Frankenhauserin piirittämä rukoushuone, nykyinen saaristokirkko.

1960- ja 1970-luvulla kylän pohjoisosaan perustettiin petrokemian teollisuutta. Kunnanvaltuusto päätti 1968 myydä Svartbäckissa sijaitsevan Nederkärnsin tilan teollisuusalueeksi. 1970-luvulla valmistui useita teollisuuslaitoksia.

(Selén, Göran 1996. Porvoon pitäjä kautta aikojen 1, MML arkisto, Suomen maatilat I 1931, Suuri maatilakirja III 1965)

7.4 Svartbäck

7.4 Svartbäck

Svartbäck. Viistokuvassa erottuu selvästi Dybäckenin puronuoma. Peltoaukean poikki kulkee Sipoon ja Porvoon välinen raja.

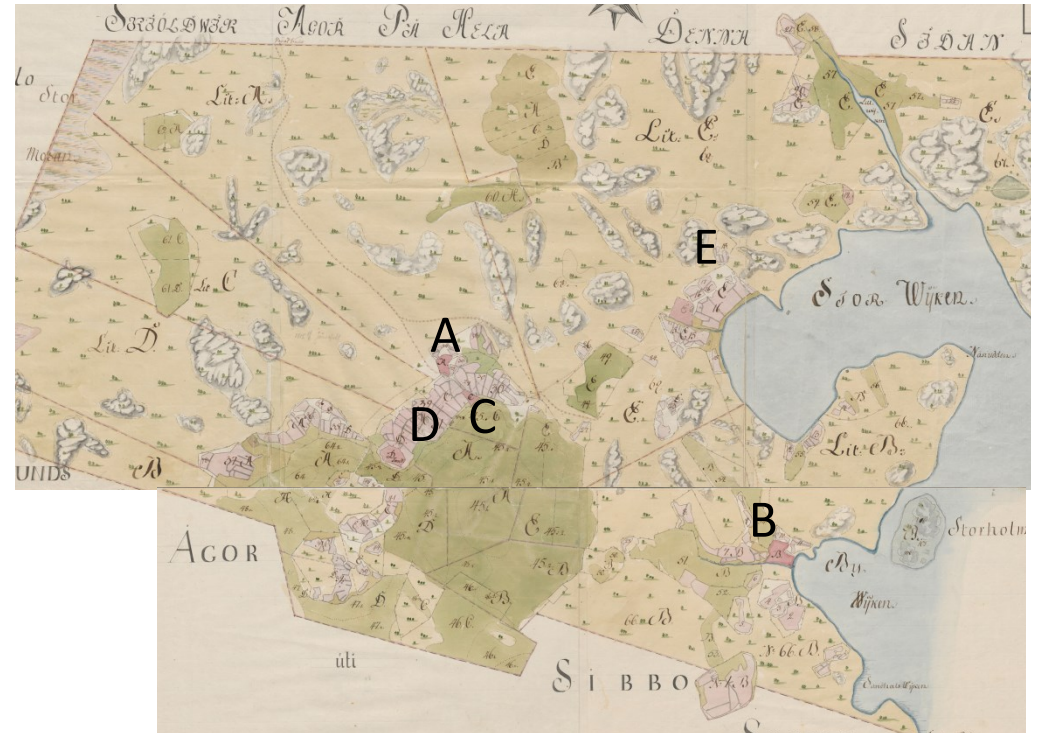
7.4 Svartbäck

TILAT JA ASUTUS

Svartbäckin kylän maanmittauskartta 1707, Samuel Broterus, KA

- A Nikuby
- B Pedars
- C Nederkärby
- D Öfverkärby

Isojakokartta 1788, KA. Uudet tilat: Nybacka ja Nybondas
Timoth Winter, maanmittari

- A Öfverkär verotila
- B Pedars verotila
- C Nederkär verotila, puolet
- D Nybacka verotila, Nederkärin tilan toinen osa.
- E Nikuby verotila
- F Nybondas verotila (ei osoitettu kartalla, mutta Nikubyn vieressä)

Isojakokartta 1788, KA

A Öfverkärr verotila

B Pedars verotila

C Nederkärr verotila, puolet

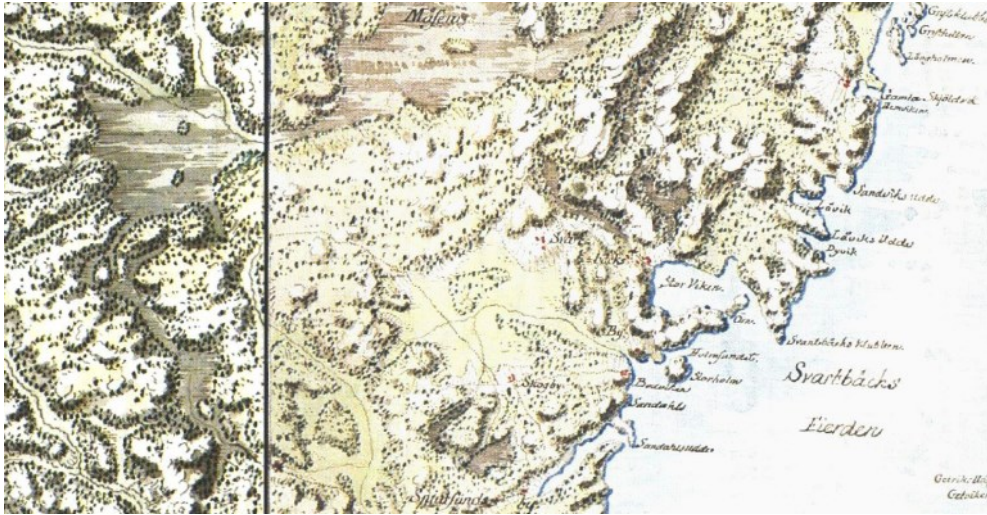
D Nybacka verotila, Nederkärrin tilan toinen osa.

E Nikuby verotila

F Nybondas verotila

7.4 Svartbäck

Karttasarja n. 1800 - 2020

Svartbäckin kylä Kuninkaan kartassa (1776-1805)

Svartbäckin kylä, pitäjänkartta 1938, KA

Svartbäckin kylä, Senaatin kartta 1873, KA

Svartbäckin höyrylaivalaituri sijaitsi lähellä Sipoon rajaa. Postikortti Erik Söderström, Porvoo.

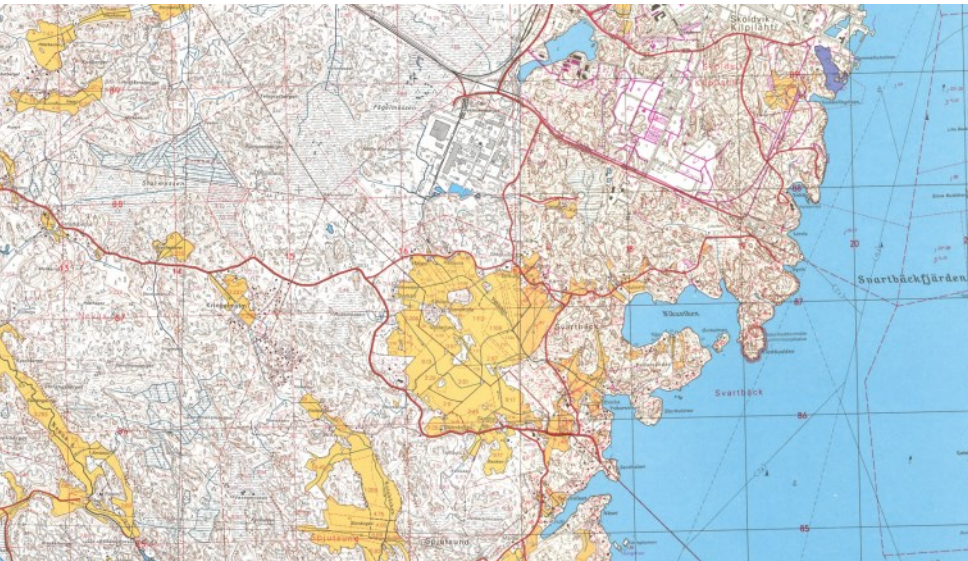
7.4 Svartbäck

Svartbäckin kylä ja ympäristö 1950-luvulla, peruskartan osa. MML

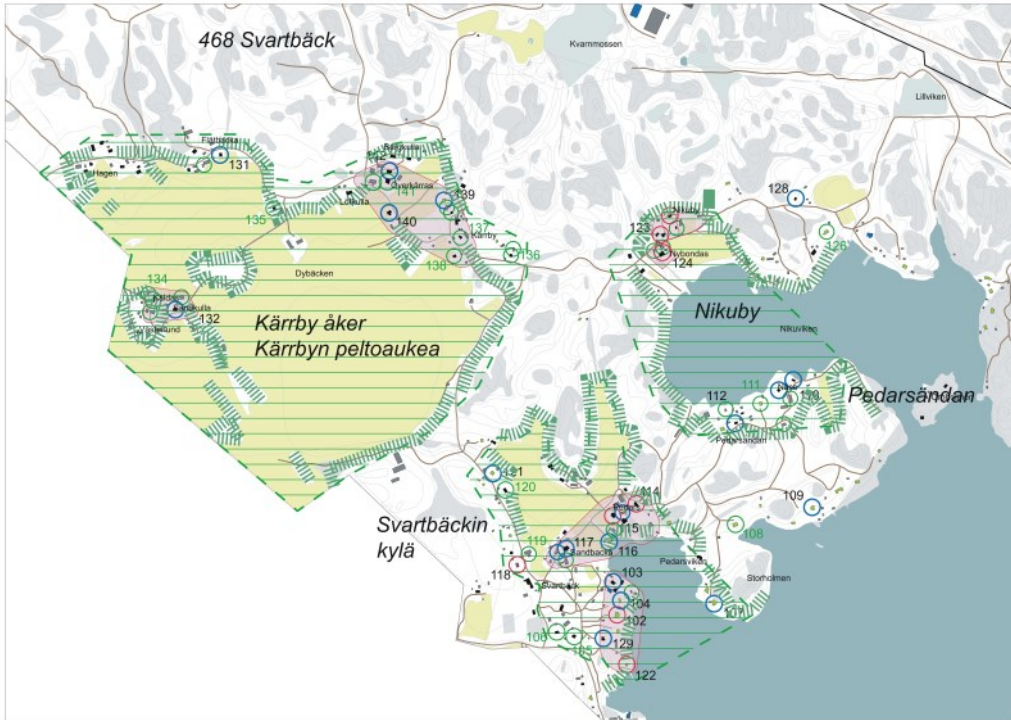

Svartbäckin kylä ja ympäristö 2020. Kylän rajat on merkitty katkoviivalla. Peruskartta MML

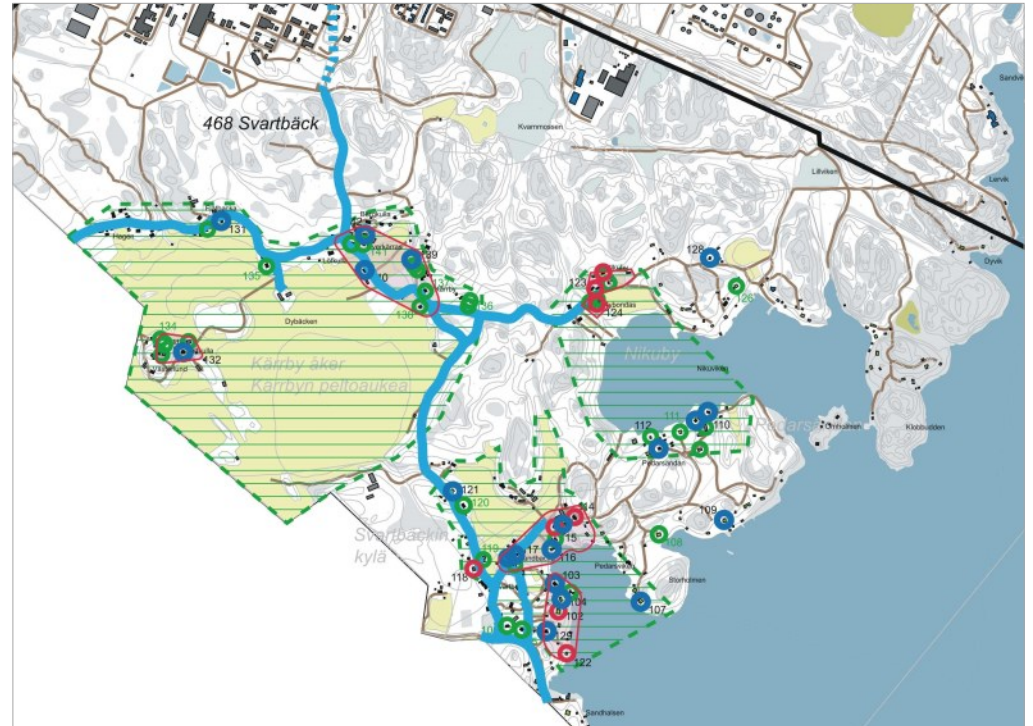

Svartbäckin kylä ja ympäristö 1988-1991, peruskartan osa. MML.

KULTTUURIMAISEMA JA RAKENNUSKULTTUURI

Ehjat metsänreunat ja peltoaukeiden reunoille, rinteisiin tai puuston lomaan sijoittuvat rakennukset ovat ominaispiirteensä säilyttäneelle kulttuurimaisemalle tunnusomainen piirre.

Historialliset kylätiet (sininen viiva) yhdistävät vanhoja kylätontteja, joiden kohdalla on säilynyt alueen rakennuskulttuurin esimerkkejä.

Kulttuurimaiseman piirteet

Kärbyn vanha kyläasutus, Nikuvikenin asutus ja Pedarsin tilan entisille maille levittäytynyt Svartbäckin kylä muodostavat historiallisen kyläkokonaisuuden ja tukeutuvat vanhoja kylätielinjoja noudattaviin liikenneyhteyksiin. Tiet ovat mutkaisia ja maisemat pieniipiirteisiä ja vaihtelevia. Asutus sijoittuu viljelykelpoisen maan ja metsän rajalle joko isomman laakson reunoille tai rantakallioiden välisiin

pienten, suojaisien painanteiden ylärinteisiin. Edullisimissa etelään suuntautuvissa rinteissä asutus on vanhaa. Tilakeskukset talusrakennuksineen sekä pienimuotoinen asutus ja huvilat puutarhoineen eivät sijaitse toisistaan erillään, vaan muodostavat vaihtelevan kyläkokonaisuuden.

Helsinki-Porvoon höyryalusreitin varrelle rakennettu Svartbäckin laivalaituri on ollut kylän huvila- ja kesämökkiasu-

tuksen tärkeä edellytys. Polveileva rantaviiva ja rinne- maasto, josta avautuu maisemanäkymiä kohti avomerta ja saaristoa on tarjonnut suotuisia mahdollisuuksia väl- jien, puutarhamaisten huvilatonttien muodostamiselle. (Kulttuurimaisemaselvitys 2008)

KULTTUURIYMPÄRISTÖN ALUEKOKONAISUUDET

Kärrbyn peltoaukea

Peltoaukea on osittain Sipoon puolelle levittäytyvä laaja maisematila. Kulttuurimaiseman kiintopisteet ovat laakson reunojen vanha asutus sekä peltoaukealta kohoavat eriluontoiset saarekkeet.

Kärrbyn peltoaukea on maisemakvaltaan yhtenäinen, topografialtaan loivapiirteinen, hyvin säilynyt ja ehjä, perinteinen viljelymaisematila. Peltoaukea on halkaisijaltaan runsaan kilometrin mittainen. Peltoaukean reunoilla vuorottelevat puutarhojen kehystämä asutus ja mäntyvaltaiset metsäalueet. Pohjoisreunalla on vanhoja ja uudempia, itsenäisyyden ajalta periytyviä tilakeskuksia piha-puustoineen ja puutarhoineen sekä Kärrbyn hyvin vanhan kylätontin jäänteitä luonnonkivimuureineen. Pedarsvikenin asutuksen suuntaan laakson maisematila päättyy metsäkannakseen.

Peltoaukean maiseman tekee poikkeukselliseksi se, että sen poikki ei ole vedetty uutta, leveää ajotietä, vaan asutusta yhdistävä tie kulkee metsän reunan tuntumassa vanhoja tielinjoja seuraten, kiertäen savipohjaisen peltoaukean. Laakson peltokumpareille johtavat kapeat tiet eivät kulje korkeilla penkereillä, vaan ne seuraavat tarkasti maaston muotoja.

Peltoaukean maisematilaa jäsentää luoteis-kaakkoisuunnassa pienten kumpujen sarja. Kumpareilla on paikoin suhteellisen vanhaa asutusta, niittyä tai metsäpuus-toa.

Nikuby - rantapellot ja puistoistutukset

Nikuvikenin rantarinteessä on syvän puronuoman koillispuolella säilynyt avoin viljelymaisematila, jossa sijaitsee

Nikubyn vanha kyläasutus. Nikubyn tilan jaon jälkeen kylässä on kaksi vanhaa tilakeskusta, Nikuby ja Nybondas, nykyisin Lundabäck.

Kylää lähestytään lounaasta kaartuvaa lehmuskujannetta pitkin. Tilat ovat luonteeltaan varsin erilaisia; Nybondasin huvilamaisen päärakennuksen pihapiiriä ympäröi aita ja piha-alue on Svartbäckin alueella poikkeuksellisen puisto-maisesti istutettu suurine jalopuineen. Nikubyn tilan rinnemaastoon vapaammin ryhmittynyt pihapiiri on varsin puuton ja avoin. Tilakeskuksen erityisen, saaristolalle ominaisen luonteen luovat pienimittakaavaiset, pääasias-sa punamullatut asuin- ja talousrakennukset sekä niiden suhde maastoon.

Nikuvikenin lahtea kehystävien kallioiden ja kuivien mäntymetsien väleissä on jyrkkäpiirteisiä rinteitä ja painanteita. Niissä vaihtelevat soistumat, lehtomaiset metsiköt tai entiset pienialaiset pellot ja niityt, jotka ovat jo pitkälle umpeenkasvaneita. Rannoilla on runsaasti uudempaa loma-asutusta isoilla metsäisillä tonteilla ja rantanäkymiin on ilmestynyt venelaituriryhmiä.

Svartbäckin kyläasutus ja Pedarsvikenin rantavyöhyke

Kylän asutus sijoittuu kylätien molemmin puolin, Sandbackan ja Pedarsin tilakeskuksiin. Rantavyöhykkeessä on eri-ikäistä huvila-asutusta, joista vanhimmat, rantamaisemassa kohoavat huvilat liittyvät höyrylaivaliikenteen reit-tien varrelle syntyneen, eteläisen rannikon ja saariston huvila-asutuksen muodostamaan kokonaisuuteen. Uudempi lomamökkiasutus on levinnyt laajalle polveilevaa rantaviivaa pitkin.

Pihapiireissä ja tien varressa on raunioituneita rakennuksia ja metsittyneitä puutarhoja. Myös pellot ja niityt ovat osittain metsittymässä. Kylän entisten peltojen maisematila ei ole enää kokonaisuutena hahmotettavissa ja olen-naiset näkymät kyläteiltä ovat suurelta osalta umpeutu-neet.

Kylän eteläisimpään osaan on rakennettu merinäkömää hallitseva venelaituriryhmä.

(Kulttuurimaisemaselvitys 2008)

Kulttuuriympäristön alueet

Selvityksen perusteella osoitetut kulttuuriympäristön arvokkaat maisemakokonaisuudet ja rakennuskulttuurin aluekokonaisuudet on esitetty kartassa aluerajauksin.

Arvokkaat maisemakokonaisuudet

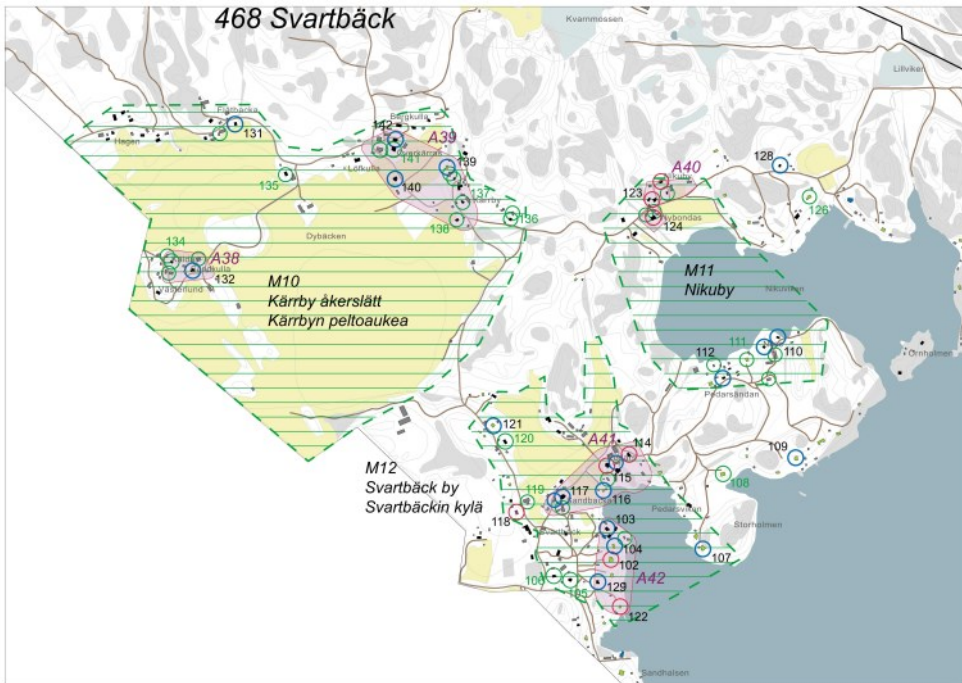
M10	Kärrbyn peltoaukea	468 Svartbäck
M11	Nikuby	468 Svartbäck
M12	Svartbäckin kylä	468 Svartbäck

Aluekokonaisuudet

A38	Käldasin ja Sandkullan pihämäki
A39	Kärrbyn kyläkokonaisuus
A40	Nikubyn ja Nybondaksen tilakeskukset
A41	Pedarsin ja Sandbackan kyläasutus
A42	Svartbäckin ranta-asutus

7.4 Svartbäck

M10 Kärbyn peltoaukea

Kärbyn peltoaukean pohjoisosa, Dybäckenin puronuoma ja reunavyöhykkeen asutus.

Sandkullan tilakeskus sijaitsee peltoaukean kumpareella.(A38)

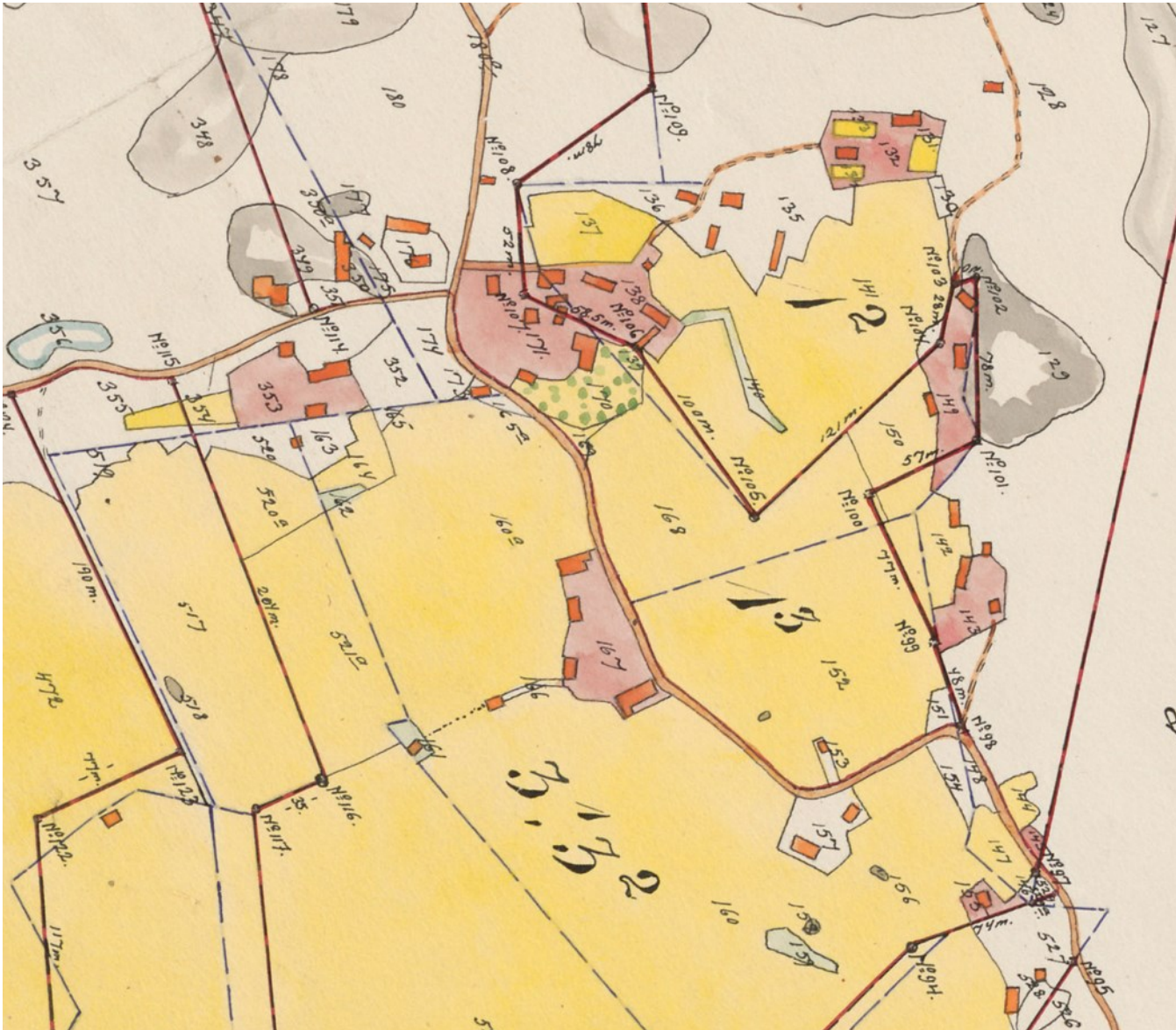

Teollisuus näkyy peltomaisemassa tilakeskuksen taustalla.

Näkymä peltoaukean suuntaan.

7.4 Svartbäck

Uudistuskartta 1920 (osa), KA. Jakotoimituksessa muodostetut tilat ovat Bergkulla, Överkärras ja Nederkärras. Överkärras (osa vanhasta tilasta numero 1) ja Nederkärras (vanha tila numero 3) olivat tähän aikaan liikemies Leopold Lerchen omistuksessa. Kartan perusteella saadaan käsitys kylän rakennuskannasta ja tiiviisti rakennetuista pihapiireistä talousrakennukseen.

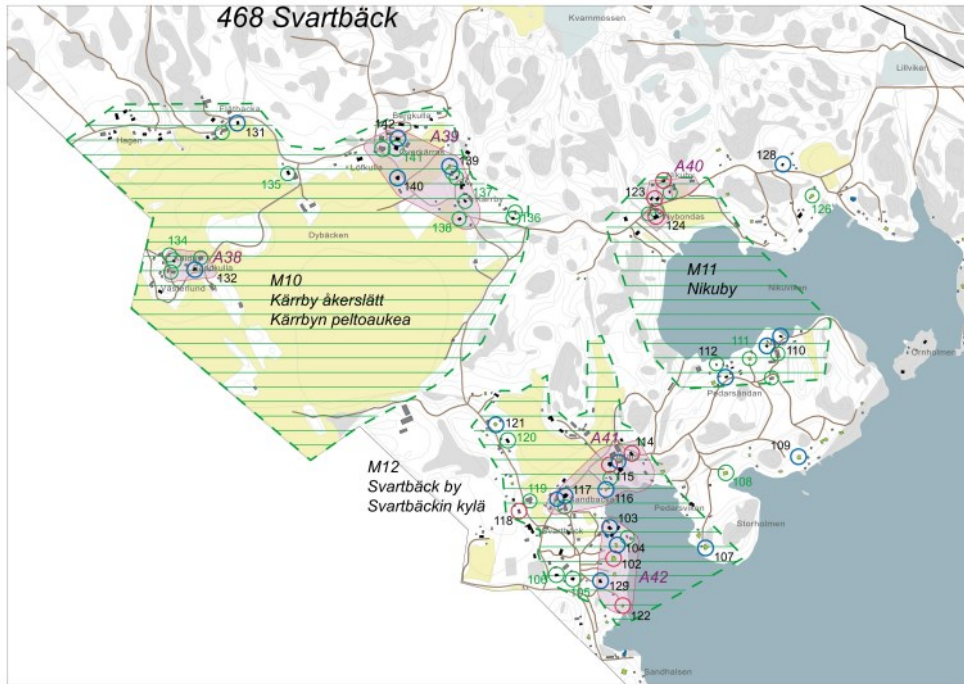

Kärbyn vanhan kylätontin luonnonkiviaitojen jäänteitä. Alla: Terrassipuutarha pensasistutuksineen rajaa kauniisti tienäkymää. (A39)

7.4 Svartbäck

M11 Nikuby

Viistokuva

Näkymä Nikuvikenin pohjoisrannan suuntaan.

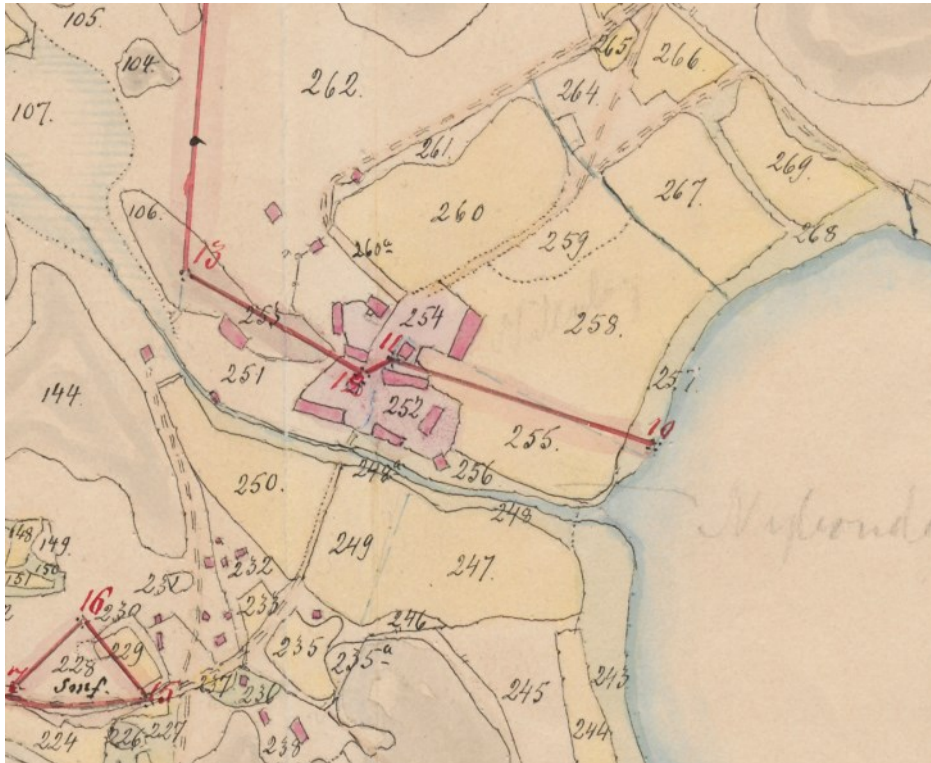

Kylään johtaa kauniisti kaartuva lehmuskujanne.

Nikubyn tilakeskus (A40)

7.4 Svartbäck

Nikubyn halkomistoimituskartta 1907 (osa), KA.

Nikubyn isojako oli suoritettu 1797.

Halkomistoituksessa muodostettiin tilat E:a Nikuby ja E:b Nybondas.

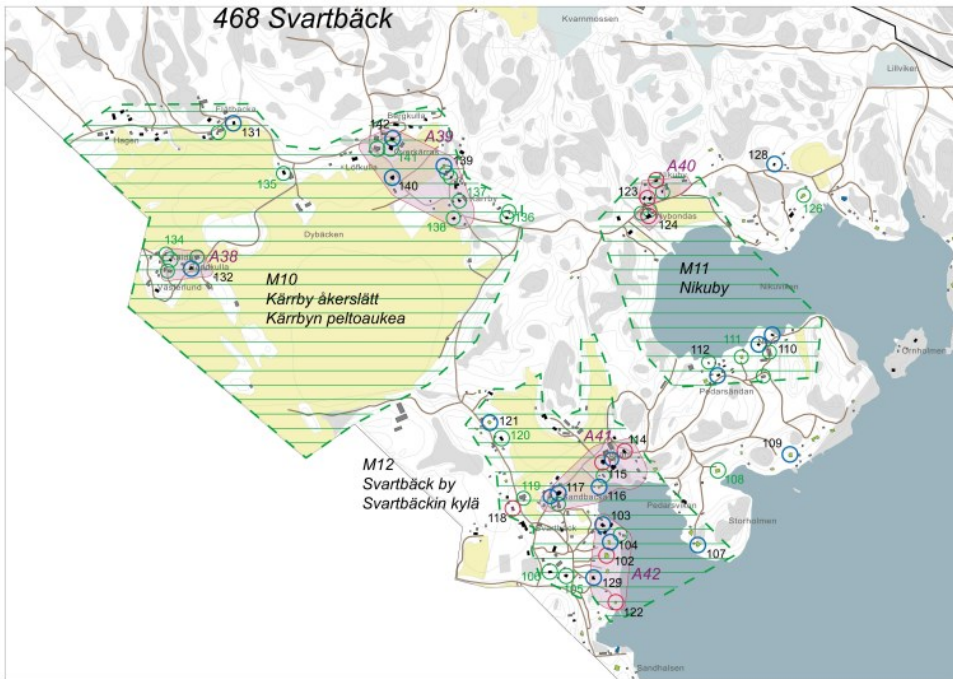
Nybondasin (124) huvilamainen päärakennus vuodelta 1913. Puistomainen piha-alue on aidattu säleaidalla ja porttia kehystävät jykevät kivipilarit. (A40)

Nikubyn tilakeskus (123) edustaa perinteistä rakennustapaa. (A40)

7.4 Svartbäck

M12 Svartbäckin kylä

Viistokuva

Näkymä Pedarsvikenin yli kohti vastarannan huvilaa.

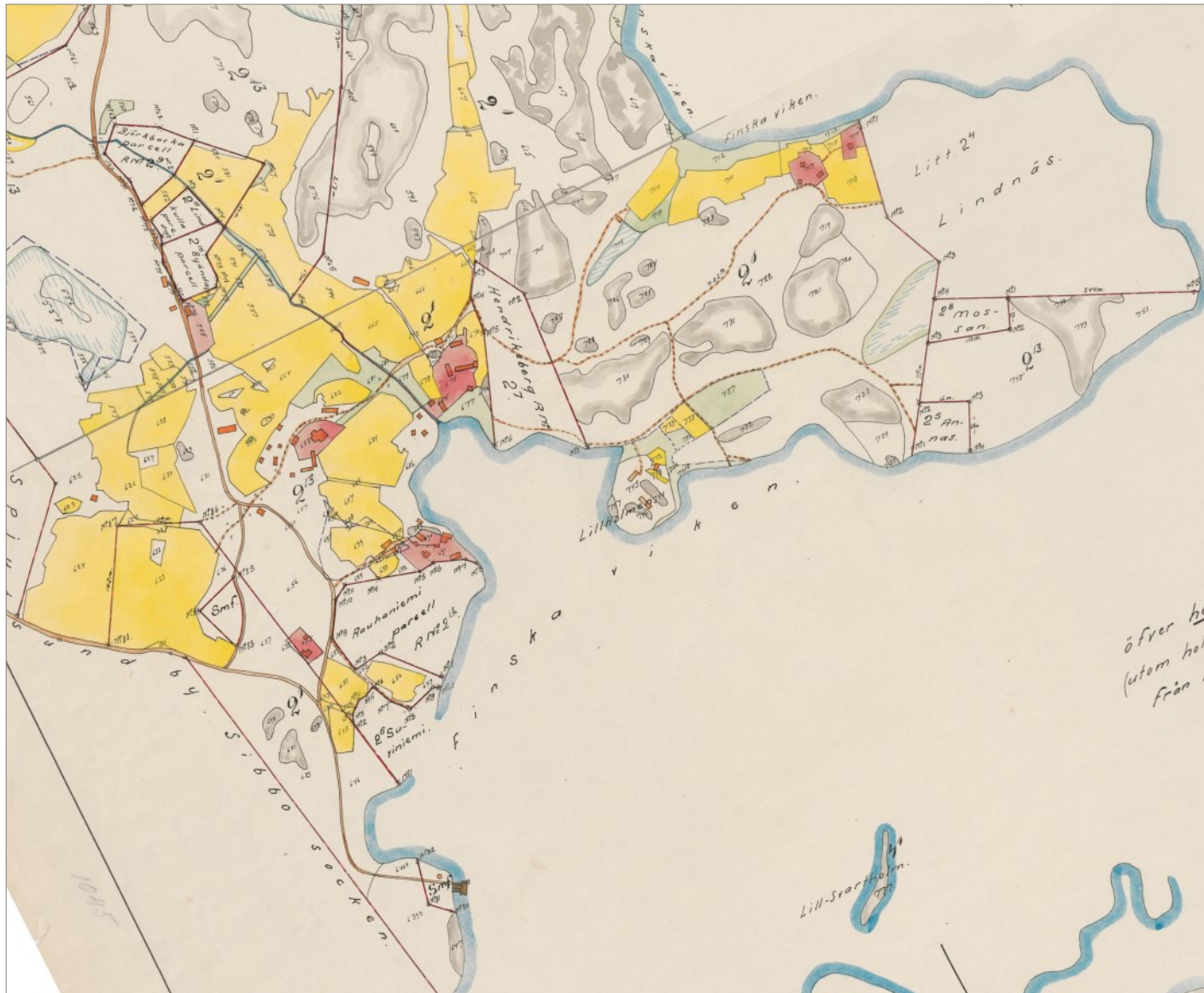

Uudempaa rakennuskantaa Pedarsvikenin pohjukassa.

Näkymä ulapan suuntaan.

7.4 Svartbäck

Uudistuskartta 1920, osa, KA. Karttaosat on yhdistetty tätä raporttia varten.

Sandbackan tilan päärakennus (117) kuvattuna 2008. Porvoon kaupunkisuunnittelu. (A41)

Alla Pedersin kantatilan (115) tilakeskuksen pihanäkymä. (A41)

Saaristokirkko

Maisemassa tunnusomainen, alkuperäisen ilmeensä säilyttänyt, arkkitehti Carl Frankenhaeuserin suunnittelema hirsirunkoinen saaristokappeli (118) vuodelta 1934, johon liittyy 1950 valmistunut kellotorni.

7.4 Svartbäck

Entinen koulu

Svartbäckin koulu toimi Nederkärrasin vanhassa päärakennuksessa (140) 1900-luvun alkupuolella. Rakennus on nykyään yksityisomistuksessa ja rakennuksen ulkoasu on muuttunut. (A39)

Maatilojen tilakeskukset

Peders (115). Maisemassa näkyvälle paikalle sijoittuvan vanhan kantatilan pihapiiri, johon liittyy korjauksissa ilmeeltään muuttunut 1700-luvun päärakennus, luhtiaitta sekä hirsirunkoinen savusauna. (A41)

Sandkulla (132). Alue on aikanaan kuulunut Nederkärrasin kantatilaan. Tila on lohkottu vuonna 1927. Päärakennus on vuonna 1927 siirretty nykyiselle paikalleen Svartbäckintien varresta. Vanhasta hirrestä löytyy vuosimerkintä 1868. (A38)

Flätbacka (131) on ilmeeltään pääpiirteittäin hyvin säilynyt tyypillinen 1920-luvun pientilan rakennusryhmä. Tien reunassa on sementtitiilinen navetta.

Överkärrasin kantatilan satulakattoinen, kiilakivisokkelille perustettu asuinrakennus (141), jonka ilmettä ovat muuttaneet useat laajennukset sekä 1950-luvun tyyliin tehty modernisointi. (A39)

Överkärrasin (141) talousrakennus. (A39)

Kärbyn peltoaukean pohjoisosa, näkymä länteen. Oikealla näkyy Flätbackan tilakeskus (131).

Asuinrakennuksia

Sandkulla (132). Pihan pohjoisreunalla on luonnonkivisokkelille perustettu asuinrakennus. Mahdollisesti myöhemmin nykyiselle paikalle siirretty pitkänurkkainen hirsirakennus lienee 1800-luvulta. (A38)

Lindnäs (110). Kaksikerroksinen satulakattoinen vanhempi asuinrakennus, johon liittyy meren puolella lasikuisti. Sokkeli on lohkokiveä. Julkisivuissa on vanhempi punainen pystyrimavuoraus ja T-malliset ikkunat.

Bergkulla (142) sijaitsee Överkärras-nimisen kantatilan alkuperäisen tilakeskuksen paikalla. Pihan eteläreunassa on vanha, matalalle kiilakivisokkelille perustettu pitkänurkkainen asuinrakennus, jota myöhemmin on jatkettu ja muutettu. (A39)

Lindkulla (121). Maisemassa näkyvästi sijoittuva, alkuperäiset piirteensä hyvin säilyttänyt 1900-luvun alun asuinrakennus on satulakattoinen, lohkokivisokkelille perustettu rakennus, johon liittyy korkea porraskuisti. Julkisivuissa on punainen pystyrimavuoraus ja kitatut 6-ruutuiset ikkunat.

(Nordborg (139). Pienehkö satulakattoinen ilmeeltään 1900-luvun alkua edustava asuinrakennus. Julkisivuissa on punainen vanhempi epäsäännöllinen pystyrimavuoraus ja uusitut ikkunat. (A39)

Oskarshamn (106). 1900-luvun alkupuolen taitekattoinen asuinrakennus, jonka ilme on jonkin verran muuttunut laajennusten myötä. Betonisokkelille perustettu asuinrakennus. Julkisivuissa on punainen vanhempi pystyrimavuoraus ja kitatut puuikkunat. Katteena on sementtitiili.

7.4 Svartbäck

Flätbacka (131). Satulakattoinen, hirsirunkoinen, lohkokivisokkelille perustettu 1920-luvun satulakattoinen asuinrakennus. Vuonna 1952 runkosyvyttä lisäämällä tehty laajennus johon liittyy aumakattoinen sisäänkäyntikuisti, on rankarakenteinen. Nykyinen ulkoasu on 1950-luvulta.

Nestorvik (129). Alkuperäiset piirteensä säilyttänyt jälleenrakennuskauden tyyppitalovaikutteinen asuinrakennus. Meren puoleisella kulmalla on aumakattoinen lasikuisti ja sen vieressä uudehko terassi. Julkisivuissa on alkuperäinen keltainen pystyri-mavuoraus ja alkuperäiset ikkunat.(A42)

Talouksrakennuksia

Nikubyn (123) luhtiaitta. (A40)

Sandbackan (117) luhtiaitta. (A41)

Nykullan luhtiaitta (135).

Lindnäsins (110) lamasalvottu talouksrakennus.

Lindnäsins (110) kellarirakennus.

Nybondasins (124) pihapiiriin kuuluva talouksrakennus. (A40)

Kesähuviloita ja huviloiden piharakennuksia

Storholmen (107). Maisemassa näkyvästi sijaitseva, arkkitehtuuriltaan edustava 1900-luvun alun huvila, jonka ilme on jonkin verran muuttunut myöhempien laajennusten ja värisävyjen muutosten takia. Rakennus muodostaa Pedarsvikenin vastarannalla sijaitsevan Rauhaniemen kanssa höyrylaivaliikenteen huvila-asutusta edustavan kokonaisuuden.

Henriksberg (114). Näkyvästi kylätien varteen sijoittuva ja kylätontin maisemakokonaisuuteen liittyvä, tunnusomainen, myöhemmin laajennettu huvilamainen asuinrakennus lasikuisteleineen. Lohkokiviperustalla olevan rakennuksen julkisivuissa on myöhemmin uusittu keilaponttipaneeli ja uusitut alumiinipintaiset ikkunat. Kuistilla on säilynyt vanhempia ikkunoita.(A41)

Lundabäck, entinen Nybondas (124). Päärakennus edustaa 1910-luvun alun myöhäisjugendin vaikutteita saanutta huvila-arkkitehtuuria. Rakennuksessa on jyrkkä satulakatto ja poikittaiset päädyt. Pääjulkisivun jäsentely edustaa huvila-arkkitehtuurissa suosittua, ns. cottage-mallia. (A40)

7.4 Svartbäck

Annas (109), yksityiskohdiltaan runsas ja ilmeeltään mahdollisesti myöhemmin jonkin verran uudistunut 1900-luvun alun huvila pihapiireineen. Meren puolella on pulpettikattoinen lasikuisti.

Vanhan Huvilan (104) pihapiiriin kuuluva satulakattoinen, lohkokivisokkelilla seisova pystyrimavuorattu punainen huvila, johon liittyy ikkunan vuorilaudoituksissa ja avokuistissa 1920-luvulle ominaisia tyylipiirteitä.

Suviniemi (122). Epäsymmetrisellä satulakaton varustettu vapaa-ajan asuinrakennus, johon liittyy sisäänvedetty kuisti ja harkittuja yksityiskohtia. Julkisivuissa on punainen lomalautavuoraus ja pääosin neliruutuiset puuikkunat sekä pystyjakoinen iso ikkuna.

Alla laiturirakennelman varaan rakennettu venevaja.

Pihapuita ja puutarhakulttuuria

Oskarshamnin (106) pihapuu on korkea, komea männyn.

Överkärassin (141) pihapiiriin kuuluu laaja, pensain ja perennoin jäsenneilty puutarha, jota reunustavat suurikokoiset pihapuut, mm. tammi, vaahtera ja koivu, sekä poikkeuksellisen kookas ja vanha omenapuu. (A39)

Överkärassin pihapuita, alla puutarhaistutuksia.

7.4 Svartbäck

1800-luvun loppupuolen huviloiden yhteyteen perustettiin yleensä laajat puutarhat jaloine lehtipuineen, käytävineen, nurmikkoi-
neen ja keittiöpuutarhoineen.

Alla Vanha Huvila (104) , johon liittyy kivimuurein pengerrytetty
rantaviiva ja rehevä, väljä huvilapuutarha.

Stenbackan (137) rinteeseen kivipengerryksin rakennettu puu-
tarha sisältää 1900-luvun alkupuolella suosittua muotopuutar-
han piirteitä. Alin kivipengerryks ja sen päälle istutettu pensasai-
ta rajaavat kauniisti mutkittelevaa, kapeaa kylätietä. (A39)

Alla Nikubyn kylän entisen Nybondas-tilan (124) puutarhamai-
sen pihan aita ja portti. (A40)

Stenbackan (137) puutarha-akselia kehystävät pyöreään
muotoon leikatut pensaat.

Alla Suviniemen kesähuvila (122) 1930-luvulta, jonka kallioisel-
la tontilla on sekä luonnonmetsää että 1940-1950-luvulle tun-
nusomaisia puutarhaistutuksia, harkittuja pensasryhmiä ja
perennoja. (A42)

7.4 Svartbäck

7.5 KILPILAHTI

Viistokuva Porvoon kaupunki

KILPILAHDEN KYLÄ

RAKENNETUN YMPÄRISTÖN MUOTOUTUMINEN

Ensimmäinen Sköldvikin tilaa koskeva merkintä on vuodelta 1381. Tila on merkitty 1540-luvun verorekisteriin. Kuninkaan kartastossa (1776–1805) on Sköldvikin kohdalla kylä.

Vuoteen 1710 saakka Sköldvik oli verorustholli. Uudenkaupungin rauhan (1721) jälkeen tila yhdistettiin Kulloon kartanoon ja sitä viljeli lampuoti. Kulloon kartanon omistaja, Johan Stjernschantz, siirtyi Venäjän palvelukseen 1724. Kun ilmeni, että Sköldvik oli merkitty kruunutilaksi, Stjernschantzin poika haki oikeusteitse tilan aseman palauttamista verorustholliksi.

Stjernschantzin perheen jälkeen Sköldvikin kartanon omistajina olivat liikemies Per August Stenius (k. 1878), kenraaliluutnantti Thilén (k. 1887) ja kenraalimajuri Mallén (k.1899), joka vietti kesät Sköldvikissä. 1900-luvun alussa omistajat vaihtuivat muutama vuoden välein ja jonkin aikaa Sköldvik oli maakaupoistaan tunnetun teollisuusmiehen ja tilanomistajan Leopold Lerchen hallussa.

Hirsirunkoista päärakennusta laajennettiin Steniuksen aikana. Lähteiden mukaan 2-kerroksisen päärakennuksen uudistuksen suunnitteli arkkitehti Carl Theodor Höijer. (Allardt II 1928, 149-154).

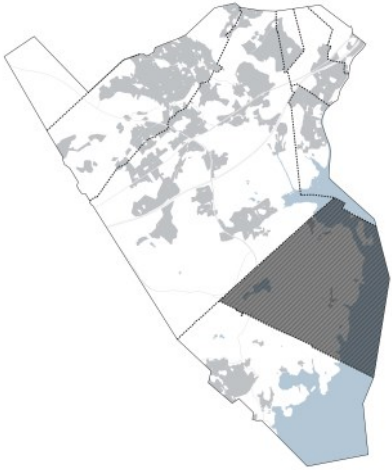
1930-luvun alussa tilan pinta-ala oli 763 ha, josta puutarhaa 1 ha, peltoa 84 ha, metsämaata 665 ha ja joutomaata 13 ha. Pellot, joista 50 ha oli salaojitettu, olivat epätasaisia savi-, hiekka- ja multamaita. Rakennukset sijaitsivat viljelysten keskellä meren rannalla. Puurakenteisessa navetassa oli 60 sijaa, tilalla oli 10 hevosta ja 51 lehmää. Tilan tärkein tuote oli Helsinkiin toimitettavaa maitoa. Metsä oli suunnitelmallisesti hoidettua havumetsää. Kartanoon kuului kotitarvemylly, katkaisusirkkeli ja pärehöylä. (Suomen maatilat, I osa 1931)

Kartanon viimeinen yksityinen omistaja oli Lennart Baumgartner, joka oli ostanut Sköldvikin 1928. Hän myi kartanon Neste Oy:lle 1962. Tästä maakaupasta sai alkunsa alueen nykyinen, teollinen historia.

Sköldvikin verorusthollin kartta 1845. KA. Luoteisosassa on tilakeskus, päärakennus, puutarha ja talousrakennuksia, kauempana pohjoisrannalla on torppa, itärannalla toinen torppa.

7.5. Kilpilahti

ÖLJYN JA PETROKEMIAN TEOLLISUUDEN KESKITTYMÄ

Seuraava teksti on pääosin tiivistelmä Göran Selénin Kilpilahden historiaa käsittelevästä artikkelista teoksessa *Porvoon pitäjän historia* (1997).

Neste Oy perustettiin 1948, suurimpana omistajanaan Suomen valtio. Yhtiön tehtävä oli mm. omassa maassa suoritettava öljynjalostus. Naantaliin valmistui Nesteen rakennuttama öljyjalostamo 1957 ja sitä laajennettiin 1960-luvun alussa. Jalostamon kapasiteetti ei kuitenkaan riittänyt, kun elettiin halvan öljyn aikaa ja maan energiatalous perustui öljyyn. Nesteen toimitusjohtaja Uolevi Raade esitti syksyllä 1962 suunnitelman uuden jalostamon perustamisesta. Vielä samana vuonna Neste päätyi ostamaan Kilpilahden (Sköldvikin) kartanon, jolla oli syvä luonnonsatama – kaikki alukset, jotka voivat liikennöidä Itämerellä, saattoivat ajaa Kilpilahden rantaan.

Ostettuaan kartanon Neste ehdotti Porvoon maalaiskunnan kunnanvaltuustolle sopimusta, joka mm. takaisi teollisuuslaitosten makeanveden saannin ja varmistaisi hyvät tie- ja vesiliikenneyhteydet. Yhtiö muistutti kuntaa siitä, että vähitellen tarvittaisiin asuntoja noin 1000 perheelle.

Svartbäckinselän puoleisilla kallioilla kasvavaa metsää ryhdyttiin raivaamaan keväällä 1963. Aluksi paikalle rakennettiin öljysäiliöitä valtion varmuusvarastoiksi. Marraskuun lopulla satamaan saapui ensimmäinen öljytankkeri.

Neste suunnitteli rakentavansa Kilpilahteen samansuuruisen öljyjalostamon kuin Naantalissa laajennettu laitos. Porvoon I-nimisen jalostamon peruskivi muurattiin 1964 ja laitos vihittiin 1966. Jalostamo ryhtyi tuottamaan bensii-

niä, dieselöljyä, polttoöljyä ja nestekaasua. Sadat tankki-autot ajoivat päivittäin Kilpilahden uudelle tielle, joka yhtyi Kulloossa suureen maantiehen. Vuonna 1971 öljytuotteita alettiin kuljettaa junalla uutta, Anttilan kautta kulkevaa rataa pitkin. Jalostamo tuli vähitellen työllistämään noin 1500 henkeä, joista osa sai asunnot uudelta asuinalueelta.

Neste laajensi tuotantoaan ja kehittyi Suomen johtavaksi valtionyhtiöksi. Kilpilahden jalostamon toinen vaihe, Porvoon II, aloitti toimintansa 1966. Porvoon III vihittiin käyttöön 1968. Sen ansiosta Neste Oy:stä tuli Pohjoismaiden suurin öljyalan yritys. Kapasiteetti oli kymmenkertaistunut kymmenessä vuodessa. Neste oli myös liikevaihdoltaan Suomen ylivoimaisesti suurin yritys ja Kilpilahti oli Suomen suurin tuontisatama.

Jalostamon laajentaminen jatkui ja 1969 päätettiin uuden jalostamon, Porvoon IV:n rakentamisesta Kilpilahden aiempien jalustamojen viereen.

Uusi jalostamo Porvoon B valmistui 1976. Pari vuotta aikaisemmin oli alkanut maailmanlaajuinen öljykriisi ja valtiot yrittivät pienentää liian suurta riippuvuutta öljystä. Kun öljykriisi jäi taakse Neste jatkoi toimintansa laajentamista. Kilpilahdessa työskenteli 1980-luvun lopulla yli 3 300 työntekijää. Nesteen lisäksi alueelle oli noussut runsaasti muuta petrokemian teollisuutta.

Petrokemian teollisuus—Kilpilahti ja Svartbäck Eduskunta teki 1968 periaatepäätöksen petrokemian tuotannon aloittamisesta Suomessa. Tämä katsottiin vält-

Työntekijä eristämässä öljysäiliötä Sköldvikin työmaalla 1965. Työväen arkisto. finna.fi

tämättömäksi, koska tuotteita tarvittiin puunjalostusteollisuuden kehittämiseksi. Petrokemian teollisuus käyttää hyväkseen öljynjalostuksen yhteydessä syntyviä orgaanisia yhdisteitä ja tuottaa teollisuuskemikaaleja, joita käytetään esimerkiksi muovien ja tekokuitujen sekä pesuaineyhdisteiden ja maalien valmistuksessa.

Kymin Oy tiedustelun johdosta kunnanvaltuusto päätti 1968 myydä Svartbäckissä sijaitsevan Nederkärrasin tilan teollisuusalueeksi. Uusi yritys perustettiin 1969 nimellä Pekema Oy. Peruskivi muurattiin 1970 ja laitokset otettiin käyttöön 1972. Pekeman teollisuuslaitos ryhtyi tuotta-

7.5 Kilpilahti

maan kahta keskeisintä muovin raaka-ainetta, polyeteeniä ja polyvinyylidikloridia. Yhtiö siirtyi Neste Oy:n omistukseen.

Kymin Oy perusti myös oman tehtaansa muoviteollisuudessa tarvitsemiensa kemikaalien valmistamiseksi. Tehdas sijoitettiin Svartbäckiin, josta se sai myös oman sataman. Tehdas valmistui 1979.

Kymin Oy, Kemira Oy ja Paraisten Kalkkivuori Oy perustivat 1970 Stymer Oy:n, johon myös Neste liittyi osakkaaksi. Tarkoitus oli ryhtyä valmistamaan kolmatta muoviteollisuuden raaka-ainetta, polystyreeniä. Svartbäckiin rakennettu uusi tehdas aloitti toimintansa keväällä 1973. Neste Oy osti Stymerin 1981.

Neste ja Statoil yhdistivät muovituotantonsa Borealis Polymers nimiseen yhtiöön, jonka tehdas aloitti toimintansa Kilpilahdessa 1994.

(Selén II 1997, s. 179-185; www.porssitieto.fi)

Borealis Polymers Oy on osa kansainvälistä Borealis-konsernia. Borealiksella on Kilpilahdessa tuotantolaitoksia, koetehtaita ja innovaatiokeskus.

(www.borealisgroup.com/porvoo)

Kilpilahti ja Svartbäckin pohjoisosa ortokuvassa 1950. MML avoimet aineistot

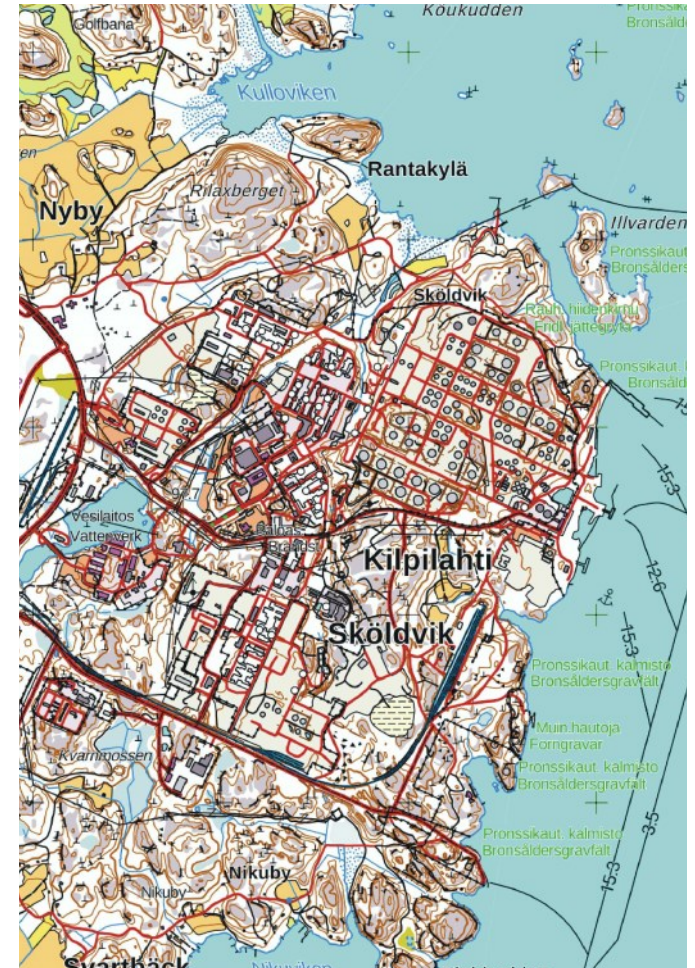

Teollistunut Kilpilahti ja Svartbäckin pohjoisosa ortokuvassa 1996. MML avoimet aineistot

7.5 Kilpilahti

Kilpilahden alueen ja Svartbäckin pohjoisosan ympäristön muutokset vuodesta 1962 vuoteen 1988—lähes koskemattomasta metsä- ja suoalueesta teollisuuskeskittymäksi. MML painetut kartat.

Kilpilahden alue, peruskartta 2020 MML

RAKENNUSKULTTUURI

Kilpilahden alue on nykyään aidattu ja suljettu ulkopuolisilta. Vuoden 2015 arkeologisessa inventoinnissa havaittiin, että alavilla, rehevillä alueilla on säilynyt jälkiä kylän vanhoista pelloista. Kartanon päärakennus on purettu, mutta siihen liittyvän puiston jäänteitä on säilynyt. Kartanon tilakeskuksen alueella oli vielä jäljellä luhtiaitta ja huvimaja vuonna 1978.

(OYK arkeologinen inventointi 2015, Korvenmaa 1980.)

Viistokuva Porvoon kaupunki

